

ספר
ארחות יושר

על הלכות והנהגות בתפילה
למרחן שר התורה
הגאון רבי חיים קניבסקי זצוק"ל

עם ביאור
ערך תפילה

והוא ביאור רחב מלוקט מדברי חז"ל
ומכל דברי הפוסקים אשר מפייהם אנו חיים
משולב עם עובדות סיפורים והנהגות ישרות
ממדרשי חז"ל ומגדולי ישראל
להלחיב את הלבבות בשלהבת אש קודש
בדבר העומד ברומז של עולם

חובר בעזרת יושב מרום
השומע תפילת כל פה

על ידי
אליעזר בן אאמו"ר הגאון רבי שמחה דוד שליט"א אלוך

יו"ל בימי השבעה להסתלקותו של רבינו זצוקללה"ה
לזכר ולעילוי נשמתו הטהורה
זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל

אין לסמוך הלכה למעשה

להשיג בארץ ישראל:

משפחת שולזינגר

רחוב רשב"ם 15

בני ברק

לכל עניני הספר יפנה אל

Eliezer Alon

404 Madison Ave.

Lakewood NJ 08701

732.810.3753

עריכה ע"י:

הנני והנצח
תורה נאה • עריכה נאה • ספר נאה

732.455.2725 hanetzach@gmail.com

הסכמת מרן שר התורה הגאון הרב חיים קניבסקי זצוק"ל

לא זכיתי להביא ספר זה לפני מו"ר שר התורה זצוק"ל, אשר בעו"ה עלה למרום בפתע פתאום, על כן הדפסתי דבריו על ספרי הראשון, ויהי רצון שתהא הלימוד התעוררות לעילוי נשמתו המהור וזי"ע ועל כל ישראל אמן.

יום אחד נכנס הגבאי לחדר מרן שר התורה הגאון הרב חיים קניבסקי (שליט"א) זצוק"ל, וראה אותו עוסק בספר אשריך בלים, (עמוד רצז) מרן פתח פיו הקדוש ואמר:

"הספר נכתב מאד יפה"

עד כאן לשוננו.

תהלה לקל יתברך

מכתב ברכה מאת אבי מורי שליט"א

לכבוד בני אהובי הגאון ר' אליעזר שליט"א

ראיתי הספר שכתבת ביאור על ספר הקדוש אורחות יושר משר התורה רבינו שמריהו יוסף חיים זצוק"ל, והוא ביאור נפלא וחיוק על ענין תפילה.

והנה כל מצוה צריכים חיוק ובפרט תפילה שמתוך שאנו מתפללים ג' פעמים ביום, אנו מתרגלים ואין מספיק מחשיבים גודל כח התפלה. וכמו שכתב המסילת ישרים בהקדמה, אלא שכפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה.

ולכן שמחתי לראות ספר מיוחד על חיוק בעניני תפילה ובפרט שבארת כל דברי אורחות יושר על תפילה. ויהיה זכות וחיוק לכלל ישראל, ואשריך שזכית לכך.

אביך אוהבך

זכרון משה

משה גדל זירא בסבלותם

שם עינו וליבו להיות מיצר עליהם

העניק ביד רחבה, וכך הדריך את בניו אחריו

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שהלימוד בספר הזה יעלה
לנשמת זקני הרב משה בן הרב שלמה זצוק"ל, אשר
כל חייו היה מוקיר רבנו, וכך הדריך את בניו בדרך
הישר והטוב

נלב"ע ט' ניסן שנת תשע"ז

ת.ג.צ.ב.ה.

מהדורת אור יצחק

חי השם וברוך צורי בהשם תתהלל נפשי כי השם יאיר
נרי בהלו גרו עלי ראשי, ברוך השם הטוב שזכינו
היום לאחד כ"ז שנה אחד שעלה גר אלקים של דודי
האהוב ויקר הבחור יצחק הכהן מונק ע"ה
להעלות גר מצוה ואור תודה, ויהי רצון מלפניך אתה
אלקי קדושי, לדשן בשמן ראשו, מי יתן מנוחתו לפני
אדון השלום, והיתה שלמה מטתו, קומה השם למנוחתו
אתה ואדון עוזך, קח נא א-ל את תפילתנו ולמודנו
והחזק מגן חוץ ולזאת יקרא בישראל, מהדורת אור
יצחק כנגד מה שאמר נעים זמירות ישראל, בשיד כ"ז
שהודה לא-ל, לדוד השם אורי וישעי

ת.ג.צ.ב.ה.

יצחק הכהן מוזנק

יקר ומצויין באמונת חכמים
צהלה על פניו מהשמחים ומשמחים
חלה ונזדכך ביסודים קשים
קבלם באהבה כמתנה ממדומים

השם נתן והשם לקח
כך היו אומרים ברוך המקום ברוך הוא [סוף מסכת מידות]
השם בחד באהרן ובניו לעמוד לשרת לפני השם
נשמתו עלה בשם טוב י"א תמוז שנת תשנ"ג

מתים יהיה א-ל ברוב חסדו
ועדי עד ברוך שם תהלתו
נודה לשמו ומצפים לישועתו
קרתא דירושלים יבנה, ובזבח משפחה נשיר בקול תודה

אקדמות מילין

כתיב בתורה הקדושה [במדבר כד, ה] מה טבו אהליך יעקב משכנתך ישראל. ופירש הספורנו, 'מה טבו אהליך יעקב' – אלו בתי המדרש [וכעין מה שמצינו הפסוק זאת התורה אדם כי ימות באהל ודרשו חז"ל שאין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו באהל של תורה וכן מצינו בקרא ויעקב איש תם יושב אהלים], 'משכנותך ישראל' – אלו בתי כנסיות ומקדשי א-ל המיוחדים לשכן שמו הגדול והנורא בהם ולקבל תפילת המתפללים.

ובלל ישראל נוהגין בכל קהלות לומר פסוק זה ולהמשיך עם דברי דוד המלך ע"ה 'ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך', ונראה שהוא שבח נורא לאבינו מלכנו על המתנה היקרה שמזכה אותנו ושוכן שמו בבתי המדרשות ובבתי כנסיות שעל זה אמר 'ואני ברוב חסדך אבוא ביתך' שאבינו אב הרחמן ברוב רחמיו וחסדיו מלמד תורה לעמו ישראל כמו שהאב מלמד לבנו יחידו, וכמ"ש הטור שזוהו מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה בשמונה עשרה 'השיבנו אבינו לתורתך' שהוא מהמצות על האב לבנו, והבית מדרש הוא בית ה' כמ"ש חז"ל שמיום שחרבה בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד.

עוד ממשיכין ביראת הכבוד להודות למלכינו שהזמין כלל ישראל לבא להיכל ה' להתפלל, וזיכנו ליכנס להיכל המלך להשתחות לפניו ולהתחנן לו לכל צרכינו, וזהו מה שאמר דוד המלך ע"ה 'אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך'. וכתב מורינו שר התורה זצוק"ל דחייב גמור להיות בקי בשו"ע הלכות כדי לידע איך להתנהג בבואו ג' פעמים ביום להיכל

המלך. ואין ספק שלימוד דינים אלו חיובם קודם לכל הלימודים, והלימוד צריך להיות על מנת לקיים. והקב"ה יתן בלבנו אהבתו ויראתו, ונזכה לעבדו באמת ובלב שלם.

על כן בצאתי בזה השער אפרוש כפי אל השם ברינה וקול תודה להודות לו על המתנה היקרה ספר ארחות יושר שהוא מלא וגדוש בידענות נכבדות בכל מילי דתורה ויראת שמים, ונודה להשי"ת שזיכנו להוסיף איזה פנינים יקרים מדבריהם הקדושים של רבותינו. ולא התכונתי לכתוב איזה הכרעה למעשה וחלילה לסמוך על שום דבר מדברי ח"ו כי לא עיינתי כראוי להורות למעשה, וכל כוונתי להלהיב את לבבות ישראל לאבינו שבשמים ולהראות נחיצות הענינים.

לעת כזאת החובה עלי דל ויתום בדור יתומים להוסיף מילים אחדים, אחר שקרוב להדפסת הספר והוצאתו לאור עולם הפלא ה' את מכותינו הפלא ופלא במכה קשה יותר משרפת בית אלקיננו, וביום שושן פורים עלה ונתעלה נשמתו של רבינו הקדוש והטהור בסערה השמימה ונסתלק מאתנו בפתע פתאום, והשאירנו שבורי לב ודכאי רוח, וכל בית ישראל בוכים את השרפה אשר שרף ה'.

והנה רבנו הגדול שר התורה זצוק"ל הקדים ספרו הטהור ארחות יושר בדברי חז"ל 'ארבעה דברים צריכין חזוק תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ', ופירש רש"י 'צריכין חזוק – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו', ובאמת המעיין באורות מדברי חז"ל שליקט רבנו זצוק"ל כאן, זוכה לקיים כל הד' דברים, משום שתורה תלויה בתפילה וכמו שלימודו כל רבותינו, ותכלית גמילות חסדים הוא להתפלל בעד חבירו, וכמובן זוכה לתפילה ולדרך ארץ בכבודו של מלך הכבוד סלה, וממילא יזכה

לקנות מדת דרך ארץ לגמרי, וכמו שהבטיחנו חז"ל בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו.

ואסיים בדברי רבינו זצוק"ל בהקדמתו: ויהי רצון שיהא לתועלת ולזכות את הרבים, ומגו דוכי לאחריני זכי נמי לנפשיה, ויהי רצון שנזכה לתשובה שלימה ולזכות את הציבור ולגאולה קרובה במהרה בימינו אמן.

כאן המקום להכיר תודה לכל אלו שסייעו בהוצאת הספר לאור עולם.

ראש וראשון אזכיר תודה לאאמו"ר שליט"א אשר הרבה לדרוש בענין כבוד התפילה וכבוד לדבר ה' שנים על גבי שנים על גבי שנים, וכל באי בית הכנסת יודעים אשר כל איש ואשה אשר יכנס אל חצר בית הכנסת הוא בתנאי קודם למעשה לשתוק ולא לדבר כלום במשך כל התפילה, ואם אחד עובר על זה, מבקש ממנו אאמו"ר בדרך שלום שיקבל על עצמו לשתוק או שילך להתפלל במקום אחר, ובאמת הוא אשר יעצני תחילה לכתוב על עניני תפילה וזכות ההתעוררות הוא שלו. גם אמי מורתי הרבתה להתחנן על זאת שיהיו זהירין בכוד שמים ושיתקדש שם שמים בכל מעשנו. גם לאחי מורי הגאון רבי אברהם שליט"א אשר עוזרני תמיד ברוחניות ובגשמיות, והרבה לעזרני בלימוד זה ובהוצאות הספר.

התודה והברכה להעוסקים במלאכת הקודש על עזרתם בהכנת הספר הלא הם: מכון 'ארחות יושר' אשר בנדיבות לבם המציאוני קובץ הספר; הוצאת ספרים 'הגוי והנצח' בראשות ידידי רבי נתן צבי ווייס שליט"א שמרח הרבה בעריכת הספר והידורו; הרב יצחק ברוש שליט"א

אשר שם לילות כימים למען הרבות כבוד שמים ולהוצאת ספרים יקרים
בכתב נאה על נייר יפה לתועלת הלומדים היקרים די בכל אתר ואתר.

יהי רצון שיתקיים בנו ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו
בוננה עלינו ומעשה ידינו בוננהו, להרבות כבוד השי"ת וכבוד תורתו
הקדושה בעולם.

בין גאולה לגאולה תשפ"ב

אליעזר אלון

תוכן הענינים

ספר אורחות יושר – ערך תפילה

- א. גודל מעלת התפילה
- ב. כחה של תפילה
- ב. עיקר מעלת התפילה הוא הכוונה
- ג. החיזוק לכוונה בתפילה
- ד. תפילה בציבור
- ה. להתחיל עם הציבור ולהתפלל על הסדר
- ו. תפילה בבית הכנסת
- ז. איסור דברים בטלים בבית הכנסת ובפרט בשעת התפילה
- ח. לקבוע מקום בבית הכנסת וליראה מלפניו יתברך
- ח. להתפלל בקול רם ונעים
- ט. מעלת תפילה כותיקין
- ט. שישכים לתפילה כפי יכולתו
- יג. קצת דיני תפילה

ספר ערך תפילה

ביאור על ספר אורחות יושר ערך תפילה – דיני תפילה

- כא. הקדמה
- כה. הלכה א
- כט. הלכה ב

לג	הלכה ג
מג	הלכה ד
מט	הלכה ה
נג	הלכה ו
נז	הלכה ז
סא	הלכה ח
סה	הלכה ט
סט	הלכה י
עה	הלכה יא
עט	הלכה יב
פז	הלכה יג
צג	הלכה יד
צז	הלכה טו
קטו	הלכה טז
קיט	הלכה יז
קכג	הלכה יח
קכט	הלכה יט
קלג	הלכה כ
קלט	הלכה כא
קמג	הלכה כב
קמז	הלכה כג
קנ	הלכה כד

קנג	הלכה כה
קסא	הלכה כו
קסז	הלכה בז
קעג	הלכה כח
קעט	הלכה בט
קפה	הלכה ל
קפט	הלכה לא
קצג	הלכה לב
קצט	הלכה לג
רה	הלכה לד
ריא	הלכה לה
רטו	הלכה לו
ריט	הלכה לז
רבה	הלכה לח
רבט	הלכה לט
רלה	הלכה מ
רלט	הלכה מא - מב
רמה	הלכה מג
רמט	הלכה מד - מזה
רנג	הלכה מו

תפילה

גודל מעלת התפילה

הנה גדל מעלת התפילה אמרו חז"ל (בתנחומא מקץ סי' ט') שאין לה גדולה מן התפילה. ובגמרא (ברכות ל"ב ב'): גדולה תפילה יותר ממעשים טובים, שאין לה גדול במעשים טובים יותר ממשה רבנו, אף על פי כן לא נענה אלא בתפילה, הרי שאפלו משה רבנו הצרף לתפילה. ואמרו (שם) גדולה תפילה יותר מן הקרבנות. ובמגלה (כ"ז א') סבירא ליה לר' יוחנן דגדולה תפילה מתורה, ומביא ראיה מאלישע שלא עשה כל הנסים אלא על ידי תפילה, עין שם. [וכתבו הפוסקים בשם הרוקח (מובא במ"ב סי' ק"ו) שהמבטל תפילה בשביל תורה, אפלו לומד עם אחרים כל היום כאלו לא למד כלום]. ואמרו (שמו"ר פל"ח) לא יצאו ישראל ממצרים אלא על ידי תפילה. ואמרו (ויק"ר פ"ל) בדורותינו שאין לנו לא מלך ולא נביא ולא כהן ולא אורים ותמים אלא תפילה בלבד. ואמרו (תנחומא וירא א') הווי זהירין בתפילה, שאין מדה אחרת יפה הימנה, והיא גדולה מכל הקרבנות, ואפלו אין אדם כדאי לענות בתפלתו ולעשות חסד עמו, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עמו. ואמרו (בספרי ואתחנן) יפה שעה אחת בתפילה יותר ממעשים טובים. ואמרו (בת"ז פ"א) שקולה תפילה ככל המצוות. ואמרו (שו"ט פקמ"ב) אין עומד לאדם לא כמונו ולא חכמתו ולא גבורתו, ומהו עומד לו - תפלתו. ואמרו (תנחומא וישלח ט') אף על פי שחרב בית המקדש לא נשתיר בידינו אלא התפילה בלבד.

כחה של תפילה

וכחה של תפילה כבר אמרו חז"ל (תנחומא ואתחנן ד') אין הקב"ה פוסל תפלת כל בריה. ואמרו (מכילתא דרשב"י משפטים כ"ב) לא יאמר אדם איני כדאי להתפלל על בית המקדש ועל ישראל, תלמוד לומר: "שמע אשמע צעקתו". ואמרו (גדה ע') מה יעשה אדם ויחפם - יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. ואמרו גבי לאה (ב"ר פ"ע) קשה היא התפילה שבטלה את הגזרה, ולא עוד אלא שקדמתה לאחותה. ואמרו (דב"ר פ"ח) רצונך לידע כחה של תפילה, אם אינה עושה בלה עושה חציה כו'. ואמרו (בירושלמי פ"ב דר"ה ה"ה) גבי רב פהנא שהאריך בתפילה משום שהיה מבית עלי וכתוב "אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה" אבל מתכפר הוא בתפילה, וזכה עבור זה לאריכות ימים מפלגת, עין שם. [ובספרים הקדושים מבאר דכל תקון העולמות העליונים ובנינם הוא רק על ידי התפילה, ועל ידי כל תבה מהתפילה וסדרם מתקן תקונים נוראים ואין קץ למתן שכרו].

עיקר מעלת התפילה הוא הכוונה

אמנם מובן שעקר מעלת התפילה הוא הכוונה [אף שיוצאין בדיעבד גם אם בנן רק בפסוק ראשון של קריאת שמע וברכה ראשונה של שמונה-עשרה], דהא תפילה ילפינן (בתענית ב' א') מדכתוב "לעבדו בכל לבבכם" איזהו עבודה שהוא בלב זו תפילה, ואמרו (סנהדרין ק"ו ב') רחמנא ליבא בעי. ואמרו (ברכות ל"א א') המתפלל צריך שיכוון את לבו לשמים, שנאמר: "תכין לבם תקשיב אונד". ואמרו (דב"ר פ"ב ובירושלמי ברכות פ"ה ה"ה) אם בנן אדם להתפלה יהא מבטח שתפלתו נשמעת. ואמרו (ר"ה י"ח א') שנים שעלו למטה וחלון שוה או עלו לגרדום ודינן שוה, זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה, זה שהתפלל תפלה שלמה נענה וזה שלא

התפילת תפילה שלמה לא נענה. ואמרו (תענית ח' א') אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו, דהינו שמתפלל בכונה, עין שם. ואמרו (פ"ב דאבות) כשאתה מתפלל לפני המקום אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, שכל העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים (ברכות כ"ח ב'). ואמרו (סנהדרין כ"ב א') המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה כנגדו. ואמרו (ברכות כ"ח ב') כשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים. ובברכות (ל"ד א'): אי לא מכון מחינן ליה במרזפתא דנפתא עד דמכון. ובתנחומא (תבא א') בשעה שאתם מתפללים לא יהא לכם ב' לבבות אחד לפני הקב"ה ואחד לדברים אחרים. וכתב הרא"ש (בארחות חיים סי' ל"ו) פון בתפלתך פי התפילה היא עבודת הלב, ואם בנד ידבר לך ולא מלבנו - הלא יחר לך, ומה תעשה טפה סרוחה לפני מלכו של עולם, ומה טוב לבקש סליחה על אמריך סלח לנו בלא כונה. עד כאן לשונו. ועין בחיי אדם כולל ה' ס"א מעשה נורא על מי שאינו מכון בהזכרת השמות ר"ל.

החיזוק לכוונה בתפילה

אמנם ידוע כי הכונה בתפילה הוא מהדברים הקשים ביותר, ועל זה אמרו בגמרא (ברכות ל"ב ב') "ארבעה צריכין חיזוק" וחדא מנייהו - תפילה, פירש"י שיתחזק בהן תמיד ובכל כחו. ואמרו (ב"ב קס"ד ב') שעיון תפילה הוא מהדברים שאין אדם נצול מהם. והבטיחו חז"ל (ברכות ל"ב ב') שהמאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם, ואמרו (שם נ"ד ב') שמאריכין לו ימיו ושנותיו עבור זה. ואמרו (שבת קכ"ז א') שהוא מהדברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. אכן, חליקה לזלזל בזה, כי המזלזל בזה ואין משים לב כולל לכון - מראה כאלו אין מאמין חס ושלום שהמתפלל שכינה כנגדו, רק צריך להתאמץ

ולחשתדל, ושירצה על כל פנים לכון עד כמה שאפשר, ולהצטרע על זה, והבא לטהר מסייעין אותו.

תפילה בציבור

וביותר יש להשתדל להתפלל בצבור, והוא חיוב גמור מדינא כדאיתא בגמרא (פסחים מ"ו) שחייב לילך עבור זה לפניו עד ד' מילין או לאחריו עד מיל, וכן נפסק בשלחן ערוך. [וכל שכן שחייב לקום ממטתו ולילך לבית הכנסת כמו שכתב מהר"ם חלאנוה שם, וזה לשונו: ומזה אתה דן קל וחמר לעומד בעיר ומתפלל בביתו כאלו בעלי הבזוי או בעלי הגאווה. עד כאן לשונו. ויש לעיין, מה ענין זה לבעלי בזוי או בעלי גאווה, הנה ליה לקרותם 'העצלנים'! ויש לומר, שאין לה בזויין גדולים מזה שכל הצבור מתפללין בבית הכנסת והם אין משתתפים, ונשארים בביתם לבדם כאלו הם מגדים, ויש שפרוחים על ערסותם ומתעצלים לקום ולכן מאחרים ומתפללים בביתם, ואין לה בזויים גדול מהם. ויש שאין הולכין לבית הכנסת מחמת גאווה, שאין נאה להם לעמד בין כלם ואין מכבדים אותם כראוי להם לפי דעתם הבזויה, ויש שחושבים מחמת גאווה ששנתם חשובה יותר מהתפלה בצבור ולכן קוראם כן]. וכתבו הפוסקים (עי' מ"ב ס"ז צ' סקב"ט) שאפלו בשביל תורה אסור לבטל תפלה בצבור. ואמרו תז"ל (תענית ח' א') שתפלת הצבור מתקבלת אף שאין מכונים ואין הפונה ששם פטור לגמרי מלכון אלא שעל כל פנים אין תפלתו נמאסת). ואמרו (דבר פ"ב) תפלת צבור אין חוזרת ריקם לעולם. ואמרו (איכ"ר פ"ג ג') המתפלל אחר הצבור - מעשיו נפרטין (רצונו לומר, המאחר להתפלל אחר תפלת הצבור הקב"ה בודק במעשיו, ומי יצדק?) והביאו מעשה (עי' מ"ב ס"ז צ' סקב"ט) מהגאון ר' זלמן מירל"ש (חמיו של החכם צבי ז"ל) שהלך לבית הכנסת להתפלל, ופגע בו אחד שרצה למכר לו אבנים טובות ומרגליות

וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא, וְלֹא רָצָה לִילֵךְ עִמּוֹ וְאָמַר לוֹ שִׁיבֹא אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה, וְהִלְכָה וּמָכְרוּ לְאִישׁ אַחֵר וְהִרְוִיחַ בָּזָה הוֹן רַב, וּבִשְׂשֻׁמֵעַ זֶה הִגְאוּן ז"ל שֶׁמַּח שְׂמִיחָה גְדוּלָה מְאֹד שֶׁזָּכָה לְהַשְׁלִיךְ מִמּוֹן רַב עֲבוּר הַתְּפִלָּה בְּצַבוּר.

להתחיל עם הציבור ולהתפלל על הסדר

וּכְתָבוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁעַקֵּר תְּפִלַּת הַצַּבוּר הוּא לְהִתְחִיל מִיַּד בְּשֶׁהַצַּבוּר מִתְחִילִין. וְהַמְתָּאֲחֲרִין, מְלַבֵּד מַה שֶׁמִּפְסִידִין עַקֵּר תְּפִלַּת הַצַּבוּר, גַּם עוֹבְרִין כַּמָּה אִסּוּרִים, שְׂאִסּוּר לְהִתְחִיל שְׂמוֹנֶה-עֶשְׂרֵה אִם לֹא יִסְפִּיק לְהַגִּיעַ לְקַדְשָׁה וּמוֹדִים וּקְדִישׁ, וְעוֹד הִרְבֵּה דִּינִים הַמְבַּאֵר בְּשִׁלְחָן עֶרוּד, שְׂמִי שְׂאִין שֵׁם עַל לְבוֹ בּוֹדָאֵי עוֹבֵר עֲלֵיהֶם. וְהֵנָּה כָּבֵר כָּתַב הַגֵּר"א שֶׁכָּל סֵדֵר הַתְּפִלָּה בְּנוֹי עַל סֵדֵר הָעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים, וְחַס וְשְׁלוֹם לְדַלֵּג דְּבַר אֶחָד מִהַתְּפִלָּה, וְלֹא הִתִּירוּ לְדַלֵּג מִפְּסוּקֵי דְזִמְרָה אֶלָּא בְּשִׁבִיל תְּפִלַּת הַצַּבוּר, וְגַם עַל זֶה כְּתָבוּ הַפּוֹסְקִים (כמ"ש המ"ב בס"י נ"ב) שְׂרָאוּי לְמִנְעַ מִזָּה, שֶׁמִּהַפֵּךְ הַצְּנוּרוֹת, וְרַק בְּמָקוֹם הַכֶּרֶח יַעֲשֶׂה כֵן [וְחַיֵּב לְהַשְׁלִים מִיַּד אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה כֹּל מַה שֶׁהִחְסִיר כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּשִׁלְחָן עֶרוּד] אֲבָל חֲלִילָה לְנַהֵג כֵּן בְּקַבִּיעוֹת וְהוּא אִסּוּר גָּמוּר. וְגַם בְּרִכּוֹת הַשַּׁחַר חַיֵּב לֵאמֹר לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, כִּי אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה יֵשׁ בְּרִכּוֹת שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְאֶמְרָן כָּבֵר וְגַם בְּרִכַּת 'לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם' הִיָּה מְרַן הַחֲזו"א נִזְהָר מְאֹד לְאֶמְרָה בְּחִתִּימַת הַשֵּׁם. וְכֵן פָּרְשַׁת הַתְּמִיד מְבַאֵר בְּפּוֹסְקִים שֶׁהוּא חַיִּיב, וְכֵן כֹּל מַה שְׂאוּמְרִים אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הוּא חַיִּיב מְדִינָא. וְעַיִן בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה סִימָן קל"ב שֶׁהֵבִיא, שִׁיזְהַר לֵאמֹר 'עֲלִינוּ' בְּכּוֹנֵה בְּאִימָה וּבִירָאָה, כִּי כָּל צָבָא הַשָּׁמַיִם שׂוֹמְעִים וְהַקּוֹב"ה עוֹמֵד עִם פְּמִלְיָא שֶׁל מַעְלָה וְכֹלָם עוֹנִים וְאוּמְרִים אֲשֶׁרֵי הָעַם שֶׁכָּבָה לוֹ כו'. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. וְלֹא כְּמוֹ שֶׁמְזַלְזְלִים בְּעֲלִינוּ, וְגַם כֹּל הַפְּסוּקִים שְׂאוּמְרִים בְּשַׁעַת הוֹצֵאת סֵפֶר תּוֹרָה וְהַכְּנָסְתָּהּ וְהַגְּבָהָתָה יֵשׁ לוֹ יִסּוּד בְּש"ס וּפּוֹסְקִים, וְחַס וְשְׁלוֹם לְזִלְזֵל בָּזָה.

תפילה בבית הכנסת

גם עקר המצוה להתפלל בבית הכנסת, כמו שאמרו (בברכות ו' א') אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. ואמרו (שם ח' א') מי שאין נכנס לבית הכנסת נקרא שכן רע וגורם גלות לבניו. וכן אמרו (בש"ט פ"ד) אמר הקב"ה כשאתה מתפלל - התפלל בבית הכנסת. ואסור להתפלל בחצר או בחוץ. ואמרו (ברכות ו') המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע, שנאמר: "סביב רשעים יתהלכון". ואמרו שם (ח' א') לעולם יכנס אדם שני פתחים ואחר כך יתפלל [כלומר שיכנס לבית הכנסת כשעור שני פתחים, ולא יתפלל סמוך לפתח שלא יהא נראה בדעתו לברוח, ע"ן בשו"ע סי' צ' ס"ב] וכתב ה'משנה ברורה' (סי' צ' סקס"א) שאין להתפלל בעזרה שלפני בית הכנסת. ואמרו (ילקוט תהלים פ"ד) אמר רבי יהושע בן לוי כל מי שהוא נכנס לבית הכנסת ולבית המדרש בעולם הזה - זוכה ונכנס לבית הכנסת ולבית המדרש לעולם הבא, שנאמר: "אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה", ואמרו (בירושלמי ברכות פ"ה ה"א) כל מי שאינו נכנס בבית הכנסת בעולם הזה - אין נכנס בבית הכנסת לעתיד לבא, שנאמר: "סביב רשעים יתהלכון", הינו, שלעתיד לבא כשכל הצדיקים יכנסו לפנים - ישאירו אותו בחוץ, כמו שנהג בתפלה, וכדאיתא בספר חסידים סי' תשע"ט: לא יצא אדם מבית הכנסת עד שייסמו כל התפלה, אלא אם בן צריך לנקביו או להקיא. ומעשה בזקנה אחת שהיתה מקדמת לתפלה והיה בה מעשים טובים, לאחר מותה באה בחלום לטובים, אמרו לה מה את באותו עולם? אמרה להם: מכין אותי בדינים גדולים, וכאשר שאר צדיקים וצדקניות בשמחה - מגרשין אותי מביניהם. ואמרה: כשהייתי בחיים, הייתי יוצאה מבית הכנסת בסדר קדשה ולא הייתי ממתנת עד שהיו יוצאין מבית הכנסת. וע"ן שם שהביא עוד מעשה בזה. ואמרו (בירושלמי שם) המתפלל בבית הכנסת

כאלו מקריב מנחה טהורה בו, "דרשו ה' בהמצאו", היכן הוא מצוי - בבית הכנסת.

איסור דברים בטלים בבית הכנסת ובפרט בשעת התפילה

ולדבר דברים בטלים בבית הכנסת (אם אינו צרכי מצוה) הוא אסור גמור, ומבאר בשלחן ערוך סימן קנ"א ס"א ועין שם במשנה ברורה שהחמיר מאד בזה, ובפרט בשעת התפילה וחזרת הש"ץ (דאיתא בשו"ע סי' קכ"ד דגדול עונו מנשא) וקריאת התורה וקדיש, ומקומות שמבאר בשלחן ערוך שאסור בדבור, שאין שום הטר בזה, וחלילה לזלזל בזה משום שהרבה אנשים מזלזלים בזה, כי אף הם עתידים לתן את הדין. ואמרו במסכת דרך ארץ (מובא בב"י או"ח סי' קכ"ה) רב חמא בר חנינא אשפח לאלהיו ועמיה גמלים טעונים, אמר לו מה הגמלים הללו טעונים, אמר לו אף ורגז למי שמספר בין קדשה לקדשה, בין קדשה לברוך, בין יהא שמיה רבא ליתברך ובין כל ברכה וברכה. וכל המדבר בהם עליו הכתוב אומר "ולא אותי קראת יעקב". וכן הביאו הפוסקים בשם המדרש (מובא במ"ב סי' נ"ו סק"א) שחכם אחד נתראה לתלמידו בחלום עם פתם במצחו, ואמר לו שזה ענש מפני שלא נזהר מלדבר בשעת קדיש. גם הביאו שם מספר חסידים: מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במותו ופניו מוריקות, אמר לו למה פניך מוריקות, אמר לו מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ היה אומר ויכלו ויברכת מגן אבות וביתגדל. עד כאן לשונו. וכתבו הפוסקים דבשעת חזרת הש"ץ אין לעין אפלו בספר, ואפלו יש עשרה בלעדו וכל שכן אם אין עשרה, וכל שכן בשעת קדיש שאפלו הרהור בדברי תורה אסור. וצריך על פי דין לענות אמן בקולו של ש"ץ, לא גבוה ממנו, כדיליף בגמרא מקרא ומבאר בשלחן ערוך. וגם

יש לזהר לידע על מה עונים, וכמה החמירו חז"ל באמן יתומה וקטופה וקטופה בידוע, וכל שכן בשאין עונים בכל ר"ל, וכבר הביאו (בס' ווי העמודים מבן השל"ה סי' י' ועוד אחרונים) בשם ה'לבוש' מעשה נורא מחסיד אחד שנגזר עליו לחתך איברים איברים ר"ל על שלא ענה אמן על ברכת תינוק אחד.

לקבוע מקום בבית הכנסת וליראה מלפניו יתברך

ובן דין קביעות מקום בבית הכנסת שחז"ל הפליגו בזה מאד, ואמרו בפ"ק דברכות: כל הקובע מקום לתפלתו - אויביו נופלים תחתיו, ואלקי אברהם בעזרו, ונקרא חסיד וענו מתלמידיו של אברהם אבינו. וכתבו הפוסקים דצריך שיהא לו בבית הכנסת מקום קבוע תמיד שלא יחליפנו בשום פנים (רק מחמת אנס) - ואז תפלתו מקבלת. וחלילה לזלזל בדבר שנפסק בשלחן ערוך (סי' צ' סי"ט) שהוא חייב ואסור לשנותו אם לא לצורך מיוחד. והעקר לעמד בבית הכנסת בדרך ארץ ויראת שמים בלי קלות ראש, כמו שנאמר (בילקוט תהלים פ"ב): בשעה שאדם עומד בתפלה יהא שמח שעובד לאלקים שאין כמותו בעולם, ואל תהי נהג בקלות ראש לפניו אלא ביראה. וכתבו הפוסקים בשם הכל בו (מובא במ"ב סי' קכ"ד סקכ"ז) אזי להם למדברים דברים בטלים או שחזק בשעת התפלה, שהרבה בתי כנסיות נחרבו בשביל קלות ראש. ובתדא"ר (פי"ג) איתא ענש נורא עבור זה ע"ש. [וכל שכן קלות ראש עם תפלין שהוא אסור חמור מאד, שהרי בטלו מצות עשה דאורייתא של הנחת תפלין כל היום כדי שלא לעבר על אסור זה].

להתפלל בקול רם ונעים

וצריך להתפלל בקול רם ונעים, כמו שנאמר (בשה"ש זוטא ב'): "השמיעני את קולך" - בשאתם מתפללים לפני בקול גבוה, כי

קולך ערב" – בתפלתך. וכן כתבו הפוסקים, והפליגו מאד בשכר זה, ועין סוף שיר השירים רבה בזה ועין שו"ע סי' נ"א ס"ט.

מעלת תפילה כותיקין

וענין תפלות ותיקין, מלבד שיטת הרי"ף והרמב"ם שהוא חיוב גמור, והעובר על זה ואין מתפלל כותיקין נקרא עובר על דברי חכמים, ואפלו לשאר הפוסקים שאינו חיוב גמור, מכל מקום הוא ענין גדול מאד כמו שהפליגו חז"ל מאד, והבטיחו (בברכות דף ט' ע"ש בתוס') שאינו נזוק כל היום כלו. (ואלו היה בא בזמננו אחד מהתנאים שיודע שכל ברכותיו מתקמין פמה היו משתדלין לקבל ברכתו, על אחת פמה וכמה ברכה שחז"ל הבטיחו). וחזקיהו המלך (שחז"ל אמרו עליו שבקש הקב"ה לעשותו משיח) לא מצא זכות להזכיר מפל מעשיו הטובים, רק שהיה מתפלל כותיקין. ורב ברונא שזכה לכון פעם אחת כותיקין עם סמיכת גאלה לתפלה, לא פסק חזקא מפומיה כל היום מרב שמחה, שיזע גדל המצוה והשכר בזה. (ודעת פמה פוסקים שתפלת ותיקין עדיף מתפלה בצבור ומסמיכת גאלה ומלהתפלל עם תפלין עין במ"ב). וכתב רבנו יהונתן מפרג ז"ל בפרוש על 'איכה' שתפלת ותיקין מברחת להתקבל ואלו היו מתפללין ותיקין ביום החרבן - לא היה נחרב בית המקדש, ולכן כתיב 'ספותה בענין לך מעבר תפלה' כדי שלא ידעו מתי הנץ החמה, עין שם.

שישכים לתפילה כפי יכלתו

ואפלו מי שאין מתפלל כותיקין, על כל פנים חייב להשכים כפי יכלתו, כמו שאמרו (ברכות ח') קדימו וחשיכו לבי בנישאתא כי היכי דתורכו חיי, ואמרו (בשבת קכ"ז) השפמת בית המדרש הוא מהדברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקנן קימת לו לעולם הבא. ואמרו

(תנחומא מקץ ט') צריך אדם להשכים לתפלה שאין לה גדולה מן התפלה. ואמרו (במדב"ר בלק) 'הן עם פלביא יקום' - עומדין באריות ממטתן לקריאת שמע ולתפלה. ואמרו (בברכות מ"ג ב') תלמיד חכם אל יפגם באחרונה דקרו ליה פושע ועצל, ולעתיד לבא יקראוהו בלם בשם 'הפושע והעצל' (כמ"ש בתנחומא ריש ויקהל שלעתידי לבא יקראוהו לפי מעשיו) ואזי לה לאותה בושח וכלמה. ואמרו (באדר"נ פכ"א) שנה של שחרית מוציאים את האדם מן העולם, שיכול לעבר זמן קריאת שמע, עין שם, והרי זה מעות לא יוכל לתקן כמו שפתוב בחגיגה (דף ט'), ואפלו בטל פעם אחת קריאת שמע פאלו לא קרא כל ימיו כמו שפתוב בברכות ס"ג ב'. ועין באו"ח סימן נ"ח ס"ב שפסק, דאפלו אין מתפלל ותיקין חיב להקדים מה שיוכל, ואסור גמור להתאחר עד סוף הזמן כמ"ש הגר"א בשם ירושלמי (מובא במ"ב שם סק"ג), ובגמרא (ברכות כ"ט) אמרו, במערבא לייטי על זה, וחלילה לזלזל בקללת חז"ל.

ובשלחן ערוך ריש ארח חיים: "יתגבר פארי לעמד בבקר לעבודת בוראו". וכתב ה'משנה ברורה': ואף אם ישיאנו יצרו בהרף לומר איך תעמד בבקר כי הקר גדול, או ישיאנו בקוץ לומר איך תעמד ממטתך ועדין לא שבעת משנתך - יתגבר עליו ואל ישמע לו, ויחשב בנפשו, אלו היה נצרך לעמד לשרת לפני מלך בשר ודם, כמה היה זריז וזהיר לעמד בהשכמה להבין עצמו לעבודתו, כל שכן וקל וחמור בן בנו של קל וחמור לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. עד כאן לשונו. ועין במשנה ברורה סי' א' סק"ט שפסק שצריך לקום לכל הפחות חצי שעה לפני התפלה, שיוכל להבין עצמו ולבא לתפלה בזמן.

כן יזהר מאד במה שהזהירו חז"ל שלא יעבר לפני המתפללים, ולא ישב תוך ארבע אמות של המתפלל, ולמדוהו מקראי ומבאר בפוסקים. וכן לא יפסע תוך ארבע אמות של המתפלל, והמגן

אברהם' אוסר אפלו מן הצד תוך ארבע אמותיו, דצדדין שלפניו בלפניו דמי. וכן אסור לצאת לחוץ לפני סוף התפלה או באמצע התפלה וכו"ל רק לדברים שמכרחין, וחז"ל החמירו מאד בכהאי גוונא וכתבו שהוא חס ושלום בכלל "ועוזבי ה' יכלו", עין בפוסקים. והמזלזל בדינים אלו, כאלו אין מאמין חס ושלום שהקב"ה נמצא בבית הכנסת ועומד לפני המלך, וכאלו מבזה חס ושלום את המלך, וכל שכן העושה כן תמיד בקביעות מלבד חלול ה' שבזה גורם שרבים ילמדו ממנו וענשו כנגד כלם.

ועין בזהר חדש רות דף כ"ג: מדור השני בגהנם נקרא שחת והוא אש ירקה ואין שם כי אם חשך ואין שם רחמים כלל, ושם דנים מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לשם להתפלל כו', המדור השלישי נקרא דומה ושם נדונים מי שאינו עונה אמן אחר המברך ומי שעושה תפלתו פסקי פסקי כגון המספר בתפלתו וחוזר ואומר דבר אחר וחוזר ומפסיק והמתלוצץ על חברו כו' עד פאן לשונו. וכתב הרמב"ן (בהקדמה לאיוב) דרגע אחד בגהנם קשה מיסורי איוב כל ימיו, [ועין במדרש (אבא גוריון פ"ד) דאש של גהנם כשאדם רחוק ממנה ת"ל פרסאות הוא נכוה בה כו' עין שם עוד מענשים הנוראים ששם]. ולעתיד לבא, אחר כל הענשים שמקבל, נשאר שמו לעולם בפי כלם 'המזלזל בתפלה' או 'המבזה בית הכנסת' וכדומה, כדאיתא במדרש (תנחומא ריש ויקהל) שלעתיד לבא יקראו האדם על שם מעשיו, והוא בושה עולמית שאין לשער, כמו שכתוב "ולא יבשו עמי לעולם" ואמרו חז"ל (במו"ק דף ט) שהיא המעלה שבברכות. והענין הוא, שבעולם הזה, ביום הראשון שנודע הגנאי על האדם - הבושה היא גדולה מאד עד שיש אנשים שהורגין את עצמם מרב הבושה, כמו שכתוב גבי ברוךה בעבודה זרה דף י"ח, אבל אחר כך, מתוך ההרגל, הבושה יורדת לאט. אבל לעתיד לבא -

לא שיך בזה הרגל, ואז יהא לנצח הבושה כמו ביום הראשון. וזה לשון רבנו יונה (ברפ"ג מאבות): כי בהתבייש הנפש אחר שנתפרדה מן הגוף, הבשת ההוא גדולה מהבשת בעודנה שמה, כי טבע הגוף משבח, וכי יעשה האיש דבר בעור ויתבייש עליו מבני אדם, לשנה או לשנתיים ישבח הדבר לגמרי, ועל כל פנים יתגבר עליו להתישן הדבר שהוא קצת השכחה שמסיר רב הבושה. אך בהיות הנפש לבדה - אין שכחה לפניה, כי בלה ברה וזכה, ואין שום טבע מהגשמים בתוכה, וכשמתבישת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה - לעולם ולעולמי עולמים תעמד הבושה באותה שעה שהיתה עומדת לפניו, וכמו הפעם ההוא תעמד מבישת לעולם, וזהו שאמרו ז"ל 'אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלמה'. עד כאן לשוננו. ולהפך, הזהיר בזה - מראה כבוד שמים, ובדאי תפלתו מתקבלת, וגורם לקדוש ה'.

וכן יזהר מאד בכל דיני תפלה ותפלין ומלבוש פראוי, כי על פי דין חיב להתפלל בבגדים עליונים, ולכסות כל גופו בצניעות בעומד לפני המלך, והוא דינא דגמרא, ואין שום מקום חס ושלום לזלזל בזה ואפלו בקניץ והוא מבזה את המלך, ולעמד באימה ויראה.

וכתב בספר הגן (המחבר היה קדמון מאד ומובא במג"א סי' צ"ח) וכל אדם יאמין שהדלות ויקרות ומיתת בניו חס ושלום באים לאדם ואין לו הצלחה במשא ומתן שלו - בעבור שאינו מתפלל במקום קבוע בו, ואם חס ושלום מתפלל ביחידי בביתו, אזי מביא התפלה דגמת הקרבן לשדים וחיב גם כן ברת בר מינן, ואם הוא חי - אף שמתפלל כמה פעמים בביתו, אז יורד מנכסיו ועני חשוב כמת או שבניו מתים בחייו חס ושלום דגם כן חשוב כמת. והירא וחרד לדבר ה' והרוצה לזהר מהדלות ומיתת בניו וכל שכן ממיתת עצמו, יעשה לו מקום קבוע אף בישוב להתפלל תמיד במקום אחד. עד כאן לשוננו.

ומזיבן שכל הנ"ל במקום שאין אנס, והנזהר מרצון - הקב"ה משמרו אף מאנס, כדאיתא במו"ק (דף ה'): כל השם ארחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר: "ושם דרך ארצנו בישע אלקים".

כָּלְלוּ של דבר, חיוב גמור להיות בקי בשלחן ערוך הלכות תפלה, פי הבא לשמש את המלך ואין יודע איך יתנהג - בודאי יגרשנו המלך, וכל המזלזלין בזה עתידין לתן את הדין. ואין ספק שלמוד דינים אלו חיובן קודם לכל הלמודים, כי הם נוהגין שלש פעמים בכל יום, וכן כתב המשנה ברורה' בהקדמתו. והלמוד צריך להיות על מנת לקיים, פי הלומד שלא על מנת לקיים נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב). והקב"ה יתן בלבנו אהבתו ויראתו ונזכה לעבדו באמת ובכלב שלם.

והרוצה שיהיה לו תועלת מזה יקרא זה כמה פעמים. והעקר לשים לב לקיים [כמש"כ רבנו יונה (בשע"ת סוף ש"ב) אם האדם לא יעזר נפשו מה יועילוהו המוסרים, ובברכות (ד' א') טובה מרדות אחת בתוך לבו של אדם יותר ממאה מלקיות] כי כל אלו דברי חז"ל והתורה הקדושה, והלומד על מנת לקיים מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמר ולעשות.

קצת דיני תפילה

קצת דיני תפלה שרבים מזלזלים בהן אם מפאת אי ידיעה אם מפאת קלות ראש.

א. אפלו מי שחלש בטבעו חייב לבא לבית הכנסת בתחלת התפלה ולהתפלל עם הצבור בסדר (מ"ב סי' א' סק"ט וסי' ג"ב סק"א).

ב. המתאחר לבא נקרא פושע ועצל (ברכות מ"ג ב') ובנדאי בשם זה יקראוהו לעתיד לבא אם רגיל בקדו, כמו שכתוב (בתנחומא ריש ויקהל) שלעתידי לבא יקראוהו לאדם על שם מעשיו, ואין לשער גדל הבושה בזה, כמו שכתוב "שלא נבוש ולא נפלם לעולם ועד" וכנ"ל.

ג. מי שיכול לבא לתפלה בזמנה, ובשפט נפש מאחר מהתפלה כדי שלא יצטרך להתמתין איזה רגעים, וכן מי שיוצא באמצע התפלה או לפני גמרה משום שאין לו סבלנות להתמתין במה דקות - אין לה מבזה עבודתו של הקב"ה יותר מזה, וכאלו אינו מאמין ששכינה נמצאת בבית הכנסת בשעת התפלה, ואיך תתקבל תפלתו. וראוי הוא כבוד שמים להתמתין איזה דקות קדם התפלה, וכתוב "לוי הקשבת למצותי" (פירש"י בברכות ו' א' לשון המתנה הוא שתמתין בשביל מצותי אשר צויתי) ועל זה מסים הפסוק "ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך", ויש בזה גם חלול ה' רחמנא ליצלן שאומרים כך מתנהגים בני תורה, ואין בזה שום תרוץ אפלו רואין אנשים מזלזלים בזה [או שמדברים במקום שאסור לדבר] ואפלו אנשים חשובים, דממה נפשך, אם יש להם טעם בזה - (ומסתמא צריך לדונם לכף זכות שיש להם טעם) אין הטעם שיהא אצל אחרים, ואם אין להם טעם - בודאי גם הם יענשו על זה, ולא עוד אלא שאתה גורם להם שיענשו גם עבורך שהכשילו אחרים. והעקר שבכל דבר צריך לראות מה כתוב בתורה ובשלחן ערוך, וזהו רצון ה'. והמזלזל בזה הוא בכלל אפיקורוס ח"ו, ולעולם הבא לא יקבלו כלל תרוץ זה שראו אחרים מזלזלים בזה.

ד. המתאחר ברצון להתפלה וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מבית המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו שכתב בספר חסידים סי' תש"פ. ובירושלמי ברכות רפ"ה: כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה אין נכנס בעולם הבא וכנ"ל.

ה. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות ל"ב ב), ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כ"ז א). ואין לה דבר גדול מן התפלה (תנחומא מקץ סי' ט). וכתב חזון איש באגרת: התפלה, אם אמנם היא מצוה מעשית אצלנו כו' הנה אמנם מצוה עיונית, וכל שלא יצא חובתו מצד הלב, לא עשה גם במעשה מאומה, שאין תפלה אלא עבודה בלבד שכל אדם כמו שאמרו (תענית ב' א) "ולעבדו בכל לבבכם" איזו היא עבודה כו', היסגנו תפלותיו, אוצר של מלים צפופה הפה הזה מצות תפלה, לכבד בפה והלב רחוק, הלא יספות חטא על פשע כו', עד כאן לשונו. וכל שכן הבא בתחלה בכונה באפן שלא יוכל להתפלל רק במהירות עצומה שאי אפשר לכוון כלל.

ו. אין שום היתר לדלג פסוקי דזמרה, רק משום תפלה בצבור ובאקראי, וגם על זה רבים מפקפקים, וכתבו שמהפך על ידי זה כל צגורות התפלה (עי' מ"ב סי' נ"ב סק"א).

ז. המאחר בתפלה ואין מספיק להגיע לשמונה-עשרה עם הצבור ממש - מביטל בידים תפלת ותיקין ותפלה בצבור שעקר מצותה ההתחלה כמו שכתבו כל הפוסקים (ואם לא יגמר עד קדשה כשיתחיל אחר כך אסור לו להתחיל).

ח. בבקר יש לומר: "מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהוצאתני מאפלה לאורה".

ט. כשאומר עוטר ישראל בתפארה' ימשמש בתפלין.

י. בפרשת התמיד [בצבור] יש לעמוד.

יא. בשעת ברכות וקדיש אסור לעשות אפלו שום מלאכה קלה.

יב. בשעת קדיש אסור אפלו להרהר בדברי תורה, ומעשה בקסיד אחד שראהו חברו לאחר מותו שפניו מזריקות, אמר לו שזה ענש מפני שהיה מדבר בשעת קדיש (מ"ב סי' נ"ו סק"א).

יג. המדבר בקביעות בשעה שהצבור אומרים שבחו של מקום, אפלו כבר אמר זה קדם או שיאמרנה אחר כך, הרי זה מבזה עבודתו של מקום. ומצוה לומר כל דבר ביחד עם הצבור כמבאר בשלחן ערוך ובכמה מקומות, וברב עם הדרת מלך, וחז"ל החמירו מאד על הפורש מן הצבור.

יד. מצוה לעמוד בשעת קדיש (סי' נ"ו ס"א) וגם בכל דבר שהקהל נוהגין לעמוד, אפלו אם הוא חמרא בעלמא, מי שיושב - הרי הוא פורש מן הצבור, ומבזה כבוד שמים, וגם עובר על מה שאמרו (דא"ז פ"ה) אל תהי יושב בין העומדים.

טו. לא יאמרו פסוקי דזמרה במרוצה כי אם בנחת (שו"ע סי' נ"א ס"ח) שזה כאלו מבזה שבחו של מקום (ב"י).

טז. ב'ברוך שאמר' יש לעמוד ויאחזו הציצית בידו.

יז. ב'ויברך דוד' יש לעמוד עד שיאמר 'אתה הוא ה' האלקים'.

יח. בפסוק 'פותח את ידך צריך לכונן פרוש המלים, ואם לא כונן צריך לחזר משם והלאה.

יט. ב'שתבח' יש לעמוד.

כ. אחר 'ברכו' - דינו כמו באמצע הפרק, כי עקר תקנת 'ברכו' הוא שיאמר מיד ברכת 'יוצר אור', ומי שמאחר ואין עומד עדין בברכת יוצר אור כשהש"ץ אומר ברכו - מביטל בידים עקר תקנת ברכו (מ"ב סי'

ג"ד סקי"ג) וְכַל שֶׁבֶן שְׁאָסוּר לְבֹא לְאַחַר בְּרַכּוֹ שֶׁהוּא חַיּוּב גְּמוּר לְשִׁמְעוּ, שְׁהָרִי תִקְנֵנוּ פְּרִיסַת שְׁמַע [שְׁחֹזְרִין לֹאמַר בְּרַכּוֹ לְאַחַר הַתְּפִלָּה] בְּשִׁבִיל אֲלוֹ שֶׁלֹא שָׁמְעוּ בְּרַכּוֹ.

כא. בְּבִרְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּבְקְרִיאַת שְׁמַע יֵשׁ לִישֵׁב עַד 'תְּהִלּוֹת', וּמִשָּׁם יֵשׁ לְעֹמֵד (רמב"ם רפ"ט מתפלה ומ"ב ועי' מ"ב סי' ג"ט סקי"ב).

כב. בְּקְרִיאַת שְׁמַע יֵאָחַז הַצִּיצִית בְּשִׁמְאֵלוֹ בֵּין זֶרֶת לְקִמְיָצָה פִּנְגָּד לְבוֹ, וּכְשִׁמְגִיעַ לְפָרֶשֶׁת צִיצִית יִטְלֵם בְּשִׁתֵּי יָדָיו נֶגֶד עֵינָיו, וּכְשִׁמְגִיעַ לְיִרְאִיתֶם אוֹתוֹ יִתְּנֵם עַל עֵינָיו.

כג. יֵאָחַז הַצִּיצִית עַד 'וְנִחְמָדִים לְעַד'.

כד. בְּשִׁמּוֹנָה-עֶשְׂרֵה יִתֵּן יָדָיו עַל לְבוֹ הַיְמָנִית עַל הַשְּׁמָאֲלִית וְהָאֲגוּדָלִים יִכֶּף לְפָנָיִם.

כה. בְּמוֹדִים צְרִיף לְשׁוֹחַ עַד שִׁתְּפַקְקוּ כָּל חֲלִיּוֹת שֶׁבְּשִׁדְרָה [וּמִי שְׁאִינוּ עוֹשֶׂה כֵן נַעֲשֶׂה שִׁדְרוֹ נָחַשׁ לְאַחַר שֶׁבַע שָׁנִים לְמוֹתוֹ כַּמ"ש בַּגְּמ' (ספ"ק דב"ק)].

כו. בֵּין שִׁמּוֹנָה-עֶשְׂרֵה עַד אַחַר תְּחִנּוֹן אָסוּר לְהַפְסִיק בְּדַבּוּר.

כז. שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת כָּל אַחַת בְּאַרְבֵּי הַרְגֵּל לֹא פְּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, וְצְרִיף לְפָסַע שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת בְּכַרְיָעָה אַחַת. כְּשִׁאֲזַמַּר 'עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו' מִשְׁתַּחֲוֶה לְשִׁמְאֵל, 'הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ' מִשְׁתַּחֲוֶה לְיָמִין, וְעַל כֵּן יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנָיו.

כח. אָסוּר לְדַבֵּר בְּשַׁעַת הַזְּרֵת הַשֵּׁ"ץ וְאִפְלוּ לֹאמַר תְּחִנּוּנִים אוֹ לְלַמֵּד (סי' קכ"ד סקי"ז). וְהַלּוֹמֵד אוֹ קוֹרֵא הַפְּרָשָׁה בְּשַׁעַת חֲזַרְתַּי הַשֵּׁ"ץ וְקִדְיָשׁ, לֹא דֵי שֶׁלֹא יִקְבַּל שָׂכָר, רַק יִקְבַּל עֲנָשׁ עַל כֵּן, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "הוּי מוֹשְׁכֵי

הַעֲוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוֵא" (עי' ברכות כ"ד ב'). וְתוֹרָה כְּזוֹ לֹא תִצְלַחַיָּךְ כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פְּרָשַׁת בְּלֶקֶת, וְאַפְשָׁר דְּאַפְלוּ דִּיעֵבַד לֹא יֵצֵא יְדֵי שְׁנַיִם מִקָּרָא' יְדֵהוּי מִצְוָה הַבָּאָה בְּעֵבֶרָה (עי' שד"ח אות מ' כלל ע"ז סק"ג ד"ה ואההיא גי' שבלי הלקט ועי' ס"ח סי' תשע"ב ובהגהות הרחיד"א שם), וְגַם אָסוּר לְהַפְסִיק בֵּין שְׂמוּנָה-עֲשָׂרָה לְתַחֲנוּן כְּמִבְאֵר בְּשִׁלְחַן עָרוּךְ.

כט. הַגּוֹמֵר שְׂמוּנָה-עֲשָׂרָה אָסוּר לוֹ לְהַחֲזִיר פָּנָיו לְצַבּוֹר עַד שֶׁיִּגְמַר הַשִּׁי"ץ (סי' קכ"ג ס"ב).

ל. בְּזוֹהוּא רַחוּם' יֵשׁ לְעַמֵּד.

לא. בְּתַחֲנוּן יֵשׁ לִישֵׁב עַד יֵאָנַחְנוּ לֹא נִדְעוּ, וְכִשְׂמַגִּיעַ לְמָה נִעֲשֶׂה' יַעֲמֹד.

לב. בְּאַשְׁרֵי' וְזָבָא לְצִיּוֹן' יֵשׁ לִישֵׁב (חוץ מְקוֹדֵשׁא דְסִדְרָא שְׂמִנְהִיגִנוּ עַל פִּי הַחֲזוֹנָא לְעַמֵּד) (רמב"ם פ"ט מתפלה ה"ה ע"ש ומ"ב סי' תפ"ט בה"ל ד"ה ומצוה בשם רי"צ גאות ומש"כ בתשו' ר"י מיגש סי' קל"א שִׁישׁ לְעַמֵּד לְכַתְּחֻלָּה הִינּוּ הַשִּׁי"ץ ע"ש).

לג. בְּעֵלִינוּ' יֵשׁ לְעַמֵּד.

לד. אִלוּ צְרִיכִין עֲמִידָה: בְּרוּךְ שְׂאֵמֵר, וַיְבָרֵךְ דָּוִד עַד שֶׁיֵּאמֵר אֵתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים, יִשְׁתַּבַּח, שְׂמוּנָה-עֲשָׂרָה מִתְהַלּוֹת כּו', קִדְשָׁה, בְּרַפְתּ בְּהַגִּים (בין הכהנים בין השומעים), עֵלִינוּ, כְּשִׂמוּצִיאִין וּמְכַנְיָסִים הַסֵּפֶר תּוֹרָה עַד שֶׁתְּהִיָּה בְּמִקוֹמָהּ, וְהוּא רַחוּם, תַּחֲנוּן מְמָה נִעֲשֶׂה', הַלֵּל, אֵל אֲרֵךְ אַפִּים, בְּרַפְתּ מְגֹן אֲבוֹת, וַיְכַלּוּ, בְּשִׂמְבֻרְכִין הַחֲדָשׁ, וְדוּוּ, קָדוּשׁ לְבָנָהּ, פְּסוּק יְיָהִי נֵעִם' בְּמוּצָאֵי שַׁבָּת, (כ"ז מבואר במ"ב) וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׂסַמִּיכָה דִינָה כִּישִׁיבָה בְּכָל הַדְּבָרִים. כְּתַב הַרְמ"א: בְּשַׁעַת קִדְשֵׁי יֵשׁ לְעַמֵּד וְכָל שָׁפֵן בְּבָרְכוּ וּקְדָשָׁה. כְּשִׂאֲרוֹן הַקִּדְשׁ פְּתוּחַ נוֹהֲגִין לְעַמֵּד (מ"ב).

לח. כתבו הפוסקים (ביאור הלכה סי' קכ"ח סכ"ד) דמי שאין נכנס לבית הכנסת לשמע ברכת כהנים אינו בכלל ברכה, (ולא דמי לעם שבשדות דאגסי) כיון שאין הברכה חשובה בעיניו לבא ולשמע, וכל שכן הבורח מבית הכנסת לפני ברכת כהנים, ועל זה נאמר "ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו".

לו. כל הפוסקים שאומרים בשעת הוצאת ספר תורה והכנסתה והגבהתה יש לו יסוד בש"ס ופוסקים (ועי' מס' סופרים פי"ד) וחס ושלום לזלזל בזה.

לז. אין לחלץ התפלין עד אחר הקדיש של עלינו (סי' כ"ה סי"ג ובמ"ב שם), ויותר טוב שלא לחלץ עד שיוצאין מבית הכנסת. ואסור לחלץ התפלין בשעת הקדיש, שאסור לעשות אפלו מלאכה קלה בשעת הקדיש (שם מ"ב סקנ"ו) ובסדור הגר"א כתב שאסור לחלץ התפלין בבית הכנסת בפני הארון קדש דלא גרע מחולץ לפני רבו דאסור, ולכן יצא מבית הכנסת עם התפלין.

לח. הא דהתירו לצאת אחר קדשה דסדרא וקדיש של עלינו הוא דוקא בהולך באקראי ולא יזה צרך נחוץ, אבל ההולך בקביעות לפני גמר התפלה - כמעט נאמר עליו "ועוזבי ה' יכלו" (כמש"כ הרשב"ץ מובא בביאור הלכה סי' קמ"ו ד"ה אבל).

לט. פטום הקטרת אין לומר בעל פה רק מתוך הסדור.

מ. יש להעטף בטלית על ראשו כל זמן התפלה [והוא סגולה ליראת שמים].

מא. אסור לישב בצד המתפללין ארבע אמות מפל סביבם אפלו מאחזריהם (שו"ע סי' ק"ב ס"א). ובהלכות גדולות מובא בריתא: היושב בצד המתפללין סימן רע לו (והוא אסור גמור ויליף בגמרא מקראי).

מב. אסור לעבר בצד המתפלל בצדדין שלפניו, ולא לפסע שלש פסיעות אם יכנס לצדדין שלפניו וזה דינא דגמרא ומבאר בפוסקים (שו"ע סי' ק"ב).

מג. גם מנחה ומעריב חיבין בתפלה בצבור, וברכות ו' ב' מבאר דמנחה ומעריב חשובין יותר משחרית.

מד. במנחה צריך לומר "מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שפשם שזכיתני לראות פשהחמה במזרח כף זכיתני לראותה במערב".

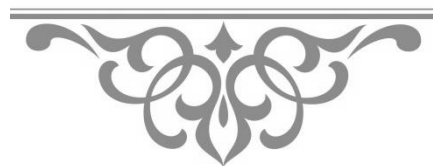
מה. בערבית יש לומר: "יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שפשם שהייתי באפלה והוצאתני לאורה כף תוציאני מאפלה לאורה".

מו. בברכות ח' א' קדימו וחשיכו לבי פנישתא פי היכי דתורכו חיי. וקדימו הינו לבא לפני התפלה, וחשיכו הינו שלא לצאת עד סוף התפלה, וזה גורם לאריכות ימים ושנים.

הקדמה

קצת דיני תפלה שרבים מזלזלים בהן
אם מפאת אי ידיעה אם מפאת קלות
ראש.

הקדמה

קצת דיני תפילה שרבים מזלזלים בהם - החפץ חיים בספרו שם עולם [חלק ב, פרק יא] ביאר סיבת הענין שבני אדם מזלזלין בתפילה והוא שאין אנו מתבוננים בגודל כבודו וקדושתו של הקב"ה, ואין אנו מכירין את טוב חלקנו שזכינו לשרת מלך גדול ונורא כזה, ואומר כל נוסח התפילה, ואינו מתבונן בנפשו מה הוא מדבר ולפני מי הוא מדבר, אבל באמת על פי דין צריך לשהות לכל הפחות מעט קודם התפילה עד שיפנה כל טרדותיו מלבו ויכוין למקום, וכדאיתא בשו"ע או"ח סימן צ"ג.

והנה אנו רואין כשזוכה אדם לדבר עם המלך, והוא מבין שהמלך מפיק רצון ממנו, והוא מצוה שיכתבו דיבוריו המחוכמים בספר זכרונותיו, כמה עצום שמחתו מזה, עד שכשהוא בא לביתו אינו יכול להתאפק מלספר זה לכל מכיריו ורעיו בשמחה עצומה מאד ואור פניו מלהיב אז מרוב שמחתו, ואף אם מתחילה היה לו דאגות מענייני ביתו הוא שוכח אז מרוב שמחתו שיש לו, ודבר זה הוא לזכרון בנפשו כמה שנים כשבא איזה סיבה לספר את גודל אושרו והצלחתו שיש לו הכרה עם המלך.

ועתה נתבונן נא, אם כשזוכה לדבר לפני מלך בשר ודם, שהוא רק תפארת לפי שעה, שאינו יכול להאריך ימי חייו אפילו רגע אחד, קל וחומר באלף אלפים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא אלקי השמים והארץ והוא חי וקיים לנצח, ואנו זוכיין לדבר עמו בלשון "אתה" כמדבר איש אל רעהו, וכותב כל דיבורנו ותפילתנו לפניו בספר זכרון, ומפרסם את פעולתו לפני רבי רבבות מלאכים קדושים,

ויהיה לו לאדם דבר זה לשבח ותפארת עולמים בעולם הבא, וגם בעולם הזה מועיל הרבה להאריך ימי חייו ולהציל אותו מצרותיו ולהצליח בכל דרכיו, כמה ראוי לו לשמוח שמחה עצומה עד מאד, ואם יזכור אז שהוא גוש עפר וזוכה לדבר אם אלקי השמים כאחד מצבא המרום אשר במרום, הלא ראוי שתדמע עינו מרוב שמחה ולהיכנע לפניו ולקבל על נפשו לקיים תורתו בכל נפשו ומאודו.

אבל מפני האי טעמא גופיה שהתפילה הוא מן הדברים העומדים ברומו של עולם, ואין אנו מכירין בזה העולם את גדול כבוד וקדושתו של הקב"ה, אין אנו מרגישינן כל זה עד שהגמ' מעידה שבני אדם מזלזלין בתפילה.

ולכן בודאי חל חובה גדולה להתחזק ולהתבונן בגודל עניני התפילה ובפרט בדברים שורבים מזלזלים בהם, ובעזה"י נזכה באמת לקדש את שמו הגדול ברוך הוא כמו שמקדישים את שמו בשמי מרום, אמן.

הלכה א

א. אִפְלוּ מִי שֶׁחָלַשׁ בְּטַבְעוֹ חַיֵּב לָבֹא
לְבֵית הַפְּנִינִי בְּתַחֲלֵת הַתְּפִלָּה
וְלְהַתְּפִלֵּל עִם הַצְּבוּר פְּסוּדָר (מ"ב ס"ו א'
סק"ט וס"ו נ"ב סק"א).

הלכה א

אפילו מי שחלש בטבעו חייב לבא לבית הכנסת בתחילת התפילה ולהתפלל עם הצבור כסדר - כתב השו"ע "יתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר". אמנם כתב האליהו רבה וז"ל, כתב כנסת הגדולה סימן תרי"ט, אותם אנשים שמשכימים לבית הכנסת בכל יום ובשעת התפילה הם מתנמנים, ועיני ראו אפילו בשעת קריאת שמע חוטפתו שינה, על אלו אני קורא [ישעיה ה, יא] הוי משכימי בבוקר, לכן הטוב והישר שאם יכולים גם לכוון בתפילתם ישכימו באשמורת, אבל אם בסיבת ההשכמה באים לישון בשעת התפילה, טוב שיכוון בתפילתו משישכים בבוקר, עכ"ל.

ולהלכה הביא המשנה ברורה דברי האליהו רבה וכתב וז"ל, ומי שאינו יכול להשכים קודם אור הבוקר, מחמת שהוא חלש בטבעו, או שהוא יודע בעצמו שאם יקום באשמורת יישן בעת התפילה, מוטב לישן כל הצורך. ומכל מקום יהיה זהיר מאוד לקום שעה, ולפחות חצי שעה, קודם קריאת השמ"ש לבית הכנסת, כדי שיהיה יוכל להכין עצמו להתפלל בציבור ובנקיות, עכ"ל. וזהו מש"כ רבינו דאפילו מי שחלש בטבעו חייב לעשות כן. א.

א. והנה כתב הטור, צריך האדם להתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר "איך תעמוד בבקר והקור גדול" או ישיאנו בקיץ לאמר "איך תעמוד ממטתך" ועדיין לא שבעת משנתך, התגבר עליו לקום שתהא אתה מעורר השחר, וכתב על זה הב"ח דאיכא למידק אמאי בחורף הזכיר הטור איך תעמוד "בבוקר" ובקיץ כתב רק "איך תעמוד ממטתך" וביאר הב"ח, דבחורף היצר הרע מפתה את האדם הלא בבקר הקור גדול ולא תוכל לכוין בתפילתך מחמת הקור הגדול שבבוקר ולכן טוב יותר שתמתין עד שתעלה השמש ויתחמם האויר קצת, אבל בקיץ אם היה היצר הרע מזכיר לו הבקר לא היה שומע

ומש"כ מרן זצוק"ל ולהתפלל עם הצבור כסדר - הוא מלשון המשנה ברורה לקמן בסימן נ"ב שכתב וז"ל, כתבו הספרים שהמגיד הזהיר לבית יוסף לבוא לבית הכנסת בהשכמה כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדלוג כי העושה כן מהפך הצנורות, עכ"ל.

לו, לפי שבבקר יוכל יותר לכוין בתפילתו מה שאין כן שתעלה השמש ויתחמם האויר, ולזה אינו מזכיר לו כי אם הלא לא שבעת משנתך כלומר ולא תוכל לכוין בתפילתך, על כן טוב לך שתמתין עד שתהיה שבע משנתך ותתפלל בכוונה, ולשניהם כתב הטור שאל יפתה אותך יצרך לעשות כן, אלא יתגבר כארי לעבודת בוראו.

והפרי מגדים הביא מתחילה את דברי הכנסת הגדולה ואליה רבה ואח"כ ציין לדברי הב"ח, ונראה שכוונתו היא שלאדם בריא השוכב על מטתו ובא היצר הרע בטענה שישן עוד מעט ואחר כך יתפלל בכוונה ויביא היצר הרע ראייה ברורה שכן מפורש בפוסקים, ואדרבה מי רוצה להיות בכלל הוי משכימי קום, לזה כבר הקדים הפרי מגדים להזהיר לנו שלא לשמוע אליו, אלא יתגבר כארי לעבודת הבורא.

וכמדומני ששמעתי סיפור נפלא מהחפץ חיים זצוק"ל זי"ע שבעת זקנותו המופלגת שהיה חלש מאד מאד כידוע, וכשהשכים בבקר הרגיש שהיצר הרע בא לפתותו לישן עוד מעט וטענתו בצדו שאתה איש זקן ולמה אתה משכים כ"כ, אז פתח החפץ חיים פיו הקדוש והטהור ואמר "יצר הרע, אל תבוא עם הבליים אלי, אתה יותר זקן ממני ואתה משכים בכל יום מוקדם בבקר לפתות בני אדם וכל שכן שאקום אני בזריזות כארי לעבוד עבודת הבורא".

ב. הַמִּתְאַחֵר לָבֵא נִקְרָא פּוֹשֵׁעַ וְעֹצֵל
(ברכות מ"ג ב') וּבְיָדָיו בְּשֵׁם זֶה יִקְרְאוּהוּ
לְעֵתִיד לָבֵא אִם רָגִיל בְּכָךְ, כְּמוֹ
שֶׁכִּתוּב (בתנחומא ריש ויקהל) שֶׁלְעֵתִיד
לָבֵא יִקְרְאוּהוּ לְאָדָם עַל שֵׁם מַעֲשָׂיו,
וְאֵין לְשַׁעַר גֶּדֶל הַבּוֹשָׁה בָּזָה, כְּמוֹ
שֶׁכִּתוּב "שְׂלֵא נִבּוֹשׁ וְלֹא נִפְלֵם לְעוֹלָם
וְעַד" וְכַנֵּ"ל.

הַלְכָה ב

הַמֵּתְאַחֵר לְבּוֹא נִקְרָא פּוֹשֵׁעַ וְעֵצֵל - הִכִּי אֵיתָא בְּמַסַּכְתּוֹ בְּרֻכּוֹת [דף
מג.]. וְאֵל יִכְנַס אַחֲרוֹנָה לְבֵית הַמְּדַרְשׁ מִשּׁוּם דְּקָרוּ לִיה
פּוֹשֵׁעַ, וּפִירֵשׁ רַשׁ"י, דְּקָרוּ לִיה פּוֹשֵׁעַ, מִתְּעַצֵּל.

וּבּוֹדָאֵי בִּשְׁם זֶה יִקְרָאוּהוּ לְעֵתִיד לְבָא אִם רִגִּיל בְּכַךְ כַּמ"ש [בְּתַנְחוּמָא
רִישׁ וִיקְהַל] שְׁלֵעֵתִיד לְבּוֹא יִקְרָאוּ לְאָדָם עַל שֵׁם מַעֲשִׂיו - הִכִּי
אֵיתָא בְּמְדַרְשׁ, כָּל זְמַן שְׁאָדָם מְרַבָּה בְּמִצּוֹת הוּא קוֹנָה שֵׁם טוֹב לְעַצְמוֹ,
אֵת מוֹצֵא שְׁלֵשׁ שְׁמוֹת נִקְרָאוּ לוֹ לְאָדָם, אֶחָד מֵה שְׁקוֹרָאִים לוֹ אֲבִיו
וְאִמּוֹ, וְאֶחָד מֵה שְׁקוֹרִין לוֹ בְּנֵי אָדָם, וְאֶחָד מֵה שְׁקוֹנָה הוּא לְעַצְמוֹ,
טוֹב מְכוּלֵן מֵה שְׁקוֹנָה הוּא לְעַצְמוֹ וְכוּ', זֶהוּ שְׁאֵמֵר הַכְּתוּב, טוֹב שֵׁם
מִשְׁמֵן טוֹב וְיוֹם הַמּוֹת מִיוֹם הוֹלְדוֹ, אֵמְרוּ לְשַׁלְמָה, מֵהוּ טוֹב שֵׁם מִשְׁמֵן
טוֹב, אֵמֵר לְהֵם בְּשַׁעָה שְׁאָדָם נוֹלֵד אֵין הַכֵּל יוֹדְעִין מִי הוּא, נִפְטָר בִּשְׁם
טוֹב, בְּאֵין יִשְׂרָאֵל מִטְּפִלִּין עִמּוֹ, עוֹשִׂין עִמּוֹ גְּמִילוֹת חֲסָדִים, מְכַרְיִזִין
שְׁבַחוֹ וְאוֹמְרִים, פְּלוֹנִי זֶה כַּמָּה צְדָקוֹת כַּמָּה תּוֹרָה כַּמָּה מִצּוֹת עֲשָׂה
מִשְׁכְּבוֹ תֵּהֵא עִם הַצְּדִיקִים, וְזֶהוּ לְמִי שְׁזָכָה ע"י מַעֲשִׂיו לְשֵׁם טוֹב, וְהִ'
יִצִּילֵנוּ שְׁלֹא נִהְיָה מְכַלָּל אֵלּוֹ שְׁחַז"ל הַקְּדוֹשִׁים הַכְּרִיזוּ עֲלֵיו שְׁנִקְרָא
פּוֹשֵׁעַ וְעֵצֵל.

וְאֵין לְשַׁעַר גּוֹדֵל הַבּוֹשָׁה בְּזֶה כַּמ"ש שְׁלֹא נְבוֹשׁ וְלֹא נִכְלָם לְעוֹלָם וְעַד
וְכַנ"ל - זֶה לְשׁוֹן רְבִינוּ יוֹנָה בְּאַבּוֹת פְּרָק ג', וְלִפְנֵי מִי אֵתָה עֵתִיד
לִיתֵן דִּין וְחֲשַׁבּוֹן שֶׁהַנְּבִרָאִים לֹא נִבְרָאוּ אֶךְ לִירָא אֵת הַשֵּׁם, כִּי אֵין
יִחְטָא הָאָדָם אִם יִחְשׁוֹב לְפָנֵי מִי עֵתִיד לִיתֵן דִּין וְחֲשַׁבּוֹן וְיוֹתֵר עַל
הַפּוֹרְעָנוֹת וְהַנְּסִיוֹן שִׁיְהִיָּה לוֹ עַל חֲטָאֵיו, כִּי יִתְבַּיֵּשׁ בּוֹשֵׁת גְּדוֹל, עַל
אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לְפָנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, גַּם כִּי

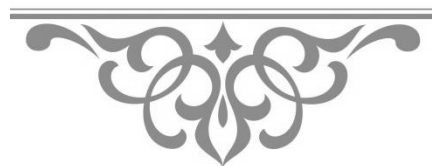
בהתבייש הנפש אחר שנפרדה מן הגוף הבושת ההיא גדולה מהבושת בעודנה שמה, כי טבע הגוף משכח, וכי יעשה איש דבר כיעור ויתבייש עליו מבני אדם, לשנה או לשנתיים ישכח הדבר וילך הבושה מאליו, וגם כי לא ישכח מלבו יהיה דבר ישן נושן והוסרה קצת הבושה כי טבע השכחה שבגוף מתערב עם טבע הנפש, וכי אינו יכול להתגבר עליו לשכוח הדבר לגמרי על כל פנים יתגבר עליו להתיישן הדבר שהוא קצת השכחה שמסיר רוב הבושה, אך בהיות הנפש לבדה אין שכחה לפניה, כי כולה ברה וזכה ואין שום טבע מהגשמים בתוכה, וכשמתביישת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, לעולם ולעולמי עד תעמוד בבושה כאותה שעה שהיתה עומדת לפניו, וכמו הפעם ההוא תעמוד מבויישת לעולם, וזהו שאמרו רז"ל, אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה, ולכן על כל פנים המעלה על לבו דברים אלו לא יבא לידי עבירה.

ומדה טובה מרובה שהזהיר בתפילה כראוי ומשכים ומעריב לבוא בתחילת התפילה ולהתפלל על הסדר בודאי כשבא יבוא ברינה שמחת עולם יהיה על ראשו כשיקראו לפני מלך המלכים הקב"ה זכיותיו ויאמרו הי עניו הי חסיד הי זריז מתלמידיו של אברהם אבינו, ויהיה כבוד גדול שאין לשער ליהנות מזיו שכינתו, לא ליום ולא ליומים אלא לעד ולנצח נצחים, וכל זה בכלל דברי שלמה המלך ע"ה טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הוולדו.

הַלְכוּת ג

ג. מי שִׁיכוֹל לָבֹא לַתְּפִלָּה בְּזִמְנָהּ, וּבְשָׂאֵט
 נֶפֶשׁ מְאַחֵר מִהַתְּפִלָּה בְּיַד שְׂלֵא יִצְטָרֵךְ
 לְהִמָּתִין אֵיזָה רְגָעִים, וְכֵן מִי שִׁוָּיָא
 בְּאִמְצַע הַתְּפִלָּה אוֹ לִפְנֵי גְמָרָה מְשׁוּם
 שְׂאִין לוֹ סְבָלָנוֹת לְהִמָּתִין בְּמַה דְקוֹת - אִין
 לָךְ מְבֻזָּה עֲבוּדָתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה יוֹתֵר מְזֵה,
 וּכְאֵלוֹ אֵינּוּ מְאֲמִין שֶׁשְׂכִינָה נִמְצָאת בְּבֵית
 הַכְּנֶסֶת בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, וְאִין תִּתְקַבֵּל
 תְּפִלָּתוֹ. וְרְאוּי הוּא כְּבוֹד שָׁמַיִם לְהִמָּתִין
 אֵיזָה דְקוֹת קֹדֶם הַתְּפִלָּה, וּכְתִיב "לוֹ
 הַקְּשֶׁבֶת לְמִצּוֹתַי" (פִּירֵשׁי בְּבִרְכוֹת ו' א' לְשׁוֹן
 הַמִּתְנַהֵּה הוּא שֶׁתִּמָּתִין בְּשִׁבִיל מִצּוֹתַי אֲשֶׁר צִוִּיתִי) וְעַל
 זֶה מְסִיִּם הַפְּסוּק "וַיְהִי כִנְהָר שְׁלוֹמֶךָ
 וְצִדְקָתֶךָ כְּגִלִּי הָיִם וַיְהִי כַחֲזוֹל זְרַעְךָ", וַיֵּשׁ
 בְּזֵה גַם חֲלוּל ה' רַחֲמָנָא לִיְצַלְךָ שְׂאוּמְרִים

כִּי מִתְנַהֲגִים בְּנֵי תוֹרָה, וְאֵין בְּזָה שׁוּם
 תְּרוּץ אֲפֹלוּ רוֹאֵין אַנְשִׁים מְזַלְזְלִים בְּזָה [אוּ
 שְׂמֻדְבָּרִים בְּמָקוֹם שְׂאִסוּר לְדַבֵּר] וְאֲפֹלוּ
 אַנְשִׁים חֲשׁוּבִים, דְּמָמָה נִפְשָׁה, אִם יֵשׁ
 לָהֶם טַעַם בְּזָה - (וּמִסְתַּמָּא צְרִיךְ לְדוֹנֵם לְכַף זְכוּת
 שִׁישׁ לָהֶם טַעַם) אֵין הַטַּעַם שִׁיךְ אֶצֶל אַחֲרִים,
 וְאִם אֵין לָהֶם טַעַם - בּוֹדֵאי גַם הֵם יַעֲנִשׁוּ
 עַל זֶה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׂאֵתָה גּוֹרֵם לָהֶם
 שִׁיעֲנִשׁוּ גַם עֲבוּרָה שֶׁהִכְשִׁילוּ אַחֲרִים.
 וְהַעֲקָר שֶׁבְּכָל דְּבַר צְרִיךְ לְרְאוֹת מָה פְּתוּב
 בַּתּוֹרָה וּבְשִׁלְחָן עֲרוּךְ, וְזֶהוּ רְצוֹן ה'.
 וְהַמְזַלְזֵל בְּזָה הוּא בְּכָלֵל אֶפִּיקוֹרוֹס ח"ו,
 וְלַעוֹלָם הֵבֵא לֹא יִקְבְּלוּ כָּלֵל תְּרוּץ זֶה
 שְׂרָאוּ אַחֲרִים מְזַלְזְלִים בְּזָה.

הלכה ג

מי שיכול לבוא לתפילה בזמנה וכו' – איתא במסכת ברכות דף ו: אמר רבי יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס, וכתב המאירי וז"ל, לעולם יהיו בני הקהל זריזים לבא לבית הכנסת עד שיהיו שם עשרה תכף שהגיע זמן התפילה, שכל שהגיע זמן התפילה ואין בבית הכנסת מגין הראוי הדבר מגונה ביותר ומורה על בני אותה העיר שלכם מרוחק מאהבת השם יתברך, והריחוק הוא הכעס הגדול והקצף המופלג, וזהו מה שרצו באומרים כאן מיד הקב"ה כועס, עכ"ל, ולכן פשוט שאפילו בישיבה או בית כנסת שיש מגין גדול אך הוא נשאר מושכב על מטתו או עסוק בשתיית קפה וכדומה, צריך לחוש על עצמו שלא יהא בכלל כעסו של הקב"ה.

אין לך מבזה עבודתו של הקב"ה יותר מזה – כתב בספר שערים בתפילה, הכבוד הפשוט ביותר שאפשר לתת למישהו – להקדיש לו מעט זמן, ואין עלבון גדול יותר מלומר אין לי פנאי בשבילך, כל אחד מכיר את ההרגשה הזאת, שכאשר מתקבל אצל מישהו ואותו אחד ממהר לסיים איתו מפני התור שבחוץ, כמה דבר זה מעליב, ומיד עולה במחשבתו אם אין לך זמן מתחילה לא היה לך לקבלני, ואם יושב אני כבר, לפחות תן לי כמה דקות של סבלנות, וכן הוא בענין התפילה, כשאנו מדברים אל השם יתברך, אם כל הזמן אנו לחוצים שצריכין לגמור את עסקנו בתפילה במהירות, וחוטפים כמה מילים כמו "אני צריך חיים פרנסה רפואה ועוד ועוד שלום", חולצים התפילין ובורחים היכן הדרך ארץ.

עֵרֶךְ אֲרָחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה לז

ובאמת מצד שני מחזק מאד מאד שברוך השם יש ג"כ הרבה יהודים טובים שמשכימים לבא להתפלל כהוגן ולפעמים אירע שמחשבותיו טרודות ולא זכה לכוון בתפילתו, אז צריך לדעת שמלבד שעצם ההשכמה הוא מצוה, וגם לענין הכוונה יש לו מעלה של חישוב לעשות מצוה, עוד יש לו זכות גדולה שזכה לכבד את המלך הגדול הקב"ה, במה שהראה שחביב עליו הפגישה הנוראה של התפילה, והוא מקדיש זמנו לזה, ושכר המכבד את השם יתברך הוא בלא קץ ותכלית כמו שהאריך בזה הרבה בעל החפץ חיים, ובעזה"י כתבנו מאמר מיוחד לזה.

ואיך תתקבל תפילתו - איתא במסכת ברכות [דף סב:] ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט, אמר ר' יוסי בר חנינא כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם, שנאמר והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחס לו, וכתב במשנת רבי אהרן [חלק המוסר, דף נג] והנה נהג דוד חסידות גדולה אותה שעה, שהרי היה נרדף משאול שביקש להרגו שדנו כמורד במלכות שלא כדין [וכדאיתא בברכות שם, אמר ליה דוד לשאול מן התורה בן הריגה אתה שהרי רודף אתה וכו'] וגם בכריתת כנף המעיל היתה כוונתו לשלום כמפורש בקרא [שמואל א' כד, יב], וגם חזר בו ממצעהו וכדכתיב [שם פסוק ו'] ויך לב דוד אתו על אשר כרת וגו', ומכל מקום גרמה לו כריתת כנף המעיל שלא הועילו לו הבגדים, דכך היא המציאות בעצם, דהמבזה את הדבר אינו יכול ליהנות ממנו, ואם בדברי חולין כך, בבז לדבר מצוה לא כל שכן.

עוד מצינו בגמרא זבחים [דף ו'] עשאה לסמיכה שיירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר וכיפר, פירוש שיש מצוה מן התורה לעשות סמיכה על הקרבן, אך אין זה לעיכובא שאם הביא הקרבן בלא

סמיכה אף שיצא ידי חובת קרבנו מכל מקום ביטל מצות סמיכה, ועל זה אומרת הגמ' דאף שאינו מעכב ממש את הכפרה ואין צריך להביא קרבן אחר, אך קמי שמיא נחשב כאילו לא כיפר, ופירש רש"י, נחת רוח לקונו דלא עבד מצוה מן המובחר, ומעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר, וכתב במשנת רבי אהרן [חלק המוסר, דף עט] דזהו עיקר גדול בעשיית המצוות לעשותן בשלימות ולא לעשות חלק מהמצוה שיירי מצוה ח"ו.

וראוי הוא כבוד שמים להמתין איזה דקות קודם התפילה וכתוב לו הקשבת למצוותי [פירש רש"י בברכות ו' א' לשון המתנה הוא שתמתין בשביל מצותי אשר צויתני] – ופירש הגר"א בספר אמרי נועם, דע"כ אין הכוונה להמתין לעשות מצוה דאדרבה כבר דרשו חז"ל מצוה הבא לידך אל תחמיצנה, אלא הכוונה שעושה מצוה במה שממתין כגון הכא שממתין בבית הכנסת, וראה בילקוט שמעוני על האי קרא שהלשון "לו הקשבת למצוותי" הוא לשון תחנונים, ופירושו שהקדוש ברוך הוא מתחנן לבניו כביכול, בני אהובי אני רוצה כל כך להיטיב לכם, אנא, המתן בשביל כבודי ועל ידי זה תזכה לברכות וישועות לעד ולנצח נצחים. ובודאי על המתפלל להתבונן, אילו היה אביו, שהוא בשר ודם, מתפלל אתו יחד בבית הכנסת, אומר לבנו לפני התפילה, אנא תמתין לי עד סוף התפילה שאני רוצה ליתן לך כסף לשלם לך כל ההוצאות שלך בשביל החודש או בשביל השנה, ומכל הלב אני מתחנן אליך שאפילו אם הזמן דחוק בשבילך אל תברח שכל רצוני להיטיב לך וזהו הנחת רוח בשבילי, וכי יעלה על דעת שהבן הזה יעבור על ציווי של אבא וליקח ממנו אותו נחת רוח חס ושלום, הלא כיבוד אב הוא מן החמורות שבחמורות, והוקש כבודם לכבוד המקום, ובודאי ימתין הבן בדחילו ורחימו לקיים מצות הכבוד יתברך

עורך ארחות יושר - הלכות תפילה **תפילה** לט

שמו, ואם לאבא של בשר ודם כך, לאבינו שבשמים שאתה ואביך חייבים בכבודו, ומטיב יותר מכל הנבראים, וכל הטוב הוא ממנו, ועומד ומתחנן אנא תמתין שאיטב לך, לא יעלה על דעת האנושי לעבור על זה ח"ו.

ועל זה מסיים הפסוק "ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך" - פירוש כמו שהנהר מושך בנחת, כן יהיה שלום ושלווה והשקט בהצלה בכל עניני עולם הזה, והמעשים טובים שלך שהוא אושר הנפש, יתנשאו למעלה ראש כגלי הים הרוצים תמיד לעבור על גדותיהם, כן תעלה שאון גליך בכח גדול להוסיף מצוות ועבודת השם, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, והיה כחול זרעך [ועוד זכויות נוראות כמו שממשיך הפסוק בישעיה שם].

ויש בזה גם חילול השם רחמנא לצלן שאומרים כך מתנהגים בני תורה - כתב בתשובת הרא"ש [כלל ד, אות יא] וז"ל, וטוב להתפלל עם הצבור בעשרה, זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד, וגם אין תורתנו כל כך אומנותינו והרבה שעות אנו מבטלים ביום, נבטל תורתנו בשעת תפילה ונשלים אותה השעה משעות הבטלות ביום ונצא ידי חובותינו בתורה ובתפילה, וגם אם אין תלמיד חכם מתפלל עם הציבור ילמדו אחרים קל וחומר ממנו ולא יחושו על התפילה כלל ונמצא בתי כנסיות בטלים כי הם לא ידונוהו לכף זכות לומר שהוא עסוק בלימודו, עכ"ל הרא"ש, והובא ברמ"א סימן צ' סעיף י"ח.

וכתב המשנה ברורה [סימן צ, ס"ק כט] וז"ל, כתב בספר אליהו רבה בשם תשובת בית יעקב, דיש לקנוס האנשים שמונעים לילך לבית הכנסת משום שעוסקין בתורה או משום שמשתכרין ממון,

ולעשירים יש לקנוס יותר, ובעל תורה אף שעוסק בלימוד מכל מקום איכא חשדא וחילול השם כמו שכתב סימן י"ח, ע"כ.ב

ובספר קב הישר [פ"ח] באמצע דבריו על גודל חשיבות הכנה לתפילה, כתב מעשה נורא שהיה בימי הרמב"ן ז"ל, שהיה לו תלמיד אחד שהיה נפשו חשקה בתורה בחשק נפלא, וממש לא ראה שינה בעיניו, ואם היה אוכל להחיות נפשו אז היה הספר פתוח לפניו, ותמיד נתן עיניו בספר ולא היה מתפלל מרוב אהבת התורה, והיה הרמב"ן ז"ל מזהיר אותו תמיד ואומר לו, אכול בשעת אכילה ותישן בשעת השינה ועשה תפילתך בשעת התפילה, וזכות התורה יהיה אצלך ותשמרך ותחייך, אמנם לא תפשע בה כי התפילה תתבע עלבונה לפני הקב"ה ותענש חס ושלום על זה והזהר בתפילה ולא השגיח התלמיד אל דבריו ולא שם אל לבו, ולא היו ימים מועטים וכו' [סוף הסיפור ועונש הנורא ראה בקב הישר בפנים].

וראה עוד בספר חסידים [סימן תקמ"ו] שכתב וז"ל, וכן בתוך תפלתך אם תסיר דברי תורה מלבך בעוד שאתה מתפלל או כשאתה במקום שאסור להרהר בדברי תורה, הקב"ה ישלם לך, תחת אחד ששכחת תזכור כמה וכמה דכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך, עכ"ל, וראה עוד מעשה נורא ונשגב מרבינו הגר"א זצוק"ל שכתב הגר"ח מוואליזין זצוק"ל בהקדמתו לספרא דצניעותא.

ובפתיחה לספר חפץ חיים [לאו ו'] כתב וז"ל, ועובר נמי המספר והמקבל בלאו ד"לא תחללו את שם קדשי" וכו', וזה

ב. וראה עוד בשו"ת אגרות משה חלק ב' סימן כ"ז בענין ת"ח שרצה ללמוד מאוחר בלילה ויקשה לפניו לקום להתפלל בצייבור, שהאריך ר' משה זצוק"ל דהתפילה בצייבור הוא חיוב גמור, ושתפילת צייבור נשמעת תמיד ותפילת יחיד אף של אדם גדול וצדיק אינו ברור שתתקבל.

עֵרֶךְ אֲרֻחוֹת יוֹשֵׁר – הַלְכוּת תְּפִילָּה תְּפִילָּה מֵא

דיברנו אפילו בסתם איש ישראל, ובפרט אם הוא איש חשוב שהכל מסתכלין על מעשיו, בודאי מחלל השם על ידי זה, ועל אחת כמה וכמה אם היה העבירה הזאת ברבים, בודאי שהחטא גדול עד מאד, שנקרא מחלל שם שמים ברבים, עכ"ל, והדברים נוראים, ובודאי כשאנו אומרים בתפילה נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום, צריכין אנו להתבונן שבאמת מעשינו יהיו מקדשים את שמו הגדול והקדוש.

ואין בזה שום תירוץ אפילו רואין אנשים מזלזלים בזה [או שמדברים במקום שאסור לדבר] ואפילו אנשים חשובים דממה נפשך אם יש להם טעם בזה [ומסתמא צריך לדונם לכף זכות שיש להם טעם] אין הטעם שייך אצל אחרים, ואם אין להם טעם בודאי גם הם יענשו על זה – מרן כבר הזכיר המעשה בזקנה הצדקת שיצאה מבית הכנסת ונענשה עונש גדול ועוד יזכירו בהלכה הבא, וכתב ביעלזו חסידים וז"ל, ובודאי שזאת האשה היתה חסידה גדולה וכו' לזאת ידו כל הדווים, יחרד האיש וילפת, אוי לנו מיום הדין ומעומק הדין ומה יעשו ליום פקודה אותם שנמנו חבריהם לדבר מצוה והם לא נמנו עמהם [כגון המקדים לצאת שמפסיד אמן, אמן יהא שמיה רבה, שעל ידיהם מקיים מצות עשה דאורייתא של ונקדשתי בתוך בני ישראל, ואמירת עלינו ברבים שהקב"ה עומד עם כל פמליא של מעלה לשמוע אמירתו, והאי גברא איננו], כשיהיו גרושים לעולם הבא מבית תענוגיהם אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה, אי לזאת השתונן והכונן והתקן, עד שבידך לתקן, עכ"ל, והחי יתן אל לבו, ובחרת בחיים.

ולא עוד אלא שאתה גורם להם שיענשו גם עבורך שהכשילו אחרים – איתא במסכת שבת [דף קמט:]: א"ר יעקב בריה דבית יעקב כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה, והדבר

נורא, שמלבד מה שיענש על זלזול התפילה עוד רע עשה שתלה
בחבירו וגם חבירו נענש על ידו, השם ישמרנו.

ועיקר שבכל דבר צריך לראות מה כתוב בתורה ובשו"ע וזהו רצון
השם – ראה לשונו הטהור של מרן החזו"א באיגרותיו [אגרת
קנ"ג].

ד. המאחר ברצון להתפלל וכן היוצא
באמצע, לעתיד לבא יגרושוהו מבית
המקדש באמצע התפלה ובסופה כמו
שכתב בספר חסידים סי' תש"פ.
ובירושתלמי ברכות רפ"ה: כל שאין
נכנס לבית הפנסת בעולם הזה אין
נכנס בעולם הבא וכנ"ל.

הלכה ד

המאחר ברצון להתפלה וכן היוצא באמצע, לעתיד לבא יגרשוהו מביהמ"ק באמצע התפילה ובסופה כמו שכתב בספר חסידים סימן תש"פ - הוא ממעשה דזקנה הנ"ל, והנה יש לאו דאורייתא שלא יצאו הכהנים מן המקדש בשעת עבודה, והעובר על זה חייב מיתה כדכתיב [ויקרא י', ז] ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו. וכתב בספר החינוך [מצוה קנ"א] משרשי המצוה שלא לצאת ולהניח העבודה היקרה בשום דבר בעולם, כי באמת אם יניחיה יהיה זילזול בה ויהיו מראים בעצמם שיהיה בעולם דבר גדול מעבודת השם, אחר שתהיה נדחית אפילו לשעה בשביל שום דבר אחר, ועל כן הוזהרו על זה במיתה, עד כאן דבריו. ודבר זה הוא התעוררות גדולה לכל עם ישראל ממלכת כהנים וגוי קדוש, אשר בכל יום תמיד משכימים ומעריבים לקום ולילך לבית השם ברגש, וזוכים לעבוד את השם הגדול והנורא בעבודת הלב, וה' יתברך ברוב רחמיו נתן לנו בתי כנסיות ובתי מדרשות אפילו בגלותינו, שעל פי דין יש להן דין דאורייתא של מקדש מעט [כדמבואר במשנ"ב סימן קנ"א וסימן קנ"ב ובספר חפץ חיים בפתיחה] והשרה שכינתו במקדש המעט בעת עבודת התפילה כדכתיב אלקים ניצב בעדת קל, וכתוב כי מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו, בודאי צריכין אנו להיזהר שלא לצאת ולהניח העבודה היקרה בשום דבר שבעולם, שלא יהא בכלל מזלזל עבודת ה' יתברך חלילה.

ובירושלמי ברכות ריש פרק ה' כל שאין נכנס לבית הכנסת בעולם הזה אין נכנס בעולם הבא וכנ"ל - הנה עונש המזלזל

בתפילה הוא גדול מאד וכמבואר בכל הנ"ל, אך כאן משמע שהוא יותר מזה, שהלא לאחר שעברו עליו כל קשי העונשים הנוראים באש הגהינם, למה אינו זוכה ליכנס בעולם הבא בשביל מצוותיו שעשה. ויתכן לומר על פי מה שמבואר לנו מרבתינו ז"ל שרק בעולם הזה יכול אדם לעמול ולקנות מדות טובות וישרות אבל כשכלה זמנו בעולם הזה ונכנס לעולם הבא, אין יכול לקנות שום דבר, כמו שאמר שלמה המלך ע"ה כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה, ואף שיראה גודל רוממותו יתברך שמו בעולם הבא, ויתאוה להיות צדיק ישר ועניו, אינו יכול לשנות ולהוסיף על המדות שלא נהג בהן בימי חייו כשכח הבחירי היה מסור בידיו.

וכן שמעתי מהגר"ש פינקוס זצוק"ל אודות הדיבוק שנכנס לאדם בימי החפץ החיים זצוק"ל כידוע, והיה אותו דיבוק מדבר דברי נבלה כמו שנהג בימי חייו, ואנשים תמהו על זה למאד, שהרי אותו נשמה כבר עמד לפני מלך מלכי המלכים לדין וחשבון, ואין ספק שנענש עונש נורא על כל דיבור ודיבור של נבלה, ובודאי הורידו עיניו דמעות כנחל שיתין ובמר נפש בכה וצועק אוי לי וי לי, ואיך יכול להיות שלאחר כל זה עדיין הוא ממשיך באיוולתו, אלא האמת הברור הוא שהקב"ה ברוב רחמיו שלח אותנו לעולם הזה להיטיב לנו על ידי בחירתנו לטוב, וקצב לנו זמן בעולם הזה שאנו יכולים לזכות ולבחור בדרך הטוב והישר במדות טובות ונעלות, ומה שנקנה בעולם הזה הוא קנייננו לנצח נצחים, ומה שלא נקנה בעולם הזה לא נוכל לקנות לעולם הבא.

וידוע שפעם הזמין החפץ חיים כל בני הישיבה באמצע הלילה והודיע להם שרוצה למסור להם מסר מיוחד בלילה הזה, והיה

לקראת עת בואו של הכהן הגדול מאחיו חלו ורעדו בני הישיבה לידע איזה גילוי נוראה יזכו לשמוע מפי רבם הקדוש, ואז נכנס החפץ חיים להיכל הישיבה ופתח פיו הקדוש ואמר, אנו מתפללים בכל יום תפילת אלקי נשמה, ואומרים "ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי", והכוונה בזה הוא שכמו שתהיה הנשמה בעת יציאתה מן העולם כך תשאר, ובשעת תחיית המתים תהיה אותה נשמה כמו שהיתה, ובני הישיבה געשו ורעדו ביראה טהורה על גודל האחריות בשמירת נשמתם הטהורה. וכנראה שזהו הכוונה במה שכתב מרן לעיל, שאחר כל העונשים שיקבל בעבור זלזול בתפילה נשאר שמו לעולם בפי כולם המזלזל בתפילה או המבזה בית הכנסת וכדומה, דאין הכי נמי העונשים ינקו אותו מהעוון, אבל מדותיו נשארות לנצח, ופשוט דהמזלזל בבית המלך לא יבוא לפלטרין של מלך הכבוד סלה.

ה. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות ויותר ממעשים טובים (ברכות ל"ב ב'), ויש אומרים אף יותר מתלמוד תורה (מגילה כ"ז א'). ואין לך דבר גדול מן התפלה (תנחומא מקץ סי' ט'). וכתב חזון איש באגרות: התפלה, אם אמנם היא מצוה מעשית אצלנו כו' הנה אמנם מצוה עיונית, וכל שלא יצא חובתו מצד הלב, לא עשה גם במעשה מאומה, שאין תפלה אלא עבודה בלבו של אדם כמו שאמרו (תענית ב' א') "ולעבדו בכל לבבכם" איזו היא עבודה כו', היסבנו תפלותיו, אוצר של מלים צפצופה הפה הזה מצות תפלה, לכבד בפה וּהלב רחוק, הלא יספות חטא על פשע כו', עד כאן לשוננו. וכל שכן הבא בתחלה בכונה באפן שלא יוכל להתפלל רק במהירות עצומה שאי אפשר לכונן כלל.

הלכה ה

גדולה תפילה יותר מן הקרבנות - הכי איתא בגמ' ברכות, וכתב רבינו יונה [על התורה פרשה ויקרא] שזהו כוונת דוד המלך ע"ה במזמור התשובה [תהילים פרק נ"א] שהתפלל לד' יתברך ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, כי לא תחפוץ זבח ואתנה וגו' פירוש תקבל תפילתי [אף] כשלא תחפוץ בקרבן, ובטעם הדבר נראה לפרש על פי המשך הכתוב זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה, ואיתא במסכת סוטה [דף ה:]: א"ר יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה שבשעה שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו, מנחה שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפילתו נמאסת שנאמר לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה, ועל ידי התפילה שמשים נפשו בכפו בהכנעה וענוה לפני ה' יתברך נעשה אהוב ונחמד למעלה.

ויותר ממעשים טובים - גם זה בגמ', אמר ר' אלעזר גדולה תפילה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממה שרבינו אע"פ כן לא נענה אלא בתפילה. ובמצפה איתן הביא כאן את התנא דבי אליהו [זוטא פרק ו'] שאמר הקב"ה למשה הרי אני מודיעך מקצת דרכי, כשאני רואה בני אדם שאין בהם שבח תורה ומעשים טובים, לא במעשה ידיהם ולא במעשה אבותיהם, רק שהם עומדים ומודים ומשבחים ומברכים ומרבים בתחנונים לפני אני נזקק להם, שנאמר [תהלים ק"ב י"ח] פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם.

יש אומרים אף יותר מתלמוד תורה – פירוש דקיי"ל שמותר לשנות מקדושה קלה לקדושה חמורה אבל להיפך אסור, ונחלקו אמוראי בגמ' אם קדושת בית המדרש עדיף מבית הכנסת או שקדושת בית הכנסת עדיף מקדושת בית המדרש וטעם מחלקתן מבואר בגמ' שנחלקו אם מקום שמגדלין בו תורה גדול או מקום שמגדלים בו תפילה גדול, ויש שביארו הטעם של המ"ד דתפילה גדולה על פי דברי הרמב"ן בסוף פרשת בא שכתב וז"ל, וכוונת כל המצוות שנאמין באלקינו ונודה לו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין קל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפילות וכוונת בתי כנסיות וזכות תפילת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום שיתקבצו ויודו לקל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותך אנחנו, עכ"ל, ולכן הגם דלדינא קיי"ל כמ"ד דקדושת בית המדרש גדולה מבית הכנסת, אבל הא מיהת חזינן עד היכן הדברים מגיעים.

ו. אין שום התר לדלג פסוקי דזמרה,
רק משום תפלה בצבור ובאקראי, וגם
על זה רבים מפקפקים, וכתבו
שמתפלל על ידי זה כל צנורות התפלה
(עי' מ"ב סי' נ"ב סק"א).

הלכה ז

אין שום היתר לדלג פסוקי דזמרה - הנה גודל השכר של אמירת פסוקי דזמרה מבואר בפרק כל כתבי ובפרק קמא דברכות כמ"ש הפוסקים באו"ח סימן נ"א, וכתב הב"ח, נראה דמהך דכל כתבי ודפרק קמא דברכות לא היה נשמע אלא קיבול שכר גדול לעולם הבא באמירת מזמורים אלו בכל יום אבל שיהא חייב לאומרם לא שמענו, אבל מהך דר' שמלאי בפרק אין עומדין [ברכות דף ל"ב] שמענו דחייב אדם לסדר שבחיו של מקום ואחר כך יתפלל שמונה עשרה כדיליף מקרא, וכיון שחייב לסדר שבחיו קודם התפילה תקנו לברך על אמירת המזמורים לפניו [ברוך שאמר] ולברך לאחריו [ישתבח].

רק משום תפילה בציבור ובאקראי - דין דילוג פסוקי דזמרה מפני תפלה ציבור נתבאר בראשונים ובפוסקים או"ח סימן נ"ב, ובביאור גדר הדין דילוג ביאר השו"ע הרב דכיון שתפילת ציבור היא רצויה ומקובלת לעולם אין לו להפסידה משום פסוקי דזמרה, שפסוקי דזמרה ג"כ לא נתקנו אלא בשביל התפילה שתהיה רצויה ומקובלת על ידי שמסדר שבחו של מקום תחילה ואחר כך מתפלל, וא"כ מוטב להתפלל תפילה בציבור [וכתב המשנ"ב דזהו רק כשיכול לכל הפחות לומר ברוך שאמר, אשרי, ישתבח], וכתב הכף החיים דפשוט דכל זה הוא רק במקומות שאין להם אלא מנין אחד, אבל במקומות שיש להם עוד מנינים צריך לילך להתפלל עם הצבור על הסדר שתקנו חז"ל וכן הביא מהספר שלמי ציבור [הוא ספר קדום והובא לענין אחר בשעת וביאור הלכה] וראיתי הובא בשם ספר שערי תפילה למהר"י רקח, שאע"פ שקיי"ל שצריך לקבוע מקום לתפילתו ולא לשנותו אלא

לצורך גדול, אם איחר ויצטרך לדלג פסוקי דזמרה חשיב צורך גדול לילך לבית כנסת אחר ולהתפלל על הסדר.

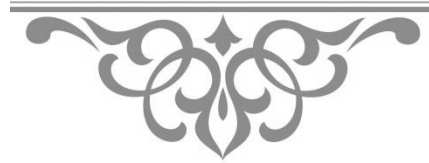
וגם על זה רבים מפקפקים וכתבו שמהפך על ידי זה כל צינורות התפילה – כן הביא המשנה ברורה בשם המגיד מישרים כי בכל סדר התפילה שתקנו חז"ל יש סודו והמדלג בתפילה מהפך הצינורות שמקדים את המאוחר ומאחר את המוקדם ובזה הוא גורם כמה וכמה רעות לו ולכל העולם, שזו מניעת השפע לעולם הזה.

ג. כדאי להזכיר כאן דברי השל"ה הקדוש במסכת שבועות שכתב בשם הר"ש אלקבץ על מה שראה בעת שלמדו בבית הבית יוסף בליל שבועות וז"ל, ובעת שהתחלנו ללמוד המשנה ולמדנו שני מסכתות, זיכנו בוראנו ונשמע את קול המדבר בפי החסיד נר"ו, קול גדול בחיתוך אותיות וכל השכנים היו שומעים ולא מבינים, והיה הנעימות רב, והקול הולך חזק, ונפלה על פנינו ולא היה רוח באיש לישא עיניו ופניו לראות מרוב המורא, והדיבור ההוא מדבר עמנו ואמר שמעו ידידי וכו', עכ"ל.

הַלְכוֹת ז

ז. המאחר בתפלה ואין מספיק להגיע
לשמונה-עשרה עם הצבור ממש -
מבטל בידים תפלת ותיקין ותפלה
בצבור שעקר מצותה ההתחלה כמו
שכתבו כל הפוסקים (ואם לא יגמור עד
קדשה כשיתחיל אחר כך אסור לו להתחיל).

הלכה ז

המאחר לתפילה ואין מספיק להגיע לשמונה עשרה עם הצבור ממש מבטל בידים תפילת ותיקין ותפילה בציבור שעיקר מצותה ההתחלה כמו שכתבו כל הפוסקים – נראה שלמדו זאת מהגמ' ברכות דף כ"א: ושו"ע סימן ק"ט סעיף א' בנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין, דאם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"ץ לקדושה או לקדיש יתפלל ואם לאו אל יתפלל, והקשה הפרי מגדים מזה על המג"א שכתב דתפילה בציבור עדיף מעניית אמן יהא שמיה רבה, וכתב וז"ל, וצריך לומר דכאן לא הוה ממש תפילת הציבור דבא באמצע, מה שאין כן כשמכוין עמהם, ודוחק, עכ"ל, וגם הביאור הלכה בסימן ק"ט כתב בלשון הזה "דאפשר דזה לאו תפילת ציבור גמור מיקרי, מאחר שלא התחיל עמהן בשוה".^ד

ולבאר גדר הדברים שיש דין תפילה בציבור ממש ויש דין תפילה בציבור בעלמא, יתכן לומר על פי הגמ' בפרק קמא דברכות [דף ח] שיש שני פסוקים שלמדין מהן דין תפילה בציבור, חדא דכתיב הן קל כביר ולא ימאס, שלמדין ממנו שאין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים, ועוד דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון, אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין.

ד. אך מה שכתב מרן זצוק"ל דין זה לדבר פשוט לא זכיתי להבין כל כך, דהלא הפרי מגדים סיים בזה שהוא דחוק והביאור הלכה כתבו בלשון אפשר, ובאג"מ או"ח חלק ג סימן ד' הקשה טובא ע"ז, וכתב שיותר מסתבר שהוא כדין תפילה בציבור ממש. ואכתי צריך לי עיון בכל זה.

והנה מקרא קמא יתכן לומר, דעיקר תפילתן של רבים הוא כשבאו יחד אל המלך כמו שהמשיל על זה במדרש [איכה ג, ג] המתפלל עם הצבור למה הוא דומה למלך שנכנסו אריסיו ובני ביתו לכבודו, בא אחד באחרונה, אמר המלך תסתם חביתו, מה גרם לו שתסתם חביתו, הרי שבא באחרונה, כך כל המתפלל לאחר הציבור מעשיו נפרטין.

אבל מקרא השני שדרשו מיניה שהוא עת רצון בשעה שהציבור מתפללין, בפשטות הוא בהמשך כל התפילה, וגם אינו תלוי בדין תפילה בציבור כדמבואר ממי שאינו יכול לבוא לבית הכנסת, דמכוון תפילתו לשעה שהציבור מתפללין. ויש לפלפל בזה טובא, וכתבתי רק לעורר.

הלכה ח

ח. בַּבֶּקֶר יֵשׁ לֹמֵר: "מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ
ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁהוֹצֵאתַנִי
מֵאֶפְלָה לְאוֹרָה".

הלכה ה

בבוקר יש לומר מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי וכו' - איתא בירושלמי [פרק ד' דברכות הלכה א'] מהיכן למדו שלש תפילות, ר' שמואל בר נחמני אמר, כנגד שלשה פעמים שהיום משתנה על הבריות, בשחר צריך לומר מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שהוצאתני מאפילה לאורה, במנחה צריך לומר וכו', ר' יהושע בן לוי אמר תפילות מאבות למדום וכו', ורבנן אמרו תפילות מתמידין גמרו.

והיוצא מזה שיש ג' דעות מהיכן ראו חז"ל לתקן השלש תפילות, ודעה הראשונה הוא מפני הצורך הודאה בג' זמנים הללו, וכתב הביאור הלכה בתחילת או"ח "נכון מאד להיזהר לומר קודם כל שלש תפילות יהיה רצון המבואר בירושלמי בפרק תפילת השחר".

אך הערוך השלחן בסימן א' סעיף כ"ט הביא דברי הירושלמי וכתב משום אחד מהפוסקים לא הביאו זה, וביאר דאולי משום שבש"ס דילן [ברכות דף כו:] הובאו רק דברי רבנן ור' יהושע בן לוי, ולא הזכירו דברי רבי שמואל בר נחמני כלל, משום הכי השמיטו הפוסקים דבר זה.

אבל מרן הגר"ק זצוק"ל בפירושו על הירושלמי ביאר, שאפשר שאין כוונת הירושלמי שצריך לומר דברים הללו, אלא שכנגד מה שהיה ראוי לכל אדם להודות לקב"ה בחילוף זמנים אלו תקנו שלש תפילות שאנו מתפללים להודות על אותם הדברים.

ועל פי זה יתכן לומר שהגם שמדינא ליכא חיוב לומר נוסח זה דוקא, אבל מכיון שמצינו שיש צורך להודות לד' על עניינים אלו דוקא,

בודאי נכון מאד להיזהר לומר יהי רצון קודם התפילה, ועל יד אמירתו בהתבוננות בגודל חסד ה' עלינו, יהיה תפילתנו מלאה שבח והודאה לה' יתברך שהוציאנו מאפילה לאורה, כן נראה ואכתי צ"ע. ויהי רצון שנזכה לאור חדש שיאיר ה' לנו בבנין ציון במהרה בימינו אמן.

הלכה ט

ט. כְּשֶׁאָמַר 'עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאֵרָה'
יִמְשֵׁם בְּתַפְלִין.

הלכה ט

כשאומר עוטר ישראל בתפארה ימשמש בתפילין - כתב הטור בהלכות תפילין [סימן כה, סעיף ג] וז"ל, וראיתי לאדוני אבי הרא"ש ז"ל שהיה מדקדק להניחם כשהיה מסדר הברכות והיה מסדרם זה אחר זה עד עוטר ישראל בתפארה, ואז היה מניחם ומברך עוטר ישראל בתפארה, לפי שהתפילין נקראים פאר, שנאמר פארך חבוש עליך [יחזקאל כד, יז] ונקראים תפילה לשון פלילה [שאנו מופלאים ומובדלים מבין העמים] שהן אות ועדות לכל רואינו שהשכינה שורה עליו דכתיב [דברים כח, י] וראו כל עמי הארץ כי שם השם נקרא עליך, ודרשינן אלו תפילין שבראש, וכן הובא בשו"ע.

וכתב המשנה ברורה וז"ל, ובארצות החיים כתב לא ראיתי נוהגין כן, רק מניחין תפילין קודם ברכות השחר או אחר כך כל אחד לפי מנהגו, רק ראיתי מדקדקים למשמש בתפילין של יד ושל ראש בשעה שמברך ברכה זו, עכ"ל

וראיתי להוסיף כאן טעם לשבח במנהג המדקדקים, דהנה בעיקר כוונת חז"ל בברכת עוטר ישראל בתפארה כתב האבודרהם שהוא מלשון הקרא 'ישראל אשר בך אתפאר' שאנו מודים ומשבחים לאדון כל העולמים שמתפאר בנו שהוא תכלית חמדת הכבוד האמיתי להיות כ"כ מרוצה בעיני ה' יתברך בכזה אהבה עזה עד שהקב"ה כבודו ובעצמו מתפאר בנו, ואיתא בגמ' [ברכות דף ו'] תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו, מי כעמך ישראל, כי מי גוי גדול, אשריך ישראל וכו', ולכן במשמוש התפילין אנו זוכרים גדלות עם ישראל בעיני ה' יתברך שהוא משתבח בשבחייהו דישראל, ואנו משתבחין בשבחיו,

והוא על דרך לשון המשורר "פארו עלי ופארי עליו, וקרוב אלי בקראי
אלי".

הַלְכוֹת י

י. בְּפֶרֶשֶׁת הַתְּמִיד [בְּצִבּוֹר] יֵשׁ לְעֹמֵד.

הַלְכוֹת י

בְּפִרְשֵׁת הַתְּמִיד [בְּצַבּוֹר] יֵשׁ לַעֲמוּד - כְּתַב הַרְמ"א בְּרִישׁ סִימָן מ"ח,
וְאוֹמְרִים פִּרְשֵׁת הַתְּמִיד. וְכַתֵּב הַמְּשֵׁנָה בְּרוּרָה, וְהִיא בַּמָּקוֹם
הַקְּרֵבֶת קֶרֶבֶן תְּמִיד שֶׁכֵּן קִיבְלוּ חַז"ל שֶׁבְּזִמְנֵן שְׁאִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָיִים
וְאִין יְכוּלִין לְהַקְרִיב קֶרְבָּנוֹת, מִי שֶׁעוֹסֵק בְּהֵן וּבְפִרְשֵׁיּוֹתֶיהֶן מַעֲלָה עֲלָיו
הַכְּתוּב כֹּאִילוֹ הַקְרִיבוֹם.

עוֹד כְּתַב הַמְּשֵׁנָה בְּרוּרָה וּז"ל, כְּתַב הַמְּגֵן אֲבָרָהֶם פִּרְשֵׁת הַקְּרֵבָנוֹת
יֹאמֵר בְּעֲמִידָה דוֹגְמַת הַקְּרֵבָנוֹת שֶׁהִיוּ בְּעֲמִידָה, וְעֵיין בְּשַׁע"ת
בְּשֵׁם כְּמָה אַחֲרוֹנִים שֶׁחֹלְקִין עַל זֶה, וּבְפָרִי מַגִּדִים כְּתַב דְּמַכֵּל מָקוֹם
בְּפִרְשֵׁת תְּמִיד רְאוּי שְׁקוֹרִין בְּצִיבוֹר בְּקוֹל רֶם, עַכ"ל, פִּירוּשׁ שֶׁמְנַהֵגֶם
מִקְדָּם הִיָּה שְׁכֵל הַצִּיבוֹר אִמְרוּ פִּרְשֵׁת הַתְּמִיד יַחַד בְּקוֹל רֶם, וְלִכֵּן יֵשׁ
לַעֲמוּד.

וְאִמְנָם בְּרֹב עֲנִיּוֹתֵי לֹא זְכִיתִי לְהַבִּין וְלִירֵד לְסוֹף דַּעַתּוֹ שֶׁל מֶרֶן
זְצוֹק"ל שֶׁמְנָה זֹאת בְּהַדִּי הַהַלְכוֹת שֶׁרַבִּים מְזַלְזֵלִין בְּהֵן, הֲלֹא
לְפִי מְנַהֲגָנוּ שְׁאֵנוּ קוֹרִין פִּרְשֵׁת הַתְּמִיד בִּיחִיד אִין צְרִיךְ לַעֲמוּד כְּפִי
מִסְקֵנַת הַמְּשֵׁנָה בְּרוּרָה, אֵךְ חֲשַׁבְתִּי בְּדֶרֶךְ הָאִפְשָׁר שְׁאוּלִי אֲנִי יְכוּלִין
לִיקַח מִזֶּה הַתְּעוֹרְרוֹת בְּגוּדֵל חֲשִׁיבוֹת פִּרְשֵׁת הַתְּמִיד, דֶּהֱנָה בְּאִמַּת
אִיתָא בְּגַמ' [מְגִילָה לֹא, תַעֲנִית כֹּז] שֶׁהִיָּה אֲבָרָהֶם אֲבִינוּ ע"ה דוֹאֵג ע"ז
אִיךְ יַעֲמְדוּ יִשְׂרָאֵל בְּגִלוֹת בְּלִי הַקְּרֵבָנוֹת, וְתִשׁוּבַת הַקְּב"ה הִיָּה
שִׁיתְּקִימוּ ע"י אִמִּירַת הַקְּרֵבָנוֹת, וְזֶה דְּבַר פְּשוֹט וּבְרוּר שֶׁאֵם הַבוֹרָא
יִתְּבַרַךְ שְׁמוֹ הוֹרָה לָנוּ שֶׁכֵּךְ נִזְכָּה לְהַתְּקִיִים בְּגִלוֹת, צְרִיכִין לְשִׁים עֲנִיּוֹנוֹ
בְּנַפְשָׁנוּ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם נַפְשָׁנוּ לְהִיּוֹת אִמִּירַתְּן פְּדִיּוֹן נַפְשָׁנוּ, וְכַתֵּב
הַמְהַרְש"א שֶׁזֶהוּ כּוֹוֹנַת דּוֹד הַמֶּלֶךְ ע"ה בְּתַהֲלִים "לֹלִי תוֹרַתְךָ שַׁעֲשׂוּעֵי

אז אבדתי בעניי" פירוש ללא שאני לומד וקורא בתורה בסדר הקרבנות, אז אבדתי בעניי בגלות כי ליכא תקומה בלעדס.

ובפרט בפרשת התמיד שמשמע מהפוסקים שהוא חיוב לאומרו כמו שמצינו בבית יוסף סוף סימן מ"ז שהביא דברי האגור שנשים מברכות ברכת התורה הואיל וחייבות בקריאת פרשת התמיד וכן הביאו דבריו בט"ז ומג"א, ואף שיש מרבותינו ז"ל שפקפקו על זה מהא דקיי"ל שנשים פטורות ממחצית השקל שממנו קנו התמיד, וא"כ איך נחייב אותן באמירת הפרשה, מכל מקום הא מיהת לאנשים קרוב הדבר לומר שהוא כמעט חיוב ממש.

וראה בהלכות תשעה באב [סימן תקנ"ד סק"ז] שהביא המשנה ברורה דברי המג"א שאין לומר פרשיות הקרבנות ופטום הקטורת בתשעה באב כיון שאינו מסדר היום ממש, וכתב המשנה ברורה דזהו חוץ מפרשת התמיד שהוא חלק מסדר היום ממש, ובאמת כל עם ישראל אומרים בכל יום השיר שהלויים היו אומרים בהקרבת התמיד כמ"ש להלכה הרמ"א בסימן קל"ב, ולא יעלה על הדעת לדלג השיר של יום, וא"כ איך שייך שידלג עצם אמירת פרשת התמיד ויתפוס השיר לחוד.

ובעזה"י אסיים ענין זה בפרפרת נאה והוא, שהערוך השלחן בסימן א' סעיף כ"ו הביא הנידון אם צריכין לעמוד בשעת אמירת פרשת התמיד או לא ומסיק בזה הלשון, ולענ"ד נראה דכהן צריך לעמוד, דיש לו לחשוב אילו היה בזמן המקדש היה בעצמו המקריב והמקטיר, אבל לוי וישראל אין צריכים לעמוד, עכ"ל, ולאור דבריו אמרתי שאולי זהו הטעם שהצריך המג"א עמידה אפילו בלוי וישראל, דהנה קיי"ל שישראל מקריב בכמה, ובבית האוצר לרבי יוסף ענגיל

עֵרֶךְ אֲרֻחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה עֵג

זְצוּק"ל בִּיָּאֵר בְּטוֹב טַעַם וְדַעַת שְׂאִין הַכוּוֹנָה שְׁעִבּוּדָה בְּבִמָּה אִינוּ
בְּכֻלָּל עִבּוּדָה, אֲלֵא הַפִּירוּשׁ הוּא דְּבִתּוֹרָה כְּתִיב וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת
כְּהֻנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ, אֲלֵא שְׁהַתּוֹרָה הַגְּבִילָה אֶת הָעִבּוּדָה בְּמִקְדָּשׁ לְזִרְעוֹ
שֶׁל אֶהְרֵן הַכֹּהֵן, וְכִשְׁהַתִּירָה הַתּוֹרָה עִבּוּדַת יִשְׂרָאֵל בְּבִמָּה, הוּא מִדִּין
עִבּוּדַת הַכֹּהֲנִים שֶׁל הַמְּמַלְכַת כְּהֻנִּים, וְאִ"כּ י"ל בְּזֶה נִמְי שְׁהַקְּב"ה בְּרוֹב
רַחֲמָיו נִתֵּן לְכֹל הַמְּמַלְכַת כְּהֻנִּים רִשּׁוֹת לְעִבּוּד בְּעִבּוּדַת אֲמִירַת פְּרִשַׁת
הַתְּמִיד, הוּי כְּעִבּוּדָה בְּכֹהֲנָה מִמֶּשׁ וְיֵשׁ לָנוּ לְעִמּוּד, וְיֵשׁ לְפִלְפֵל בְּזֶה
וְכַתְּבִתִּי רַק לְעוֹרֵר.

יֵא. בְּשַׁעַת בְּרָכוֹת וְקִדְיֵשׁ אָסוּר
לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ שׁוּם מְלֹאכָה קְלָה.

הלכה יא

בשעת ברכות וקדיש אסור לעשות אפילו שום מלאכה - כתב השו"ע בסימן קצ"א סעיף ג' "אסור לעשות מלאכה בעודו מברך". וכתב הט"ז שזהו בכל המצות כי הוא מורה על עשיית המצוה בלי כוונה אלא דרך ארעי ומקרה וזה נכלל במאמר תורתנו [ויקרא כו, כא] ואם תלכו עמי בקרי, שפירושו אף שתלכו עמי דהיינו עשיית המצוה, מכל מקום היא בדרך מקרה וארעי, ונראה לי שבכלל זה יש גם כן שלא לעסוק בתורה באותה שעה וכו', עד כאן תוכן דבריו.

ובאמת דבריו נפלאים ונוראים יראה להמתכונן, דהנה אנו מתפללים בכל יום "וכרות עמו הברית" ודרשו חז"ל [בראשית רבה מט, ב] שלא נאמר וכרת לו הברית, אלא עמו שהיה אברהם ירא מפני שהיה זקן, מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו, והמדרש הזה הוא מדרש פליאה, שהרי ברצון לב קפץ אברהם אבינו לתוך כבשן האש לעשות רצון ה' יתברך, וירק את חניכיו ללחום מלחמת ה' כנגד ארבעה מלכים גדולים, והלך במסירות נפש ממש עד כי באו מים עד נפש בעקידת יצחק, וכל זה ויותר מזה עשה בזריזות גדולה בלב שלם בלי לירא משום דבר חוץ מן רוממותו יתברך שמו, וכאן במצות מילה נתיירא אחרי שהקב"ה בכבודו ובעצמו הבטיח לו שיהא תמים, אלא הביאור הנראה בזה, הוא שכל מעשה אבות סימן לבנים, והקב"ה נתן תפקיד בברית זו לקדש כלל ישראל בכל המצבים בכל השנים כמו שנאמר וצאצאיו חתם באות ברית קודש, ולזה נתיירא אברהם שהיה זקן ומה יעשה לבניו אחריו שיעמדו חזק עם קדושת ישראל כשהן שרויין בטומאת ארץ העמים, מה עשה הקב"ה, שלח ידו ועשה עמו,

נראה שהוא רמז לדורות, דאה"נ אי לאו הקב"ה עוזרו אין יכול לו, אבל כבר ציוה לנו ה' יתברך בתורתו הקדושה, קדושים תהיו כי קדוש אני השם אלוקיכם, שה' יתברך עמנו וע"י זה יהא מחניך קדוש בכל מקום שהוא, ואין זה דוקא במצות מילה אלא בכל מצוה ומצוה הקב"ה קידשנו בקדושה מיוחדת כדי לעשות המצות כמו שאנו מברכים אשר קדשנו במצוותיו וצווננו, ועומד יחד עמנו בעשיית המצוות כמ"ש השל"ה הקדוש שהלשון 'מצוה' הוא משורש 'צוותא' שאנו בצוותא חדא עם הקב"ה והוא נורא ואיום למתבונן.

ואחר שקידשנו ורוממנו בעשיית המצוות ואנו עומדין יחד עם הקב"ה בודאי צריכין להזדרז שלא נלך עמו יתברך בקרי ח"ו, אלא נהיה כל נפשינו ביראה מגודל רוממותו יתברך שמו ולהנות מזיו שכינתו שש ושמח בעשיית עבודת המלך, ואפילו כשלא הגיע למדרגה זו עדיין, לכל הפחות על כל אחד ואחד שלא לבזות עבודת המלך לעסוק בדברים אחרים בשעת עשיית המצוה וכנ"ל.

ובפרט אחד הזהיר המשנה ברורה בהלכות תפילין [סימן כ"ה ס"ק נ"ו] וז"ל, ואנשים שנוהגין לקפל הטלית ותפילין ולהניחן בתיק בעת אמירת קדיש לא יפה הן עושין, דמאוד יש לכוון בעניית אמן יהא שמיה רבה כמבואר לקמן בסימן נ"ו בטור ובשו"ע ואמן יהא שמיה ירבה הוא עוד במדרגה גבוה יותר מקדושה כמבואר שם במג"א ס"ק א' ובודאי לא גרע משאר ברכות דרבנן דאסור לעשות אפילו תשמיש קל בשעה שהוא מברך כמבואר לקמן בסימן קצ"א במג"א ס"ק ב', עכ"ל.

יב. בשעת קדיש אסור אפלו להרהר
בדברי תורה, ומעשה בחסיד אחד
שראהו חברו לאחר מותו שפניו
מוריקות, אמר לו שזה ענש מפני
שהיה מדבר בשעת קדיש (מ"ב סי' נ"ו
סק"א).

הלכה יב

בשעת קדיש אסור אפילו להרהר בדברי תורה - הקדיש הוא שבח גדול ונורא שתקנו אנשי כנסת הגדולה אחרי חורבן בית ראשון, והיא תפילה על חילול שמו יתברך מחורבן בית המקדש וחורבן ארץ הקודש ופיזור ישראל בארבע כנפות הארץ, ואנו מתפללין שיתגדל ויתקדש שמו יתברך כמו שנאמר [יחזקאל ל"ח כ"ג] "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני השם" ואיתא במסכת ברכות דף ג' אמר ר' אסי פעם אחת נכנסתי לחורבה ושמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים וכו' אמר לו אליהו הנביא חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך, ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם [לשון הערוך השולחן בשינוי קצת].

והנה ענין זה לחכות ולצפות לישועת ה' יתברך הוא מהדברים ששואלין לו לאדם באותו יום הדין הגדול והנורא שעולה נשמתו למעלה וצריך להשיב תשובה נכונה על כל מעשיו, צפית לישועה, והקב"ה מתרעם על האדם כשאינו מחכה למלכותו כדאיתא בפסיקתא רבתי שאמר הקב"ה לצדיקים, לא יפה עשיתם שחבבתם לתורתי ולא חכיתם למלכותי, הרי להדיא שאפילו מהצדיקים שמחבבים את התורה דורשים מהם על הצפיה לישועה, ולכן כשהקהל

הקדוש מתפלל השבח הגדול והנורא הזה לקלס את השם בביתו ולצפות בכליון עיניהם שיתגדל ויתקדש שמו לעד ולנצח נצחים, והקב"ה שוכן בעדת קל ומשיב לדבריהם אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, צריך האדם להתבונן בעצמו אם הוא באמת בכלל אותם שהקב"ה קורא עליהם אשרי ומבטיח להם שיזכו בישועת השם או ח"ו הוא להיפך שהוא בכלל אותם שאמר הקב"ה לא יפה עושין שלא חכיתם למלכותי, וקורא עליהן אם אב אני איה כבודי.

והנה תקנו לומר הקדיש בלשון ארמית, ומצאנו בזה ג' טעמים בדברי הפוסקים:

[א] כתב הטור שאם יבינו המלאכים גודל הענין שהקב"ה מנענע בראשו וכו' וכביכול שיש דאגה לפניו, יקטרגו עלינו, על כן אומרים אותו בלשון שלא יבינו שאין מכירין ארמית. והכלבו בסימן ז' ביאר למה יבואו לקטרג וז"ל, ויש נותנים טעם אחר כי לפיכך נתקן בלשון ארמי, שמצינו באגדה, לעתיד לבא יהיו הצדיקים גדולים מן המלאכים, ואנו מתפללין בקדיש שימהר הקץ שיתגדל השם ויתקדש ואם נאמר אותו בלשון הקודש שיבינוהו המלאכים אפשר שיקטרגו כי ידעו כי יגדל כבודם ויגדל כבוד הצדיקים עליהם, וכן הדין נותן כי המלאכים טבעם לעשות רק טוב, וכיון שכן אין להחזיק להם טובה אם לא יחטאו, אבל הצדיקים המתגברים על יצרם נראה שעתידים לקבל שכר טוב מהם וכו', עכ"ל.

[ב] ור"י פירש הטעם לפי שהיו רגילין לומר אותו אחרי הדרשה כדאיתא במסכת סוטה אמאי מתקיים עלמא, אסדרא דקדושה ואיהא שמיה רבא דאגדתא, והיו שם עמי הארץ שאינם מכירים אלא בלשון ארמי, לכן נהגו לאומרו בלשון שהכל מבינים.

ג. הבית יוסף הביא דברי הזוהר הקדוש בפרשת תרומה, שאנו צריכין לומר הקדיש בלשון ארמית שהוא הלשון של הסטרא אחרא, ועל ידי עניית אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחנו משברים כח יצרנו ונשבר על ידי זה המחיצה של ברזל שבין ישראל לאביהם שבשמים, ואז הקב"ה מתעלה בכבודו בקדושה זו, ובלשון זה נכנע הסטרא אחרא בעל כרחו, וזוכר הקב"ה את שמו המחולל בגוים ואת בניו שהם בגלות, ומסיים הזוהר הקדוש בזה הלשון "זכאין אינון עמא קדישא, דקודשא בריך הוא יהב לון אורייתא קדישא למזכי ביה לעלמא דאתי".

וכתב הבית יוסף ומכאן יש להתבונן כמה יש לכוין בקדיש וכמה יש להשתדל לענות אותו, והביא עוד מעשה מדברי הזוהר הקדוש בפרשה הנזכרת, שרבי חייא ורבי יוסי חנו בבית אכסניא וקמו בחצות לילה לעסוק בתורה, והנה בתו של בעל האכסניא קמה ג"כ והדליקה נר והאירה להם, ואח"כ עמדה מאחוריהם לשמוע דברי תורה, כשהביט ר' יוסי מאחוריו ראה את בתו של בעל האכסניא שעומדת מאחוריהם אמר פירוש על פסוק השייך אליה, "כי נר מצוה ותורה אור", נר מצוה, זו נר של שבת שהנשים מדליקות, ותורה אור, שאף על פי שהנשים אינן זוכות בלימוד התורה, הרי בעליהן זוכין בלימוד התורה ועולה להן, שמעה האשה היא דברים אלו מרבי יוסי ובכתה, אדהכי קם אבוה של האשה ונכנס ביניהם וראה את בתו עומדת מאחוריהם ובוכה, שאל אותה אביה למה את בוכה, סיפרה לו מה שמעה מרבי יוסי והתחיל אביה של האשה לבכות ג"כ, אמר ליה ר' יוסי, שמא אתם בוכים לפי שחתנך בעלה של בתך לא זכה בלימוד התורה, אמר ליה ודאי כן הוא ועל כן אני ובתי בוכים תמיד, והטעם שלקחנו חתן כזה לפי שראיתי אותו יום אחד שקפץ מן הגג לשמוע קדיש עם הציבור, לכן עלה ברצוני לתת לו את בתי לאשה, ותיכף

שיצאו הציבור מבית הכנסת נתתי לו את בתי, שאמרתי שבקפיצה זו שבא לשמוע קדיש, ודאי אדם גדול הוא בתורה, ואע"פ שהוא עדיין נער ולא הכרתי אותו מלפני זה, ועתה אני רואה שאפילו ברכת המזון אינו יודע [פירוש, להוציא את המסובין], אמר לו רבי יוסי או תתגרש בתך ממנו ותקח לה איש אחר או שמא יוליד בן שיהיה אדם גדול בתורה, אדהכי קם אותו הנער וקפץ עליהם וישב לפניהם והתחיל לומר להם סודות תורה ואמר להם, רבותי אני מבבל, ואני בנו של רב ספרא, ולא זכיתי להכיר את אבי ונגרשתי לכאן, ויראתי לדבר דברי תורה, מפני שיושבי ארץ הזו הם אריות בתורה, וקבלתי עלי שלא לומר דבר תורה לשום אדם עד שני חדשים, וכיום הזה נשלמו הזמן, אשרי חלקי שנזדמנתם לכאן והיה לי למי לגלות סודות התורה, הרים ר' יוסי את קולו ובכה מרוב שמחה וקמו כולם ונשקו אותו בראשו, עד כאן המעשה בקיצור. ולמד הבית יוסף ממעשה זו עד כמה היו זהירין ומחשיבין את עניית אמן ואמן יהא שמיה רבא עם הציבור עד שההוא קפץ מן הגג, וכמה היה חשוב אותו קפיצה בעיני ההוא אושפזיכניה שמיד שיצאו מבית הכנסת עשה חתונה לבתו. והלואי שנלמד מהמעשה לקפוץ מן המטה או שאר עסקי העולם, שלא להפסיד אפילו קדיש אחד, ונזכה לידבק עם הבורא יתברך שמו, אמן.

[בשעת קדיש] אסור אפילו להרהר בתורה – כתב המשנה ברורה וז"ל, ואפילו להרהר בדברי תורה אסור בשעה שהחזן אומר קדיש מפני שצריך לכוין הרבה בעניית הקדיש [פרי חדש] ואין חילוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות [פרי מגדים], עכ"ל, פירוש שאע"פ שאותן הקדישים אינן חובה, מכל מקום כששומע הקדיש צריך להקשיב ולענות ולא להרהר בדברים אחרים. והנה מהלכה זו לא מצאתי מרגוע לנפשי, שהרי בחסדי השם יתברך נתרכו השיעורים בעם ישראל ובני אדם באים לפלפל בפלפולי תורה וללחום מלחמת

השם, ואחריו אומרים קדיש, והנה קדיש זו נורא ואיום ועל זה קאי עלמא, אבל בודאי לא יקום עולם על קדיש כשהקהל עוברים על הלכה מפורשת בשעת אמירתו, שהרי הרבה בני אדם אין יודעין כלל שאסור לדבר אז, והרבה פעמים נמשך הפלפול מהשיעור, ואפילו לאותם אנשים שיש להם שכל להבין שלא מדברים בשעת קדיש, אבל עדיין מחשבותיהם עסוקות עם השיעור ובאהבתם שוגים בזה שעוברים על הלכה זו שאסור אפילו להרהר בדברי תורה. וכמדומני שצריכין להזהיר את בני הקהילה הקדושים שאנו מוכנים ומזומנים לומר הקדיש הנורא, ואם ח"ו עדיין אינם עומדין להיזהר בו כראוי או שהם אנוסין מחמת רוב דביקותם בתורה הקדושה, אז צריך לדון לפני גדולי הדור אם נכון הדבר לומר הקדיש באותו קהילה או לא. ואף שאין זה מקומי כלל וכלל לדון בדברים העומדים ברומו של עולם וחלילה ליקח איזה צד מכל דיבורי, אמרתי לעורר על ענין זה מפני המכשלה הרבה, וה' הטוב יורנו על דרך האמת ויתקדש שמו בעולם.

יג. המדבר בקביעות בשעה שהצבור
אומרים שבהו של מקום, אפלו כבר
אמר זה קדם או שיאמרנה אחר כך,
הרי זה מבזה עבודתו של מקום.
ומצוה לומר כל דבר ביחד עם הצבור
במבאר בשלחן ערוך ובכמה מקומות,
וברב עם הדרת מלך, וחז"ל החמירו
מאד על הפורש מן הצבור.

הלכה יג

המדבר בקביעות בשעה שהציבור אומרים שבחו של מקום אפילו כבר אמר את זה קודם או שיאמר את זה אחר כך הרי זה מבזה עבודתו של מקום - כלל ישראל קדושים וכולם רוצים לפאר ולרומם כבודו יתברך שמו, ועל כן צריך להבין איך נכנס כזה סמיות עין שבני אדם שמדברים תמיד בשבחו של מקום ומודים לו הרבה והרבה פעמים ביום, באים לבית הכנסת למנחה ומדברים באמצע אשרי או שנכנסין לבית הכנסת בליל שבת קודש ומדברים דברים בעלמא בשעה שאנו קוראין לד' יתברך לכה דודי [היינו שמבקשין מהקב"ה שנילך יחד והוא איום ונורא] או בשעה שהציבור מתפללים עלינו הוא כבר עסוק בדברים אחרים, ואחר כך אומר במשך כל היום ברוך ד' הודו לד', והלא דבר הוא.

והנראה בזה שבני אדם אינם מתבוננים כמה יקר הוא לפני ה' יתברך תפילת כל יחיד ויחיד לפני אבינו אב הרחמים, שמשתעשע עם תפילת כל אחד כאב לבנו יחידו ודגלו עלי אהבה. וכדאי להזכיר בזה סיפור הידוע ששמעתי ממו"ר הגאון רב קלמן קראהן זצוק"ל זי"ע, שפעם במחנה קיץ בהרים נכנס אדם העומד באמצע שנותיו שכמעט לא למד מעולם ורצה לזכות ללמוד את התורה הקדושה, ישב עמו אברך יקר והתחיל ללמוד עמו יום אחר יום במשך כמה שבועות. יום אחד נעלם האיש ההוא, ולאחר זמן מה פגש אותו האברך ההוא ושאל למה לא חזר ללמוד אתו, אמר לו האיש, שרחמנא לצלן הוא נחלה במחלה הידועה, והרופאים אומרים שיש לו רק מעט זמן לחיות, ומרגיש אני אבוד בעולמי ומה יוסיף אם אבוא, ואיני יודע מה אוכל

להרויח בזמן הקצר, אותו אברך יקר פנה אליו ברחמים גדולים והשיבו, אספר לך סיפור פלא, וכך אמר לו: היה איש אחד שקראו לו "טוסקאניני" שהיה מיוחד בעולם בהבנת כח הזמרה, פעם אחת שמע ברדיו שיר שהיה במדינה אחרת ששרו הזמרים המומחים בעולם. לאחר שגמרו, אחד מהתלמידים שהיה עם הטוסקניני הזה, נתרגש ונתפעל מאד מרוב נעימות השיר, אך טוסקאניני היה בכעס גדול. שאל התלמיד, על מה חרי האף הזה? אמר לו, שאחד מן הזמרים היה חסר, שהיה צריך להיות חמש עשרה בשיר זה והיה רק ארבעה עשרה... התלמיד הזה לא האמין שילוד אשה יכול לידע דבר זה, שהרי מי יכול להבחין כמה זמרים היו שם בקצה האחר של עולם, והוא התקשר אליהם ושאלם האם באמת אחד מהם היה חסר, והם השיבו שאמת הוא, שאחד מהם היה חסר, חזר התלמיד לטוסקאניני ושאל אותו איך באמת ידעת, הלא השירים היו נעימים ביותר ואיך הרגשת בחסרון זו, אמר לו טוסקאניני, לאינשי דעלמא בין י"ד זמרים לט"ו זמרים אינו ניכר כלל, אבל למומחה שיודע היטב את דקות הזמרה, יודע היטב שכל מזמר ומזמר יש לו משמעות בפני עצמו! כך אמר לו אותו אברך: אתה מתיימש שנראה לך שבין כך ובין כך יש ישיבות וכוללים והרבה תלמידי חכמים ומה אתה יכול להוסיף נחת רוח לד' יתברך? אבל האמת הברורה היא שאבינו האב הרחמן היושב תהילות ישראל ממתין ומצפה לנעימות קולו של כל יחיד ויחיד בפרט, ואם יחסר קול אחד כמה חסרון יש בעולמו, והאיש ההוא באמת שמע ולקח מוסר ונפטר עם הגמרא על לבו, ואף אנן הבו לד' כבוד ועוז לשיר ולתת לו נחת רוח עם תפילתנו, אמן.

ומצוה לומר כל דבר ביחד עם הציבור כמבואר בשו"ע ובכמה מקומות - ראיתי להזכיר אפס קצהו מהם שיראה האדם ויתבונן כמה גדול ונחוץ ענין זה. כתב הרמ"א בסימן ס"ח, שבמקום

שנהגו הציבור לומר פיוטים בברכת קריאת שמע, אין לאדם לפרוש מן הציבור, וכפל דבריו בסימן צ' סעיף י' וז"ל, יתפלל הפיוטים עם הציבור ולא יפרוש מן הציבור אפילו לעסוק בדברי תורה, עכ"ל. וכתב המשנה ברורה בסימן ס"ח ס"ק ד וז"ל, מורינו הרב חיים ויטאל כתב בשם האר"י שלא היה אומר פיוטים ופזמונים אלא מה שסדרו הראשונים כגון הקלירי שנתקנו על דרך האמת, וכן לא היה אומר יגדל, ומכל מקום העיד בנו של מורינו הרב רבי חיים ויטאל על אביו שכשהיה שליח ציבור בימים נוראים היה אומר כל הודוים וכל הפיוטים, וישמע חכם וממנו יקח חכמה ומוסר השכל שלא לשנות המנהגים, עכ"ל, ואם בדברים שהוא משום מנהג בעלמא הזהירו הפוסקים כ"כ שלא לשנות מהציבור אפילו לדברי תורה, כל שכן לדבר סתם דברים בטלים רחמנא ליצלן בשעה שהציבור עוסקין בשבחו של מקום, ובפרט בסדר התפילה שנהגו כל ישראל כגון בשירת הים או עלינו לשבח שהוא עון פלילי ר"ל.

וכתב המהרי"ל בהלכות יוה"כ [אות י"א], אמר מהר"י סג"ל אין לשנות מנהג המקום בשום ענין אפילו בניגונים שאין מורגלים שם, וסיפר לנו מעשה בעצמו שהיה שליח ציבור פעם אחת בקהילת "רענגשפורג" בימים הנוראים, והיה מנגן כל התפילה כמנהגם, ואמר שבאותו פעם היה הוא אומר שליחה "אני אני המדבר" אשר יסד רבינו אפרים המחבר אשר מנוחת כבודו שם, ואמרו לו המנהיגים תושבי העיר שאין מנהגם לומר אותה הסליחה, ולא שמע להם מסברתו דלעיל [שהוא כבוד התורה של רבינו אפרים] לימים מתה בתו של הרב מהר"י סג"ל, והצדיק הרב הנזכר צידק עליו הדין שלקתה בתו על מה ששינה ממנהג המקום, עד כאן דבריו הנוראים, והוא תוכחה מגולה לאותם אנשים שבאין לתפילה, ובסוף התפילה כגון בשעת אמירת אין כאלוקינו [אם הוא מבני אשכנז שמתפלל במנין שמתפללין נוסח

ספרד] מתחיל לדבר כיון שאינו אומר אין כאלקינו כמנהגם, ובשעה שכולם עונים ואומרים נודה לאלקינו נודה לאדונינו הוא עסוק בהבלי עולם הזה, ולא די בזה שמפריש עצמו מן הציבור ומבזה שבחו של מקום, גם הוא מפריע לקהל הקדוש שבאמת רוצים להתפלל, וצריך שיסמרו שערות ראשו ויחרד מגודל דקדוק הדין, שהרי מהר"י סג"ל שהיה עומד כמלאך ד' צבקות ומבקש ומתחנן לסליחה לבני הקהילה ולכל ישראל, ועושה כן בדקדוק לכבוד התורה ולומדיה, נענש כ"כ שמתה בתו על ששינה פעם אחת ממנהג הקהילה, כמה יחרד על הנוהגים לפרוש עצמן מן הציבור כל יום להחליף שבחו של מקום עם פטפוטי דברים בעלמא ושיחת חולין בבית הכנסת, ומדה טובה מרובה שהמתפלל יחד עם הציבור עד הסוף גורם לו ולבניו אריכות ימים ושנים עם בריאות הגוף והנפש, אמן כן יהי רצון.

יד. מצוה לעמד בשעת קדיש (סי' נ"ז
ס"א) וגם בכל דבר שהקהל נוהגין
לעמד, אפלו אם הוא המרא בעלמא,
מי שיושב - הרי הוא פורש מן הצבור,
ומבזה כבוד שמים, וגם עובר על מה
שאמרו (דא"ז פ"ה) אל תהי יושב בין
העומדים.

הלכה יד

מצוה לעמוד בשעת קדיש וגם בכל דבר שהקהל נוהגין לעמוד אפילו אם הוא חומרא בעלמא מי שיושב הרי הוא פורש מן הצבור ומבזה כבוד שמים - כתב הרמ"א בסימן נ"ו סעיף א' "ויש לעמוד כשעונין קדיש וכל דבר שבקדושה" וכתב המשנה ברורה וז"ל, ויש אומרים שאין צריך לעמוד, אלא שכל קדיש שתופסו מעומד, כגון לאחר הלל, לא ישב עד שיענה אמן יהא שמיה רבה, ויש לחוש לדברי המחמירים ויש ללמוד קל וחומר מעגלון מלך מואב שהיה נכרי וקם מעצמו מעל כסאו לדבר השם, כל שכן אנחנו עמו, עכ"ל, ובגודל שכרו בעבור זה ושעל ידי זה זוכה שתתקבל תפילתו, בחסדי ה' יתברך כתבנו להלן.

וגם עובר על מה שאמרו אל תהי יושב בין העומדים - הגאון הגדול רשכבה"ג ר' משה פיינשטיין זצוק"ל נזהר והזהיר על זה מאד מאד כל ימיו, ופעם אחת בעת זקנותו הלך ללויה והיה שם קהל גדול שעמדו למשך זמן והיו רק ספסלים בודדים לישב עליהם, כמובן שנתנו להגאון ר' משה זצוק"ל ספסל לישב עליו, אבל למרבה הפלא סירב הגאון זצוק"ל לקחתו ולמרות רוב חולשתו לא הסכים בשום אופן, וכששאלו אותו לפשר הדבר, אמר שאינו נכון לישב בין העומדים, והדברים מפליאים, שהרי לא היה שם דין עמידה, ובאמת מי שהיה יכול לישב ישב, וכולם הלא רצו ליתן לגדול הדור את הזכות לשבת, ומ"מ סירב לשבת ממדת דרך ארץ, וכל שכן בשעת קדיש ושאר דברים שמדינא או ממנהגא יש לעמוד, ודי בזה למבין.

הלכה טו

טו. לא יאמרו פְּסוּקֵי דְזִמְרָה בְּמְרוּצָה
כִּי אִם בְּנִחָת (שו"ע סי' נ"א ס"ח) שְׂזָה
בְּאֵלוּ מְבֻזָּה שְׁבָחוּ שֶׁל מְקוֹם (ב"י).

הלכה טז

לא יאמרו פסוקי דזמרה במרוצה כי אם בנחת - כ"כ בשו"ע סימן נ"א סעיף ח', והוא היסוד של קבלת התפילות, כדאיתא במסכת ברכות [דף ו'] תניא אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, פירש"י, ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב. ומבואר מדברי רש"י שעיקר קבלת התפילות שמתפללין תלוי בזה אם מתפללין פסוקי דזמרה בנעימת קול ערב או במרוצה, וכן נראה מדברי הפוסקים.

והנה שנינו במסכת ברכות [דף ל"א] תנו רבנן אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה.^ה

וכתבו התוס' וז"ל, ושמחה של מצוה כגון שעסק בדברי תורה ולכן נהגו לומר פסוקי דזמרה ואשרי קודם תפילה, עכ"ל, והובאו דבריהם להלכה בטור סימן צ"ג.

ה. עוד מצינו במתני' ריש פרק ה' דברכות, אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, פירוש בהכנעה ואימה. וכתב הב"ח והאליהו רבה והמשנה ברורה דהכי קאמר, מצוה מן המובחר הוא שאין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש באימה והכנעה, אלא כיון שאין כל אדם יכול להיזהר להכניס בלבו הכנעה ואימה אלא תמיד מטיב לבו במשתה ושמחה לכך שנינו בברייתא דמכל מקום אין עומדין להתפלל מתוך שחוק וכו' אלא מתוך שמחה של מצוה, דבזה יוכל כל אדם להיזהר שלא יעסוק קודם התפילה בשום שחוק ושמחה אלא בשמחה של מצוה.

והרבה ראשונים כתבו טעם אחר על פי הגמ' בדף ל"ב דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל, וכן הביא הלבוש בסימן נ"א וז"ל, כי כן הוא דרך המוסר ותכסיס המלכות לסדר השבח תחילה ואחר כך יבקש צרכיו ממנו, עכ"ל.

ולאור כל זאת מובן היטב, שמלבד עצם הבזיון לבא לפני המלך ולדבר אליו במרוצה ובלאו כוונה, הלא בתפילתו במרוצה הוא מבטל כל הטעמים הנ"ל, דאין לו שייכות לשמחה של מצוה, ובודאי לא הוי דרך המוסר לסדר שבחו של מקום כך, אלא העיקר יזהר כל אדם שלא לעסוק בעצלות ושיחה בטילה וכו' אלא יזדרז לזמר לשמו הגדול בנחת וע"י זה יתקבל תפילתו ברחמים וברצון.

ובעזה"י נביא כאן איזה דיבורים בענין פסוקי דזמרה שזכינו להדפיס בסוף ספר 'אשריך כלים', ובעצת אאמו"ר שליט"א העתקנו אותם כאן:

בעזה"י נתחיל בתפילת הודו שאנו מזכירין דברי דוד המלך ע"ה בברחו מפני אבשלום בנו ודרשו חז"ל מזה היום שקשה תרבות רעה בביתו יותר ממלחמת גוג ומגוג, והתחיל לזמר ולשבח להשם יתברך בשמחה עצומה וסיים המזמור, לה' הישועה, על עמך ברכתיך סלה [תהלים ג, ט].

ופשוטו של מקרא כתב רש"י וז"ל, לה' הישועה, עליו להושיע את עבדיו ואת עמו [זהו מה שעל ה' יתברך, ואין זה עסקנו איך, במה, וכו'] ועל עמו מוטל לברך ולהודות לו סלה, עכ"ל. והנה יש לאו דאורייתא שלא ישנה האדם העבודתו במקדש המוטל עליו, ולזה כתיב איש איש על עבודתו ואל משאו, ואמרו חז"ל, וכבר בקש

קא ערך ארחות יושר - הלכות תפילה תפילה

ר' יהושע בן חנניה לסייע את רבי יוחנן בן גדגדה בהגפות הדלתות [פירש לסגור הדלתות, ושניהם היו לויים אלא שר' יהושע בן חנניה היה מן המשוררים] אמר לו חזור לאחוריך שכבר אתה מתחייב בנפשך שאני מן השוערים ואתה מן המשוררים, וכתב ע"ז הרמב"ם הנה כבר התבאר לך כי כל לוי שיעבד במקדש זולת עבודת המיוחדת לו חייב מיתה בידי שמים, ובדרך רמז נאמר אף בענינו, דוד המלך ע"ה למדנו שאנו מן המשוררים, על עמך ברכתך סלה, ואין לנו לדאוג ח"ו על הישועה.

וזוה הוא מה שמצינו שקיים דוד המלך ע"ה בעצמו, בשעה שהיה מזמר המזמור בפרק כ"ג, מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר [פירוש האבן עזרא, זה המזמור נכבד ודימה עצמו כשה שמשענתו על הרועה, והנה השם הוא הרועה אותי על כן לא אחסר כל] בנאות דשא ירבצני [ענין השכיבה לנוח, על ידי רועה הרחמני המרביץ עדרו במקום דשא] על מי מנוחות ינהלי: נפשי ישוב [ענין הנחה והשקט, כמו הרועה הטוב שלא יגע הצאן ולא ידחפן אלא ינהלן לאט לאט, והלשון ישוב הוא מענין בשובה ונחת] ינחני במעגלי צדק [פירוש כמו הרועה הטוב שלא ינהג צאנו בהרים ולא יטרידן ללכת מהר אל גבעה אלא במישור, כן הוא ינחני במעגלי צדק] למען שמו: פירוש הרד"ק, כל זה למען שמו ולא שאני ראוי לכך.

והרואה פסוקים הללו ומקיים ההלכה לומר מזמור לדוד בכל סעודה, ולא ראה דברי רש"י מחז"ל אימתי אמר דוד המלך ע"ה פסוקים הללו, ידמה לעצמו שנתקיים בדוד המלך ע"ה הבקשה הגדולה שביקש יעקב לישב בשלוה, ויחשוב שזכה דוד לכזה חיים רגועים בלא צער, רק היה כצאן בנאות דשא, שאינו יודע מענין הצרות כלל.

אבל האמת הוא שרש"י הביא דברי חז"ל שמזמור זה אמר דוד ביערת חֶרֶת, ולמה נקרא שמו יערת חרש, שהיה מנוגב כחרס, וזמן אמירת מזמור זו היה כשקם דוד מלך הארץ ויברח מפני שאול אחר שעשה ההצלה הגדולה לכלל ישראל להושיעם מיד הפלשתים ויענו במחולות לאמר הכה שאול באלפיו ודוד ברבכתיו ויקנא בו שאול ורצה להרגו, ויבא אל אכיש מלך גת, ואחיו של גלית בקשו רשות מאכיש להרגו, וירא דוד מאד מפני אכיש מלך גת, וישנה את טעמו לפניהם, להראות עצמו כשוטה בעיניהם, ויכתוב על הדלתות השער ויורד רירו אל זקנו, ויאמר אכיש על עבדיו, חסר משוגעים אני כי הבאתם הזה להשתגע עלי וגו', וימלט דוד על מערת עדלם וישמעו אחיו וכל בית אביו וירדו עליו ויתקבצו אליו כל איש מצוק וכל איש אשר לו נשָׂא וכל איש מר נפש, וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלקים וישב במצודה סמוך למואב ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה, לך אל ארץ יהודה ואז יצא דוד ליער חרת, וכשיצא הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו, [חוזן מאחד שבהם שהחייהו נחש העמוני] ואז במדבר היבש הזה התחיל דוד המלך ע"ה לזמר, לה' יתברך, השם רועי לא אחסר בנאות דשא ירבצני על מי מנוחות ינהלי, ופלא הוא איך שייך לומר לא חסר כלום, והלא נאבד מלכותו ואבד משפחתו והוא בורח ממקום למקום משאול המלך על הטוב אשר גמלתו, והוא כמעט נהרג ע"י אכיש ועבדיו עד שהצטרך להיות בבזיונות נוראות כמשוגע, והוא במדבר יבש בלא לחם ומים כלל באימת מות מקובץ עם כל המרי נפש, ומתחיל לזמר ה' רועי לא אחסר.

והתשובה הפשוטה הוא מלה אחת בטחון, וכמו שכתב רש"י כאן, ה' רועי במדבר הזה שאני הולך בו בטוח אני שלא אחסר

קג ערך ארחות יושר - הלכות תפילה תפילה

כלום, וכתב החובת הלבבות בריש פרק א' משער הבטחון, שמהות הבטחון הוא מנוחת נפש הבוטח, ושיהיה לבו סמיך על מי שבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו.

וכתב רש"י, ואמרו רבותינו [פסחים קי"ז] כל מקום שנאמר מזמור לדוד, מנגן ואחר כך שורה עליו שכינה, מזמור להביא רוח הקדוש, והיינו שההרגשה של מנוחה ושלוה, היה מצד עוצם בטחוננו בהשם אפילו קודם ששרתה עליו רוח הקודש, ואז שרתה עליו רוח הקדוש, וע"כ צריך לומר שדוד המלך ע"ה היה במצב של שמחה, כמו שאמרו חז"ל אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, ובאמת זכה אחר כך שאז הרטיבו הקב"ה להמדבר מטוב העולם הבא, ויהי משכורו שלם מעם השם אלקי ישראל אשר בא לחסות תחת כנפיו.

וממשיכין בתפילה במזמור לתודה, והוא המזמור שהיו אומרים אותו הלויים במקדש על כל קרבן תודה שמביא על הנס הנעשה לו, וכתב רש"י [סימן תי"ז] דמשה רבנו תיקנו, כנגד ארבע מיני לחמי תודה, ולכן לא הרבה בו יותר מארבעה פסוקים [וקרא ראשון אינו מן המזמור אלא דברי הסופר], והוא שבח גדל מאוד ובודאי ראוי לאומרו בהתלהבות גדול ובשמחה עצומה עד מאד [יסוד ושורש העבודה] וכתב בשו"ע או"ח סימן נ"א סעיף ח', מזמור לתודה יש לאומרה בנגינה שכל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה.

ומתחילין עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה, ובפשטות הוא על דרך מש"כ בהקדמה מרבינו יונה דכשהאדם מתבונן בגדלות ה' וירא מפניו ישמח ויגיל באותו יראה, וכתב המסילת ישרים בפרק י"ט, ואמר שלמה הבאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך, כי כל מה שאדם זוכה ליכנס יותר לפנים בחדרי ידיעת גדולתו יתברך יותר

תגדל בו השמחה, ויהיה לכו שש בקרבו, ואף כאן על ידי הנס אדם יודע ומכיר יותר בגדולת יתברך שמו, והכתוב אומר עבדו את השם בשמחה באו לפניו ברננה.

והמזמור ממשיך לבאר מה הוא ההכרה וההשגה הגדולה שהשיגו במה שראו מעשי השם בהצלתם, והוא הדבר שתיקן משה רבינו ע"ה להכריז בקהל רב ע"י הלויים המשוררים בבית ה', "דעו כי השם הוא האלקים הוא עשנו [ולא] ולו אנחנו" ותיבות "לו" הוא קרי וכתוב, כתיב "ולא" וקרי "ולו" ואמרו חז"ל [בראשית רבה ק'] וז"ל, ר' יהודה בר סימון אמר דעו כי השם הוא האלקים הוא עשאנו ולא אנחנו בראנו את נפשנו, לא כפרעה שאמר לי יארי ואני עשיתי עכ"ל, והכוונה שעד עכשיו היינו קרובים למחשבת פרעה ר"ל שמתוך רוב גאותו חשב שיש כחי ועוצם ידי, ורק עכשיו אחר התבוננות במצבינו שהיינו בסכנה, ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך אנחנו, שכל ההצלה בא רק מהשם יתברך והוא לבדו פועל גבורות, אנו מודים לפניו בהכרה גמורה שלא אנחנו עושין מאומה, רק לו אנחנו ואין עוד מלבדו יתברך שמו, וע"י הודאה זו באין לפני ה' יתברך בתודה חצרותיו בתהלה, הודו לו ברכו שמו כי טוב ה' לעולם חסדו ועד דור ודור אמונתו.

ובענין הודאה זו כתב הרמב"ן בפרשת בא דבריו המפורסמים שכוונת כל המצוות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והוא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה ואין לקל חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודע לאלקיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפילת וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפילת הרבים, זהו שיהיו לבני אדם מקום שיתקבצו ויודו לקל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו בריותך אנחנו.

ואודות תפילת אשרי, איתא בפרק כל כתבי הקודש [שבת קי"ח:]:
יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום ומסקינן כי קאמר בפסוקי
דזמרה, ומאי ניהו תהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל י-ה, ותו גרסינן
בפרק קמא דברכות א"ר אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום [שלש
פעמים] מובטח לו שהוא בן עולם הבא, וכתב רבינו בחיי בפרשת צו
[והובא בקיצור בט"ז ומשנ"ב שו"ע סימן א'] הכוונה כי מתוך
שיתבונן במה שיוורו הפסוקים ואל מה שירמזו אז יכיר ויבחין נפלאות
תמים דעים ויתחזק לבו באמונת השם יתברך ועבודתו, ובזה יירש חיי
עולם הבא.¹

ועל ידי זה שמכיר גדול גבורת השם יתברך שהוא עשאונו ולא אנחנו
ורק בידו של הקב"ה להושע זוכה לינצל מכל צרה ופגע
וכדכתיב טוב לחסות בהשם, ואז עיניו ולבו תמיד אל ה' יתברך וזוכה
לראות ישועות בנסים גלויים, וכמו שמצינו פעמים הרבה עד אין מספר
בדברי חז"ל, ממשיך התהלה ואמר עיני כל אליך ישברו, ואיתא
במסכת כתובות דף סז: ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר לו כמה אתה
סועד, אמר לו בתרנגולת פטומה ויין ישן, אמר ליה ולא חיישת
לדוחקא דציבורא, אמר ליה אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא

1. וממשיך הגמ' עוד, אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן
של שונאי ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל, במערבא מתרצי לה הכי,
נפלה ולא תוסיף לנפול עוד [פירוש אז] קום בתולת ישראל, אמר רב נחמן בר יצחק אפילו
הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנאמר סומך השם לכל הנופלים.

והגמ' אומר דרשני דלכאורה דברי מערבא הן ממש ההיפך מפשטיה דקרא, והנראה בזה
בעזה"י דקרא זה בשגלו עשרת השבטים מחמת גאותם כנגד השם יתברך, והנביא מנבא
ואומר נפלה ולא תוסיף לקום עוד, דהיינו שיהיה להם נפילה שיראו בחוש שאין שום כח
ביד איזה נברא להושיעם, ועל ידי הכרה זו גופיה שאין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים
ינצלו, אף שבעצם לא היה להן תקומה, דכל התולה בטחונו בהשם ניצל, ועל ידי הכרה זה
חזרה דוד וסמכן ברוח הקודש שנאמר סומך ה' לכל הנופלים.

דתנינא, עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו, בעתם לא נאמר אלא בעתו, מלמד שכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו, אדהכי אתא אחתיה דרבא דלא חזיא ליה תליסר שני ואתיא ליה תרנגולת פטומה ויין ישן, אמר מאי דקמך, אמר ליה נעניתי לך [דברתי יותר מדאי] קום אכול, והיינו אף שבודאי אין לעני לדחוק הציבור, אבל צדיק שבאמונתו יחיה ועיניו אל השם יתברך, הוא אוכל לשובע נפשו בנסים גלויים ממש.

ועל ידי בטחנו ממשיך ואומר פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, וזהו מן העיקרי השבחים שבשבילו קבעו לומר תהלה לדוד וכדמבואר בגמ', וכך נפסק להלכה בשו"ע סימן נ"א סעיף ז', צריך לכיין בפסוק פותח את ידיך ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת, וכתב ע"ז המשנ"ב [בשם הטור], כי עיקר מה שקבעו לומר תהלה לדוד בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקדוש ברוך הוא, שהוא משגיח על בריותיו ומפרנסן, ואף שכבר אמר והוא נותן להם את אכלם בעתו, עיקר השבח שהוא מזכיר הוא מה שהקב"ה פותח את ידו מלשון פותח תפתח את ידך והוא מפרנס לכל חי ברצון וברווח וכלשון רש"י בהאי קרא, "כדי פרנסתו הוא משביע את טובו ואת רצונו ואת ברכתו", והקב"ה יפתח ידיהם לתת ולהשפיע בידיהם פתוחות מלאות טוב, ואז ישבע לכל חי בשביעה יתירה [מלכ"ם], וכתב החזו"א דלפי מדת בטחנו בהשם כן ישגיח ה' עליו, ואמר הגר"א, דזהו מה דכתיב ברוך הגבר אשר יבטח בשם והיה השם מְבַטְחו: וכבר נתעורר בעלי המסורת דלפי כללי הדקדוק היה לנו לומר והיה השם מְבַטְחו בקמ"ץ כפי הכלל הידוע שבסוף פסוק אמרינן בקמץ, ולמשל באמצע הקרא קרינן מצרים ובסוף פסוק קרינן מצרים וכן בכל התנ"ך, ולמה שינה כאן המסורת, [ויש מן המדפיסים שבטעות החליפו למבטחו, ובודאי ששינו בטעות וחלילה לשנות]

קז עֵרֶךְ אֲרָחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה

וביאר הגר"א, דהבוטח בהשם זוכה לברכת השם בפתחת יד בהרחווה ולא בקמיצת רק כפי הצורך לחייו, ולכן מסר לנו השם יתברך דבהך קרא קרינן מְבִטְחוּ, וק"ל.

ובתהלות ה' יתברך נלך ברגש, שממשיכין במזמורי ההללוי-ה, ואיתא במסכת פסחים דף קי"ז., אמר רבי יהושע בן לוי, בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים, בניצוח, בניגון, במשכיל, במזמור, בשיר, באשרי, בתהילה, בתפילה, בהודאה, בהללוי-ה, גדול מכולן הללוי-ה שכולל שם ושבח בכת אחת.

ודוד מתחיל ההלל הגדול הזה שהוא גדול מכולן ואומר, הללוי-ה הללי נפשי את ה': פירוש דוד המלך ע"ה מזהיר את בני ישראל בגלותן לחזק נפשם ולהלל את השם הגדול וגם דוד המלך ע"ה מהלל עמהם [כן מבואר בספורנו] אהללה ה' בחיי אזמרה לאלקי בעודי: הוא על דרך שאמרו רבותינו ז"ל מה יתאונן גבר חי, די לו במה שהוא חי להודות להשם יתברך על כל נשימה ונשימה, ויתכן שדוד המלך ע"ה כיון להלל עוד בזה, על פי מה שאמרו חז"ל שדוד לית ליה מגרמיה כלום שלא קיצב הקב"ה אפילו רגע אחת לחיי דוד אלא היה מת נפל, ואדם הראשון התפלל לה' יתברך שיקח מחייו שקצב לו הקב"ה שבעים שנה ושיתנו לדוד, וכן עשה השם יתברך, ולכן אמר דוד שאהללה השם בחיי, שאפילו חיותי אינו שלי כלל, ולא הייתי זוכה לראות פני תבל, והכל בכל הוא מכל כל מתנות ה' יתברך, וכן כולנו נהלל להשם יתברך על כל רגע ורגע מחיינו שכולן מתנת חנם מאת השם יתברך ולית לנו כלום מעצמנו.

ומיד דוד המלך ע"ה פתח ואמר עיקר העיקרים במדת הבטחון שמביא לכל ההלל הגדול, והוא, אל תבטחו בנדיבים כבן אדם

שאינן לו תשועה, שאינן לנו להישען אלא אך ורק על אבינו שבשמים, וכן אמר שלמה המלך ע"ה בחכמתו, בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תישען [שלי ג, ה] וכתב הגר"א, היינו שיהיה לבך שלם במדת הבטחון ולא במקצת הלב, שלא תאמר אבטח בהשם אך אני מחויב להשען גם על שכלי ולעשות, לכן אמר "אל תשען" ששכלך לא יהיה אפילו בתורת משענת אלא בטח בה' בכל לבך.

ולזה ממשיך דוד ואומר שבאמת כל נברא אין בידו טובו כי הוא כחלום יעוף ותצא רוחו, אשרי הגבר אשר א-ל יעקב בעזרו, ואיך זוכין לזה, על ידו דבר אחד והוא שברו על ה' אלקיו, שכיון שאדם חוסה רק בה' יתברך הוא ניצל מכל דבר רע ומאושר באושר הנצחי, וכדכתיב ולא יאשמו כל החוסים בו, ואמר רבינו הגר"א להגר"ח וואלזין בזה הלשון "לא אליהו לא חיים, רק כל החוסים בו".

וזוהו דמסיים במזמור "עשה משפט לעשוקים" עד ה' שומר את גרים יתום ואלמנה יעודד וגו', ואדוני אבי מורי ורבי שליט"א הראה לי את דברי רבינו בחיי על קרא בפרשת משפטים [כב, כב] דכתיב אם ענה תענה אתו וגו' וז"ל רבינו בחיי, וכל לשון הכתוב הזה הוא כפול, כי כפול העינוי והצעקה והשמיעה, ויתכן לפרש בזה כי דרך בני העולם שהם עלובים באיזה דבר שיהיה, שיטרחו אחר מושיעים ועוזרים, והיתום והאלמנה הם חלושי הכח אין להם עוזרים ולכך לא יבטחו באדם כי אם בהקדוש ברוך הוא שהוא עוזר ומושיע ומגן ובעבור זה יודיע הכתוב כי הם נעזרים יותר מכל אדם וכו' עכ"ל.

וכאלה וכאלה מוסיף והולך הנעים זמירות ישראל להודות ולהלל לה' יתברך בקרב כל ישראל לדור ודור ולנצח נצחים, כי טוב זמרה לאלקינו כי נעים נוה תהלה, שהשם יתברך רוצה את יראיו את

המיחלים לחסדו, מגיד דבריו ליעקב לא עשה כן לכל גוי, יהללו את שם השם כי נשגב שמו לבדו וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללוקה, ואז מתחיל לשורר על ימות המשיח שיר חדש בעבור כבוד הבאה לה' יתברך וכבוד עמו ישראל, ומסיים תהלותיו בהלל נכבד שכולל מנין י"ב הלולים שישבחו להקדוש ברוך הוא מעתה בבית המקדש שיבנה במהרה בימינו, וכל מי שזכה לומר הלל בעולם הזה, יזכה להודות ולהלל בהתגלות כבוד השכינה לעד ולנצח נצחים.

וכתב בשבולי הלקט [שבולת קע"ב] ומה שאנו קורין הלל בראש חדשים מצאתי לגאונים זצ"ל מניין שאומרים הלל בראשי חדשים מצינו שרמזו דוד בתהלים, הללוי-ה הללו א-ל בקדשו, י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים ומשמע הללו א-ל בקדשו על קידוש החודש הללוי-ה ולפיכך אנו כופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חודש שני ימים, עכ"ל.

וכמה חדשים חזינן להדיא איך שמרומזין בסדר המקראות, למשל: א. הללוי-ה, שהוא כנגד חודש ניסן שאז הללו את ה' יתברך ויאמינו בהשם אבל עדיין לא היה "בקדשו" שהיו במ"ט שערי טומאה, ועוד רמז במה שאמרו חז"ל שהקב"ה העיד על האומה הישראל שיצאו ממצרים שלא שלטו המצרים בנשיהם על ידי שכתב י-ה בשמם כשמנס, ב. הללו א-ל בקדשו, זה היה בחודש אייר שיצאו הרבה מהטומאה ונכנסו לקדושה בהכנה למתן תורה, ג. הללוהו ברקיע עוזו, שפתח הקב"ה כל הרקיעים והראה לישראל כבוד עוזו במתן תורה, וכן בכולם וכנגד אלול אומרים הללוהו בתקע שופר ומכאן רמז למה שנוהגין ישראל לתקוע בשופר כל חודש אלול, וכנגד תשרי אמרינן הללוהו בנבל וכנור שהיה בשמחת בית המקדש,

ומסיימין כל הנשמה תהלל י-ה הללויה וזהו כנגד חודש אדר שבה ראו ישועת ה' שהצילם בנס פורים, וראו בחוש שעל כל נשימה ונשימה תהלל י-ה כמו שדרשו חז"ל מהך קרא, ועוד רמז במה שאמרו חז"ל דלעתיד לבא ג"כ יהיו כל המשפחות מיוחסין וישרה בינינו השכינה כדמבואר בעשרה יוחסין, וזהו ג"כ נרמז ביה וכן"ל מחז"ל.

וברוב תהלה לא-ל סיים תהלות נעים זמירת ישראל, ומתחיל בבנין בית אריאל, מקום שכון כבוד קל, והתפילה שבירך דוד לפני כל קהל ישראל, וכדכתיב, ויהי כאשר ישב דויד בביתו ויאמר דויד אל נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית הארזים וארון ברית השם תחת יריעות.^ז

ולכן בסוף ימיו בשנה האחרון של דוד המלך ע"ה כתיב [דברי הימים א, כח] ויקהל דוד את כל שרי ישראל שרי השבטים ושרי המחלקות המשרתים וגו' ולכל גבור חיל אל ירושלים, ויקם המלך דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אני עם לבכי לבנות בית מנוחה לארון ברית השם ולהדם רגליו אלקינו והכינותי לבנות והאלקים אמר לי לא תבנה בית לשמי וגו' ואת השלמה בני וגו' ראה

ז. ויאמר נתן אל דויד כל אשר בלבבך עשה כי האלקים עמך: ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן לאמר: לך ואמרת אל דויד עבדי כה אמר השם לא אתה תבנה לי הבית לשבת: [דברי הימים א' יז, א-ד] וביאר החת"ס במסכת נדרים דף פ"ט דהענין הוא, כי דוד המלך ע"ה נשבע להשם נדר לאביר יעקב אם אבוא באהל ביתי אם אעלה על ערש יצועי אם אתן שנת לעיני עד אמצא מקום להשם, ופירושו שעשה נדר בתנאי שאם יתן שנת לעיניו על יצועי מטתו טרם ימצא מקום לה' לא יבא לאהל ביתי ולא יכנס לשם, וכל זמן שלא היה שלא יתן שינה לעיניו על מטתו לא יחול הנדר ולכן אי אפשר להתיר הנדר, לכן נתן הקב"ה לנתן הנביא מקום לטעות בהוראה ולומר לו כל אשר בלבבך עשה כי השם עמך, ועל סמך זה שכב באותה לילה על מטתו וחל הנדר, ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן הנביא וגו' וע"י זה התחרט והותר הנדר.

עֵרֶךְ אֲרָחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה קִיא

עתה כי השם בחר בך לבנות בית למקדש חזק ועשה, ויאמר דויד המלך לכל הקהל שלמה בני אחד בחר בו אלקים נער ורך והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה כי להשם אלקים: [דברי הימים א, כט] ונראה פירושו שהקב"ה בחר בנער ורך [שהיה בן י"א שנה וגם לא נתברך עדיין בחכמת שלמה] לבל יאמרו שמלאכה כזאת הוא מכחו של העם אלא שיהא ברור לכל שהוא עשאו ולא אנחנו שעל פי דרך הטבע אי אפשר במציאות כלל לבנות בירה למלך ע"י אדם אחד [כמ"ש רש"י] ובפרט ע"י נער ורך, ולכן הודיע השם יתברך לעיני כל העולם כי לא לאדם בניית הבירה כי להשם אלקים, ואנו מהללין להשם יתברך להיות שלוחין בדבר, ולא יאמר שום אדם כחי עשה את החיל הזה חלילה, [וכע"ז במלבים].

ואחר קהילה זו כתיב ויתנדבו העם וגו', וכתיב וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו להשם וגם דוד המלך שמח שמחה גדולה: וכתב החיד"א אפשר דהכוונה ששמחו שמחה גדולה שהיה שקולה יותר מעיקר הנדבה, כי בלב שלם התנדבו להשם בלי שום פניה כלל אז פתח דוד בהלל וזמרה להשם יתברך על ההצלחה לעיני כל הקהל לומר שאינו מחזיק טובה אלא להקדוש ברוך הוא שממנו הכל ומידו נתן לנו, וכמו שמבואר מהפסוקים.

ואמר, לך השם הגדולה והגבורה, ואמרו רבותינו [ברכות נח:] זו יציאת מצרים ויש אומרים זו קריעת ים סוף, והגבורה זו מכת בכורות ורש"י פירש שנתת לי גבורה להלחם עם שונאי ישראל ולבוז שללם לפניו לבנות הבית, ונראה דפירושם אחד הוא שדוד המלך ע"ה אמר שכמו ביציאת מצרים וקריעת ים סוף הכל היה גלוי וידוע שרק הקב"ה הוא המציל הוא ולא מלאך לא שליח ובקריעת ים סוף גם כן לא שייך בשום נברא שבעולם שבכחו יתחלק הים, כמו כן אמר דוד

המלך ע"ה שכל מלחמותיו הוו נסים ממש, והוא לבדו פועל גבורות בעל מלחמות, וכמו כן מתפרש המשך הפסוקים עד ועתה אלקינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך, הם מתפלת דוד המלך ע"ה אודות בנין בית הראשון, ומשם ואילך קרינן הפסוקים בנחמיה מבנין בית שני, וראוי להתבונן בהן הרבה וקצרתי מאד, והעיקר הכל לזכור ולהתבונן תמיד שרק לה' הישועה, ועל עמך ברכתך סלה.

כתב המשנה ברורה [סימן נ"א ס"ק י"ז] ויאמר שירת הים בשמחה וידמה בדעתו כאילו באותו היום עבר בים והאומר בשמחה מוחלין לו עוונותיו, ובשעה"צ ציין לדברי הזוהר הקודש, ופשוט דאמרו ב"שמחה" הוא השמחה גדולה לראות יותר ולחזק יותר בגדלות ה' יתברך, כמו שכבר הזכרנו דברי רבינו יונה והמסילת ישרים כמה פעמים דכשהאדם מתבונן בגדלותו יתברך ישמח ויגיל באותה יראה, וזאת היא השמחה האמיתית שיהיה לבו של אדם עלו בקרבו, ואמר שלמה המלך ע"ה, הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך, כי על מה שאדם זוכה ליכנס יותר לפנים בחדרי ידיעת גדולתו יתברך יותר תגדל בו השמחה ויהיה לבו שש בקרבו.

ובספר יסוד ושורש העבודה הביא הרבה מאמרים מהזוהר הקדוש בהפלגת קדושת וגדולת אמירת אז ישיר, וכתב על זה, שכל הפלגת מאמרי הזוהר הקדוש הנ"ל באמירת השירה וסיפור השבח של הבורא יתברך ויתעלה שבה, אינו במי שאומר רק התיבות של השירה בפיו ובשפתיו לבד ולא שם לבו כלל אל ההודאה והשבח לבורא יתברך ויתעלה בעת אמירת התיבות בפיו, על התשועה הגדולה וגבורותיו היוצאים מדרך הטבע, אין זה כי אם בודאי גודל הפלגת אמירתו בכל יום הוא כדי לזכור ולספר בתמידות גודל גבורותיו ונפלאותיו אשר עשה לכל עם קדוש הישראלי במצרים ועל הים, ובעת

עֵרֶךְ אֲרֻחוֹת יוֹשֵׁר – הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה קִיג

הסיפור יגדל וישמח ישראל בגודל אלקותו יתברך שמו ולתת שבח והודאה לשמו יתברך בלבו ובמחשבתו על זה, ונמצא בספרים שצריך האדם לדמות בעצמו בשעת אמירת שירה זו, כאילו הוא יצא ממצרים ועומד על שפת הים ומזמר שירה זו עם כלל ישראל, אז בודאי בוער לבו בקרבו ממילא אל הודאה עצומה בשמחה עצומה לבורא יתברך.

והנה אנחנו בני ישראל כולנו יוצאים ביד רמה ולא היינו דואגים כלל, עד שראו פרעה ועמו רודפים אחריהם, אז ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל השם לתת בלב פרעה לשוב מאחריהם, ואמנם כאשר ראו שלא היה חוזר אבל היה נוסע וקרב עליהם אז נכנס השאור שבעיסה והוא היצר הרע אמרו לא נתקבלה תפלתנו ונכנסה בלבם מחשבה רעה להרהר אחרי משה [רמב"ן בשם התנחומא], ומשה רבינו ע"ה חיזק אותם בדברים, ויאמר משה אל העם אל תראו התיצבו וראו את ישועת השם אשר יעשה לכם היום וגו' השם ילחם לכם ואתם תחרישון, ואז היה משה עומד ומתפלל, ודבר זה מפורש בגמ' שאם לא נענה אדם בתפלתו יחזור ויתפלל שנאמר קוה אל השם חזק ויאמץ לבך וקוה אל השם ובפרט בעת צרה הוא חיוב גמור לכל הדעות מדאורייתא להתפלל אל ה' יתברך שיושיענו וכל ישראל עמדו בסכנה גדולה ועצומה מכל הצדדים ויראו מאד לנפשותם, ומשה רבם ע"ה אם שאר ישראל אבותם תופסין אומנות בידם ומתפללים, וממשיך הקרא, ויאמר השם אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו: וצריך להבין מאד, הלא אנחנו על שפת הים והשונא רודף ומשיג, ומשה מתפלל שיוורנו השם הדרך שיבחר, ומה טעם מה תצעק אלי.

וכתב על זה הגר"ח מוואלזין זצוק"ל, דר"ל דבדידהו תליא מילתא, שאם המה יהיו בתוקף האמונה והבטחון, ויסעו הלוך ונסוע על

הים, סמוך לבם לא יירא, מעצם בטחונם שודאי יקרע לפניהם, אז יגרמו על ידי זה התעוררות למעלה, שיעשה להם הנס ויקרע לפניהם. וכאשר כן היה באמת כשנכנסו עד חוטמם במים בחיזוק אמונתם בהשם שבודאי יעשה להם נס, אז הקב"ה קרע להן הים, ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה ונעשה להן עשרה נסים גדולים באותו שעה, והמצרים לקו על הים, וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה במצרים ויראו את השם ויאמינו בהשם ובמשה עבדו, וכימי צאתינו מארץ מצרים, כן יראנו השם נפלאות אמן כן יהי רצון.

ובעזה"י אסיים בדברים המחזקים של הגאון הגדול מהר"י אבוהב בספרו מנורת המאור ואלו דבריו: מצאתי כתוב, כי לכן נקראו הזמירות והשירים "מזמורים" מלשון "לא תזמור" [ויקרא כ"ה] שהזמירות שאנו אומרים קודם התפילה יסירו ויקיצו כל המכשולות והעוונות שיש לנו לפני השם, וכשתבוא תפילתנו תהיה נשמעת ורצויה לפני השם.

טז. ב'ברוך שְׁאֵמַר' יֵשׁ לְעַמּוֹד וַיֵּאָחַז
הַצִּיצִית בְּיָדוֹ.

הלכה טז

בברוך שאמר יש לעמוד ויאחז הציצית בידו - כתב המשנה ברורה בריש סימן נ"א, ברוך שאמר, שבח זה תקנוהו אנשי כנסת הגדולה על ידי פתקא דנפל מן שמיא ומצאוהו כתוב בו, ויש בו שמונים ושבע תיבות וסימנו 'ראשו כתם פ"ז' [שיר השירים ה, יא] רצונו לומר ראש התפילה הוא ברכה של פ"ז תיבות, על כן אין לגרוע ולא להוסיף על שמונים ושבע תיבות, ונכון לאומרו מעומד ואפילו ביחידי, ואוחז שתי ציצית שלפניו בשעת אמירת ברוך שאמר, ולאחר גמר ברוך שאמר ינשקם.

וכלל ישראל נוהגין לומר לפני אמירת ברוך שאמר "הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי", וכדאי להביא דברי היסוד ושורש העבודה בכוונת הענין, כדי שבאמת נזכה לזמן את פינו כראוי בעזה"י. ואלו דבריו בשער השלישי [פרק רביעי]:

"וכדי להסביר הענין נראה דוגמת דבר זה, אדם שיש לו אב שהוא גדול מאד בתורה בנגלה ובנסתר וממולא חכמת הלב בכל החכמות וכל רז לא אנס ליה, והוא חסיד גדול וקדוש וטהור וגבור גדול ונורא ועושר מופלג, בכל המעלות האלו אין כמוהו בכל העולם, ובשביל רום מעלתו הגדולה בכל הנזכר לעיל נעשה מלך על כל העולם, ובודאי בנו מתפאר ומתענג על שיש לו אב כזה בכל המעלות, ומספר תמיד בשבחים של אביו את כבוד עשרו גדולתו וחכמתו חסידותו וגבורתו ומידותיו.

ואם המה באדם כך, שמתפאר בנו בו בתמידות, אף כי באמת כל מה שיש לאביו אינו שלו, כי מי ברא את אביו ומי ילד לו את כל אלה, הלא הבורא הוא המלמד לאדם דעת ולו הגדולה והגבורה והעושר, ועם כל זה מתפאר בו בנו בתמידות, א"כ איך לא נתעורר אנו בנים האהובים של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שלו כל המעלות והתשבחות, להתפאר בו יתברך שמו תמיד בכל עת ובכל רגע, שיש לנו אב ופטרון כזה". [לשון היסוד ושורש העבודה ממשך, "ואיך לא יהיה האדם כמעט בטל ממציותו הגשמי מרוב החדוה והשמחה בלבו מגודל התפארות הבורא יתברך שמו"].

ולקרב את הענין קצת יותר אלינו כדי שיכנס בליבנו, יראה האדם להתבונן אילו נכנס אצל גדול הדור ובזמן שהיה לפניו זכה ומצא חן לפני הגדול הדור, ואמר לו, אני רואה שאתה איש טוב וברצוני להיות קרוב לך ואתה תהיה קרוב לי, ולכן אני מצוה לבני ביתי שכל זמן שאתה רוצה לדבר איתי שיתנו לך רשות ליכנס, ואני אדבר עמך כל זמן שאתה תרצה, כמה יגדל השמחה באיש ההוא על עצם המציאת חן לפני גדול הדור, וגם על הזכות לדבר איתו על כל עת, והמשל מובן מאליו שהכתוב אומר כי מי כהשם אלקינו בכל קראנו אליו, שבכל זמן שיהודי פותח פיו זוכה לדבר לאבינו אב הרחמן והוא שומע ומאזין לקול תפילתנו, ולכן הבה נזמן את פינו להודות ולהלל את שמו הגדול.

הלכה יז

יז. בְּיַזְבְּרֶךָ דָּוִד יֵשׁ לְעַמְד עַד שְׁיֹאמַר
'אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים'.

הלכה יז

בויברך דוד יש לעמוד עד שיאמר אתה הוא השם אלקים - מנהג ישראל לעמוד בעת אמירת פסוקים אלו כמ"ש בדרכי משה או"ח סימן נ"א, כ"כ הרמ"א להלכה שיש לעמוד באמירתן ובודאי טעמא בעי, ומפרשי הסידור נתנו טעמים שונים לזה, האר"י ז"ל כתב טעם ע"פ קבלה, הגר"י קמנצקי זצוק"ל נתן טעם משום דעומדין מפני עושי מצוה והיות שבאמירת פסוקים הללו נהגו שהגבאי מסבב לאסוף צדקה אנו עומדין ועוד טעמים נאמרו בזה.

והלבוש בסוף סימן נ"א כתב, ונוהגין לעמוד כשאומרים ברוך שאמר ויברך דוד וישתבח מפני שהם עיקר השבחים וראיתי בספר עיון תפילה שהביא כאן דברי הפירוש המיוחס לרש"י על פסוקים אלו בדברי הימים וז"ל, לך השם הממלכה והמתנשא לכל לראש, כשאנו סבורים ששבחנו לך כל ההודאות ואין לך עוד שבח אחר, עדיין אינו כלום, שהמשובח עומד לראש התשבחות, עכ"ל, ובזה מבואר היטב הטעם שאומרים פסוקים אלו אחר שגומרין את המזמורים הנזכרים בגמ' [והם גם סוף ספר תהילים] שהוא עיקר השבח לומר דאחר אמירת כל המזמורים עדיין אנו עומדין רק בראש התשבחות.

יח. בַּפְּסוּק 'פּוֹתַח אֶת יָדָךְ' צָרִיךְ לְבַנוֹן
פְּרוֹשׁ הַמּוֹלִים, וְאִם לֹא כִּי צָרִיךְ לְחַזֵּר
מִשָּׁם וְהִלָּאָה.

הלכה יח

בפסוק פותח את ידך צריך לכוין פירוש המלים - כתב הטור בסימן נ"א, "וצריך לכוין בתהלה לדוד דאמר רבי אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, ויותר יכוין בפסוק פותח את ידך שעיקר מה שקבעוהו לומר בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקדוש ברוך הוא שמשגיח על בריותיו ומפרנסן".

וכתב המג"א בסימן א' ס"ק ז' בשם רבינו בחיי שאינו די באמירה בעלמא אלא בביאור הענין וכיכר נפלאות ה', וכתב על זה המחצית השקל, שעל ידי האמירה בכוונת הלב יכיר קצת מחסדי הבורא וקצת מגדולותו ועל ידי זה יהיה חרד על דבר ה' וישמור את עצמו מן החטא ואם עוון בידו ירחיקוהו וישוב בתשובה שלימה ועל יד זה יזכה לעולם הבא.

ובענין מה שצריך לאומרה שלש פעמים, ראיתי כמה ספרים שהביאו דברי הזוהר הקדוש בפרשת פנחס והכי איתא בזוהר פתח ר' שמעון ואמר פירוש בפסוק, בטח בהשם ועשה טוב, שכן ארץ [פירוש, אם תעשה כן אז תשכון בארץ לאורך ימים] ורעה אמונה [פירש רש"י, ותהיה ניזון משכר האמונה שהאמנת בהקב"ה וסמכת עליו לעשות טוב], אמר ליה רבי פנחס לרבי שמעון, אשרי הדור ששומעים דבריך בתורה ואשרי חלקיך שזכית לכך, השיב רבי שמעון, אשרי הדור שאתה וחסדיך נמצאים בתוכו, בעוד שרבי שמעון ורבי פנחס היו יושבים ומרצים זה את זה, אתא רבי אלעזר בריה דרבי

שמעון [וממשיך הזוהר עוד בדבריהם ובדרשת ר' אלעזר], אמר רבי שמעון לבנו רבי אלעזר מאחר שהתחלת לדרוש תמשיך בדברי תורה, אמר רבי אלעזר למדנו כל מי שאומר מזמור תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, והיינו ב' פעמים ביום בשביל הפרנסה שחייב אדם לבקש על פרנסתו [שהיו אוכלין פעמיים ביום כדכתיב בשמות ט"ז ח' בתת השם לחם בערב וגו'] ואחד בשביל השבח שאומר התשבחות של פסוקי דזמרה, שיהא לשבח להקב"ה לבד ולא לבקש פרנסה, וממשיך הזוהר ומפרש לפי שאין ראוי לבקש על פרנסה אלא אחר תפילת העמידה, עד כאן, וא"כ בודאי יזהר האדם מאד מאד בדברי השבח הזה ויתבונן בעצמו, אילו אביו נתן לו כל יום ויום של ימי חייו כסף לכסות כל ההוצאות שלו ובניו ובני ביתו מעודו עד היום הזה כמה היה מכיר טובה בשביל זה, על אחת כמה וכמה שיכיר טובה לאבינו האב הרחמן שהכל שלו וזן ומפרנס אותנו בכל עת ובכל שעה.

ודברי הזוהר ג"כ הוי התעוררות גדולה ליזהר ביותר באשרי שלאחר התפילה ואשרי לפני מנחה שחז"ל קבעו אותם לזמנים של בקשת פרנסתו, ולא לאבדן חלילה.

ואם לא כיון צריך לחזור משם הלאה - כתב הבית יוסף בשם רבינו יונה, כיון דעיקר אמירתו הוא מפני זה הפסוק, אומרים הגאונים שצריך לכוון באמירתו, ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרה פעם אחרת, וכ"כ השו"ע לדינא.

וכתב המשנה ברורה וז"ל, עיין בחיי אדם שהביא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק "פותח" עד סוף המזמור כסדר, ואם לא

נזכר עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור, מכל מקום
יאמר אחר התפילה מפסוק "פותח" עד סוף המזמור, עכ"ל.ח

ח. והנה מש"כ החיי אדם דבעינן לומר המזמור על הסדר דווקא, תמך דבריו מהגמ' ברכות
דף ד: דפריך למה בחרו דוקא בתהלה לדוד, נימא הלל הגדול [תהלים קל"ו] משום דכתיב
נותן לחם לכל בשר, שהוא ג"כ שבח להקב"ה על המזונות, ומשני משום דתהלה לדוד אית
ביה תרי מעלות, חדא משום דהוא שבח להקב"ה על המזונות ועוד משום דהוא על סדר א'
ב', ולפיכך ס"ל דצריך לומר המזמור על הסדר דווקא שיהא בסדר הא' ב', אבל מה שכתב
שאם כבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור שיאמרנו אחר התפלה צריך ביאור,
דמשמע מדבריו שאם היה אומר אז פותח את ידיך עד סוף המזמור, היה צריך לומר ג"כ כל
המזמורים שכבר אמר, פעם נוספת כדי לאומרם על הסדר דווקא, ודבר זה קשה להבין
דמהיכי תיתי שיש דין לומר את המזמורים על הסדר, וכבר הרחיב בזה טובא באג"מ או"ח
חלק ב' סימן ט"ז, וכתב שיותר נראה שיאמרנו במקום שנזכר ולא להמתין עד אחר
התפילה.

קל

עֶרֶךְ

הלכה יט

תפילה

יט. ב'יִשְׁתַּבַּח' יֵשׁ לְעַמּוֹד.

הלכה יט

בישתבח יש לעמוד - כתב בהגהות מיימוני בפרק ז' מהלכות תפילה הלכה י"ב [אות ע] מכיון שאמרו חז"ל המספר בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליו מעורכי המלחמה, לכן נהגו לומר ישתבח מעומד כמו יוצר שהרי אסור להפסיק ביניהם, והובא דבריו בבית יוסף ריש סימן נ"ג, ופירושו, שבזמנם נהגו שאין הש"ץ עומד לפני העמוד באמירת פסוקי דזמרה, [וכמו שנוהגין היום ג"כ בהרבה קהלות הקדוש], ולכן היה ראוי שהחזן מסיים פסוקי דזמרה עם אמירת ישתבח במקומו, ורק אז יגש אל העמוד להתחיל מברכו ויוצר אור, אבל מכיון שאסור להפסיק בין ישתבח ליוצר נהגו שהחזן כבר עומד ליד העמוד באמירת ישתבח, וזהו מה שכתב הטור "ועומד ש"ץ ומתחיל ישתבח", וכ"כ השו"ע.

וכתב המשנה ברורה דמדברי השו"ע משמע שהוא דין דוקא בהש"ץ, אבל בסימן נ"א סעיף ז' משמע מהרמ"א דאפילו מי שמתפלל ביחידי צריך גם כן לעמוד באמירת ישתבח, והביא מאלו רבה והגר"א דהש"ץ צריך לעמוד מדינא, והיחיד עומד ממנהגא.

וכדאי להזכיר כאן את דברי הזוהר הקדוש בפרשת לך לך [דף פ"א:]: שדוד המלך ע"ה זכה להיות מלכא משיחא משום שאמר שירה בעמידה כמו שכתוב "אקום להודות לך".

כ. אחר 'בְּרֻכּוֹ' - דִּינּוּ כְּמוֹ בְּאִמְצַע
הַפֶּרֶק, כִּי עֵקֶר תִּקְנַת 'בְּרֻכּוֹ' הוּא
שֵׁיִאמֹר מִיַּד בְּרַכַּת 'יוֹצֵר אוֹר', וְכִי
שֵׁמֶאֱחֵר וְאֵין עוֹמֵד עַדִּין בְּבְרַכַּת יוֹצֵר
אוֹר כְּשֶׁהֲשִׁיץ אוֹמֵר בְּרֻכּוֹ - מְבַטֵּל
בְּיָדָיִם עֵקֶר תִּקְנַת בְּרֻכּוֹ (מ"ב סי' נ"ד
סקי"ג) וְכֹל שֶׁכֵּן שֶׁאֶסוּר לָבֵא לְאַחַר
בְּרֻכּוֹ שֶׁהוּא חַיּוֹב גְּמוּר לְשִׁמְעַ, שֶׁהֲרִי
תִּקְנֵנוּ פְּרִיסַת שְׁמַע [שְׁחוֹזְדִּין לוֹמֵר
בְּרֻכּוֹ לְאַחַר הַתְּפִלָּה] בְּשִׁבִיל אֵלוֹ שְׁלֵא
שְׁמַעוּ בְּרֻכּוֹ.

הלכה ב

אחר ברכו דינו כמו באמצע הפרק כי עיקר תקנת ברכו הוא שיאמר מיד ברכת יוצר אור - כתב המשנה ברורה סימן נ"ד ס"ק י"ד וז"ל, ותכף אחר ברכו אף שלא התחיל עדיין ברכת יוצר הוי כאמצע הפרק, דמשם ואילך הוא כהתחלת יוצר, כי עיקר כוונת הש"ץ מה שאומר "ברכו את ה'" היינו שיברכוהו אחר כך בברכת יוצר אור וכו', עכ"ל.

וכתב המשנה ברורה לקמן בסימן רל"ו ס"ק א', ודע דמה דמבואר לעיל בסימן נ"ד במשנה ברורה ס"ק י"ד בשם האחרונים, דאחר ברכו דינו כאמצע הפרק, פשוט דאין לחלק בין שחרית לערבית, ולפי זה צריך להיזהר מאד שלא לספר אחר ברכו אם דעתו להתפלל מעריב אז ובעו"ה הרבה אנשים נכשלים בזה, עד כאן דבריו.

ומי שמאחר ואינו עומד עדיין בברכת יוצר כשהש"ץ אומר ברכו מבטל בידים עיקר תקנת ברכו - כן מוכח מהמשנה ברורה ס"ק י"ד שכתב דמש"נ דברכו הוי באמצע הפרק, היינו שכבר גמר ברכת ישתבח ועומד להתחיל ברכת יוצר אור, אבל אם הוא עוסק עדיין בפסוקי דזמרה, וכל שכן אם בא עתה להתפלל, ורוצה להתפלל כסדר ולא לדלג הפסוקי דזמרה ולפתוח מברכת יוצר אור, ושמע קדיש וברכו, אין דינו בזה כאמצע הפרק, ולכו"ע יכול להניח טלית ותפילין ולברך עליהן. עד כאן דבריו, ומבואר מזה דבכה"ג הפסיד המעלה דברכו הוי תחילת ברכת יוצר אור. ט.

ט. ונסתפקתי במי שאיחר כנ"ל, וכשהגיע לתפילת יוצר אור שמע ממנין אחרת ברכות של

וכל שכן שאסור לבא לאחר ברכו שהוא חיוב גמור לשמוע, שהרי תקנו פריסת שמע וכו' – דין פריסת שמע נתבאר במסכת מגילה דף כג: ובשו"ע סימן ס"ט, ויש בזה אריכות בפוסקים ועיקר הענין הוא שאם אדם איחר לתפילה בבית הכנסת ולא שמע באותו היום קדיש או ברכו, היה חוזר ואומרן במעמד עשרה על דרך המבואר בגמ', וסמכוהו זאת על הפסוק בשופטים [פרק ה' פסוק ב'] בפרע פרעות בישראל [מלשון 'כי פרוע הוא' המוזכר בחטא העגל, ופירושו כשישראל לא עשו את המוטל עליהם] בהתנדב עם ברכו השם [פירוש יתנדבו העם לברך את השם].

וראיתי להזכיר כאן מעשה נורא המוזכר בזוהר הקדוש [רות, דף קט-קי] והכי איתא, יום אחד היה רבי פרחיא הולך בשדה ומצא גוף אחד של מת תחת אילן חרב, הסתכל בו ומצא שהוא יהודי, וגם מצא אצלו כריכות של תפילין וספר של אגדה עמו, אמר רבי פרחיא, ודאי תלמיד חכם הוא, ולכן השתדל רבי פרחיא בקבורתו יותר ממת מצוה אחר [המתבונן בזה יבין שכבוד זה הוא נורא ואיום], והלך לעיר והתקין לו תכריכין וקבר, והזמין וקרא בני אדם להיות בעת קבורתו, ובכה עליו והשתדל לעשות כל צרכו, והוציאו עליו כל ממון שהיה בידו.

כיון שנגזז ונקבר אותו הגוף, הנפש שלו עלתה לישיבה של מעלה, אמרו הב"ד של מעלה לאותו נשמה, אין לך עתה רשות להיכנס לכאן [בזוהר איתא באיזה חלק לא הניחוהו להיכנס, ואין לי עסק

ענין אחר כגון קריאת התורה, האם זה מועיל לענין זה, או דבעינן דוקא ברכו בכוונה שהש"ץ אומר שיברך ברכת יוצר אור.

עֵרֶךְ אֲרָחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה קלז

בנסתרות]. בתחילה לך ושלם חסד למי שהשלים אותך [דהיינו לרבי פרחיא].

יומא חד רבי פרחיא היה יושב בפתח עיר לוד, והיה עצוב לפי שהיתה השעה דחוקה לו, שלא היה לו ממון לצרכי פרנסתו לפי שהוציא כל ממונו לצרכי המת, בא אליו אדם אחד [הוא היה אותו המת שקבר רבי פרחיא, וניתן לו רשות לירד לעולם הזה בדמות אדם אחר], אמר אותו אדם לרבי פרחיא, רבי, שמא אתה רוצה ללכת עמי למקום פלוני ואתן לך כלי כסף בשכרך, כדי שנתעסק יחד בתורה בדרך, אמר ליה רבי פרחיא, נלך, והלכו יחד.

כשהגיעו לאותו שדה שמצא רבי פרחיא המת בתחילה ונקבר שם, אמר ליה לרבי פרחיא נתעכב כאן, ונאנח אותו אדם, אמר ליה רבי פרחיא למה אתה נאנח, אמר לו אותו אדם אבידה אבדה לי במקום הזה [ורמז בזה שכאן מת וכאילו נאבד כאן], אמר לו רבי פרחיא, הקדוש ברוך הוא ימציא אותה לך, כי רבי פרחיא לא הבין כוונתו.

מצאו שם מערה אחת אמר אותו האיש לרבי פרחיא, רבי נכנס לכאן כי אני יודע ומכיר את המקום כאן, נכנסו במערה וירדו במדרגות עד שהגיעו לפרדס אחד והלך לאמצע הפרדס עד שראה שתי דרכים, ומחנות מלאכים היו עומדים מצד זה ומחנות מצד זה, שאל רבי פרחיא ממנו מה זה, אמר ליה אותו אדם, כאן נחלקים הדרכים של הנפשות, אלו שהולכים לגן עדן ואלו שהולכים לגהינם, כי מי שהולך לגן עדן הולך עם מחנות המלאכים האלה ומברכים אותו בשלום, ומי שהולך לגהינם אלו מחנות המלאכים לוקחים אותו לדונו בגהינם.

עברו את הפרדס והגיעו לשערי גן עדן, קרא אותו האדם "פתחו לי שערי צדק", אמרו לו שומרי הפתח למה נפתח לך, אמר להם, בשליחות של רבון העולם אני בא, שהקב"ה רוצה שאשלם חסד למי שעשה לי חסד, פתחו השערים ונכנסו והראו לו גילויים נוראים כמו שממשיך הזוהר הקדוש, ולעניינינו נעתיק דבר אחד והוא מה שאמר בביאור הפסוק "חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא" שפירושו שהנשמה יורדת בבקר לעולם הזה, ואומר לה הקב"ה, לכי ושכני בחוטמו של האדם בתנאי שיתפלל תפילתו, לכן אם הוא מברך ומתפלל כראוי תשכון הנשמה בתוכו, ואם אינו מברך ומתפלל כראוי, הנשמה פורחת ועולה למעלה ונמצא זה האדם חסר ממנו אותה הקדושה של הנשמה, וזהו דקאמר קרא אם נשמתו חסרה ממנו, לא נחשב לכלום וכאילו לא היה אדם בעולם.

ומסיים הזוהר הקדוש, דאימתי חוזרת הנשמה לאדם, כשהחזן אומר ברכו את השם, והוא אומר ברוך ה' המברך לעולם ועד, ואשרי אדם זה שהקדושה שוכנת בו, ואמר רבי פרחיא באותה שעה למדתי, שאין רשות להתפלל התפילה בעשרה עד שמברכים הקב"ה תחילה באמירת ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וכיון שמברכים לקב"ה, אח"כ יתפללו תפילתם.

הלכה כא

כא. בְּבִרְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּבְקְרִיאַת
שְׁמַע יֵשׁ לֵישֵׁב עַד 'תְּהִלּוֹת', וּמִשָּׁם יֵשׁ
לְעִמּוּד (רמב"ם רפ"ט מתפלה ומ"ב ועי' מ"ב
סי' נ"ט סקי"ב).

הלכה כא

בברכת קריאת שמע ובקריאת שמע יש לישב כתב הרמב"ם בריש פרק ט' מהלכות תפילה וז"ל, סדר תפילת ציבור כך הוא, בשחר **"כל העם יושבין"** ושליח ציבור יורד לפני התיבה ומתחיל וכו', עכ"ל, ורבינו מדייק מזה שיש ענין לישב דוקא, ובשיח תפילה [עמוד רס"ה בשם מרן הגר"ח] וכן בהליכות הגר"ח ביאר שהוא מדיני הכנה לתפילה כדי שיכוין לכו למקום, דומה למה שמצינו בסימן צ"ג שצריך לשהות שעה אחת קודם התפילה כדי שיהא דעתו מיושבת עליו, הכי נמי על ידי אמירתן בישיבה דעתו מיושבת עליו כן נראה לענ"ד כוונתו לפי הספר המפתח של הרמב"ם, ואין לי ספרים אלו תחת ידי.

עוד ציין רבינו לדברי המשנה ברורה בסימן נ"ט ס"ק י"ב אודות קדושה דיוצר וז"ל, וקדושה זו אם אפשר טוב לאומרה מיושב, עכ"ל, וגם בלקט יושר [עמוד 17] כתב דיושבין בברכת קריאת שמע, ובזוהר הקדוש פרשת ויקהל [דף ר.]. קרי ליה צילותא דמיושב.

אך לפעמים קשה לישב מחמת חוסר מקום או אם מי שהוא יושב לצדו ומתפלל בקול וע"י זה מתבלבל כוונתו או מאיזה סיבה אחרת, ולכן כדאי לבאר גם את הצד השני בעזה"י.

ונתחיל בדקדוק שהביא רבינו מהרמב"ם שיש לישב דוקא, דהנה הרמב"ם ג"כ כתב לענין תפילת נפילת אפים שיושבין בסדר נפילת אפים, ובזה שאל השואל בשו"ת הריב"ש סימן תי"ב אם מותר ליפול על פניו מעומד או אם יצטרך לישב כדרך שהציבור יושבים, והשיב הריב"ש דאין צריך לדקדק על זה, דמה שנהגו הציבור מיושב,

הוא לפי שדרך הציבור בכל תפילותיהם וברכותיהם לאומרים מיושב שלא להטריח עליהם זולתי בשמונה עשרה, אבל לא שיהא קפידא בישיבה בנפילת אפים שהרי תחנונים היא, וכל תחנונים מעומד טפי עדיף אלא שאין מטריחין עליהן, והרמב"ם ז"ל שכתב בסדר התפילה שיושבין בנפילת אפים, דעתו לומר שכן נהגו הציבור, או לומר שאין צריך לעמוד, עד כאן תוכן דברי הריב"ש, ולפי דבריו אין הכרח כלל מלשון הרמב"ם.

ואף שבשו"ע סימן קל"א כתב שיש לישב בנפילת אפים דוקא, ובבית יוסף כתב הטעם על פי קבלה, וא"כ לעניינינו ג"כ אולי יש קפידא לישב דוקא, כבר כתב המשנה ברורה לענין נפילת אפים דבמקום הדחק יש לסמוך על הריב"ש, ונראה דכ"ש הכא שיש להקל, שהרי לא הזכיר השו"ע דין ישיבה בברכת קריאת שמע כלל, וכן שאר הפוסקים לא הזכירוהו, וגם ממה שכתב המשנה ברורה שיש לישב בקדושה דיוצר, חזינן להדיא שכתב זאת בלשון "אם אפשר טוב" וציין לבאר היטב, ובבאר היטב מבואר שאין זה מוסכם לכל הדעות, ולכן הגם שבודאי ראוי לנהוג כמו שנהוג הציבור, אך במקום הדחק נראה דיש להקל, ואולם כמובן שצריך לבוא לתפילה בישוב הדעת.

כב. בקריאת שמע יאחז הציצית
בשמאלו בין זרת לקמיצה פנגד לבו,
וכשמגיע לפרשת ציצית יטלם בשתי
ידיו נגד עיניו, וכשמגיע לזראיתם
אותו יתנם על עיניו.

הַלְכָה כֵּב

בְּקְרִיאַת שְׁמַע יֵאָחַז הַצִּיצִית – דִּין זֶה הוּא מְדִינִי צִיצִית וְלֹא מְדִינִי קְרִיאַת שְׁמַע, וּמִשּׁוֹם הֵכִי הֵבִיאוּ הַשּׁו"ע בְּסִימָן כ"ד בְּהִנְהַגַּת לְבִישַׁת הַצִּיצִית וְהֵכִי מִבּוֹאֵר מְדַבְּרֵי הִירוּשָׁלַיִם שֶׁהֵבִיֵא הַבֵּית יוֹסֵף בִּשְׁם הַמְרַדְכִי וּז"ל, קֵטָן הַיּוֹדֵעַ לֵאָחֹז בְּצִיצִית כְּשִׁירָה בְּשַׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע מִחֲנֻכִּין אוֹתוֹ בְּמִצּוֹת צִיצִית, עַכ"ל, הֵרִי לְהַדְיָא שֶׁהוּא פֶּרֶט בְּמִצּוֹת צִיצִית וְכַתֵּב הַמְשַׁנֵּה בְּרוּרָה [סִימָן כ"ד ס"ק ה] וּז"ל, וּמִצּוּה זֶה [מִלְשׁוֹן הַמְשַׁנֵּה בְּרוּרָה מִשְׁמַע דְּמִצּוֹת צִיצִית בְּשִׁלְיֻמוֹתָהּ, דֵּהֵינּוּ ע"י אַחִיזְתָּה כִּנ"ל] מְצִיל אֶת הָאָדָם מִן הַחֲטָא דְכֹתִיב "וְלֹא תִתְּרוּ וְגו'" לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְגו'" וְהֵייתֶם קְדוּשִׁים" וְאֵף דְּכָל שְׂאֵר הַמִּצּוֹת אֵין בָּהֶם זֹאת הַסְּגוּלָה לְהַצִּילוֹ מִיֵּצֵר הָרַע, צִיצִית עֲדִיף וְכֹדָאִיתָא בְּעוֹבְדָא דְּמִנְחוֹת [מ"ד עֲמוּד א] מַעֲשֵׂה בָאָדָם אֶחָד וְכו', עַכ"ל.

בְּשִׁמְאָלוֹ – כֵּן כָּתֵב בְּשׁו"ע "בֵּיד שְׁמֵאלִית כִּנְגַד לְבוֹ" פִּירוּשׁ שֶׁהֵלֵב בְּשִׁמְאָל ע"כ יֵאָחֲזֵנָה כֵּךְ בֵּין זֵרֵת לְקִמְיָצָה – כֵּל זֶה מְפֹרֵשׁ בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה בִּשְׁם הָאֲר"י ז"ל.

וְכִשְׁמַגִּיעַ לְפִרְשַׁת צִיצִית יִטְלֵם בְּשֵׁתֵי יָדָיו כִּנְגַד עֵינָיו – אִיתָא בְּמִסְכַּת מִנְחוֹת [דף מג:] תִּנְיָא וְרֵאִיתֶם אוֹתוֹ וְזִכְרַתֶם אֶת כָּל מִצּוֹת הַשֵּׁם, שְׁקוּלָה מִצּוּה זֶה כִּנְגַד כָּל מִצּוֹת שְׁבַתֹּרָה, וְתִנְיָא אִידֶךָ וְרֵאִיתֶם אֶתוֹ וְזִכְרַתֶם אֶת כָּל מִצּוֹת הַשֵּׁם, וְעִשִׂיתֶם אוֹתָם, רֵאִיָּה מְבִיָּא לְיָדֵי זְכִירָה, זְכִירָה מְבִיָּא לְיָדֵי מַעֲשֵׂה, וְכַתְּבוּ הַפּוֹסְקִים שְׁלַכְן נִקְרָא "צִיצִית" מִלְשׁוֹן הַסְּתַכְלוֹת כְּדֹכְתִיב "מְצִיץ מִן הַחֲרָכִים". וְכַתֵּב הַגְּר"א בְּסִפְרָא דְּצִנִּיעוֹתָא [פֶּרֶק ה] "הֵן אַרְבַּע צִיצִית שְׁתִּלְוִיין בְּעֵינָיִים בְּסוּד וְרֵאִיתֶם אוֹתוֹ כִּידוּעַ, שְׁלַכְן נִקְרָא צִיצִית לְשׁוֹן הַסְּתַכְלוֹת, וְכֵל סוּד

הציצית הוא בסוד העיניים". וכתב הטור [בסימן ח'] "ויכוין בהתעטפותו שצונו המקום להתעטף כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם", וכתב הב"ח שכוונת הטור לומר דמלבד הכוונה שצריך לכוון בלבישה לקיים מצות ציצית [כמו שצריך לכוון בכל המצוות שצריך לכוין שעושה המצוה לשם השם שצוה לעשותה] הכא בציצית שאני, דכתיב למען תזכרו, שחלק מעיקר מצותה הוא זכירה זו לזכור את כל מצוות השם.

וכשמגיע לוראיתם אותו יתנם על עיניו – הסמ"ק מנה זאת למצות עשה ממש, וכן מנה החרדים אבל שאר מוני המצוות לא כתבו הראייה למצוה בפני עצמה וכתב הריב"ש [הובא בבית יוסף] דאע"פ כן כיון שהראייה היא תכלית ראשון למצוה זו, כדי שיבא לתכלית האחרון שהוא קיום המצוה, מנהג יפה הוא שנהגו וחבובי מצוה הוא'.

וכתב המשנה ברורה דנמצא בשם הקדמונים שכל המעביר ציצית על עיניו כשקורא פרשת ציצית, מובטח שלא יבא לידי סימוי עיניים.

י. שוב ראיתי דברי היסוד ושורש העבודה [שער רביעי, פרק ו] שכתב וז"ל, כתב השו"ע יסתכל בציצית בשעה שאומר "וראיתם אתו" וכן כתב האר"י ז"ל, ומורינו הרב חיים ויטל בספרו שער הקדושה חושב זאת למצות עשה מן התורה, וכן פירש רש"י במנחות [דף מ"ד] אהא דאמר רב ששת, כל שאין ציצית בבגדו עובר בחמשה עשה, וחושב רש"י ז"ל, "וראיתם אותו" למצות עשה אחת, ועל כן צריך האדם להסתכל בציצית ולכוין בהסתכלות זו לקיים מצות עשה של "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות השם ועשיתם אותם" וכו', עכ"ל.

כג. יִאָחֶזֶק הַצִּיצִית עַד 'וְנַחֲמָדִים לְעַד'.

הלכה כג

יאחוז הציצית עד ונחמדים לעד - כתב המשנה ברורה, ויהיו בידו עד שמגיע ל"נאמנים ונחמדים לעד" ואז ינשק הציצית ויסירם מידו, ורבינו זצוק"ל השמיט זה שינשקם, ואולי משום שהגר"א לא היה נוהג לנשק הציצית בשעת קריאת שמע כלל [מעשה רב], וכן החזו"א לא היה מנשק הציציות בקריאת שמע, וביאר רבינו בדעתו [דעת נוטה עמוד ר"ג] שבשעה שמנשק אינו יכול להמשיך בדיבורו ונחשב להפסק.

אך בשו"ת רבבות אפרים חלק ב' סימן מ"ח העיד שהגאון ר' משה פיינשטיין זצוק"ל לא נהג לנשק בשעת קריאת שמע אבל נשק באמירת "אמת" וב"קיימת" ויתכן שר' משה זצוק"ל ס"ל כטעם במפרשים שהגר"א לא נהג לנשק משום דהנישוק מבטל ענין הזכירה, שצריך לאחוז הציצית ולראותם ולזכור כל מצות השם, ואם ינשקם יראה כחיבוב מצוה בעלמא, אבל אחר קריאת שמע אין הכי נמי שיש לנשקן משום חיבוב מצוות.

תפילה

הלכה כד

ערך

קנ

כד . בשמונה-עשרה יתן ידיו על לבו
הימנית על השמאלית והאגודלים יכה
לפנים .

הלכה כד

בשמונה עשרה יתן ידיו על לבו, הימנית על שמאלית וכו' - כן כתב השו"ע בסימן צ"ה, והוא מדברי הרמב"ם בהלכות תפילה, וכתב הבית יוסף בשם רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל שהכל כמנהג המקום כשמדברים עם המלך, וכ"כ המשנה ברורה להלכה, ולפיכך לא ראינו נוהגין כן בזמנינו, אבל מכל מקום הלכה זו מחייבת שיעמוד לפני הקב"ה, באימה ובהכנעה בצורה שעומדין לפני המלך, וזה קיים לעד בכל המקומות ובכל הזמנים.

וכן כתב הב"ח [כאן] שיש לחשוב בלבו רוממותו יתברך ושפלות האדם, ויחשוב בלבו "מה אני, דל ונבזה, בא לבקש מאת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

וראה במסילת ישרים [פרק י"ט] שכתב שעיקר היראה היא יראת הרוממות, שצריך אדם לחשוב בעודו מתפלל או עושה מצוה כי לפני מלכי המלכים הוא מתפלל או עושה המעשה ההוא, ומי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן, ומאיתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו כאשר ידבר איש אל רעהו, ורעהו מקשיב ושומע אליו.

כה. במוֹדִים צָרִיךְ לְשׁוּחַ עַד
שִׁיתִּפְקֹדוֹ פֶּלַח הַלְלוֹת שְׁבַשְׁדָּרָה [וּמִי
שֶׁאִינוֹ עוֹשֶׂה כֵן נַעֲשֶׂה שְׁדָרוֹ נְחָשׁ
לְאַחַר שֶׁבַע שָׁנִים לְמוֹתוֹ כַּמִּשְׁבַּח בַּגִּמְ'
(ספ"ק דב"ק)].

הלכה כה

במודים צריך לשוח עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה [ומי שאינו עושה כן נעשה שדרו נחש] - כן הביא המשנה ברורה בהלכות מודים. וכמדומני ששמעתי מאדוני אבי מורי ורבי שליט"א כוונת מאמר הזה, שעל ידי כריעתו במודים הוא מראה הודאתו להקב"ה על כל החסד שעושה עמו ערב ובקר וצהריים, וזהו כל המציאות של 'יהודי' להודות ולהלל לשמו יתברך, ומי שאינו עושה כן, הוא כפוי טוב בתכלית, והוא כמו הנחש שהקב"ה נתן לו חכמה יותר מכל החיות, ולא זו בלבד שלא הודה לה' יתברך על מתנה היקרה, עוד הסית והדיח לעשות כנגד רצונו יתברך שמו, על כן האי גברא דמתיהר בכחי ועוצם ידי, ואינו מכיר שהכל בכל מכל הוא מתנות השם יתברך ושצריכין אנו להשתמש במתנות שהקב"ה נתן לנו להודות לו ולספר נפלאותיו, לבסוף הוא עצמו נעשה נחש. ואני העני יכול להעיד עדות שמים וארץ שכך מרגלא בפומיה דאמו"ר שליט"א כמה צריך להודות לד', והוא מן המצוות עשה החמורות שמנה רבינו יונה בשערי תשובה, והוא מבואר בפסוקים רבים אין ספור, ועל הכל אנחנו מודים לד' על שזיכנו ה' יתברך למתנה מרובה להודות לו, כמו שקבעו חז"ל "על שאנחנו מודים לך ברוך קל ההודאות".

ובעצת אמו"ר שליט"א נביא כאן דיבור קצר בענין ההודאה,
בעזה"י:

אמרו חז"ל שספר ישיעהו כוליה נחמתא, והנה בפרקים י"ג-כ"ג ישנן כמה נבואות של פורענות על הרבה אומות שהצירו

לישראל, ובפרק כ"ד מתנבא נבואת פורענות נוראה שתבוא על גוג ומגוג וכל רשעי העכו"ם באותו זמן, והצדיקים יזכו לאור גדול מאת השם יתברך שיופיע בזמן הגאולה.

ובפרק כ"ה מתחיל ישעיהו הודאה נפלאה לה' יתברך, ובתוך דבריו מתנבא ישעיה על צדקת ישראל ובפרט במה שבטחו בהשם יתברך בכל הזמנים, ובעזה"י אתחיל לבאר קצת מההודאה של פרק כ"ה, שהוא כעין מבוא להשיר ששרו ישראל בפרק כ"ו.

כתיב [כ"ה, א] השם אלקי אתה, ארוממך, אודה שמך כי עשית פלא, עצות מרחוק אמונה אומן: פסוק זה הוא התחלת ההודאה, שיודה ישראל להשם אלקיו, ועל זה אמרו חז"ל, אין לישראל שיאמרו להקדוש ברוך הוא אלא הודייה בלבד, על כל הטובה שהוא עושה עמהם, שנאמר השם אלקי אתה ארוממך וגו', ונראה להדגיש, על פי הגר"ח מוואלזין זצוק"ל שבזמן הגאולה יראו ויבינו שכל מה שאירע במשך הגלות כולן היה מתנות טובות מאת השם יתברך, ועל כל מה שברכנו עליהן "ברוך דיין האמת" נצטרך להודות ולהלל להשם יתברך ולא נדע מה להשיב להשם יתברך על כל הטובה שהוא עושה עמהם ועל זה למדו רבותינו ואבותינו ז"ל, אין לישראל שיאמרו להקדוש ברוך הוא אלא הודייה בלבד, וכן דוד המלך ע"ה אמר בתהלים, מה אשיב להשם כל תגמולהי עלי: כוס ישועות אשא ובשם השם אקרא.

השם אלקי אתה ארוממך אודה שמך – פירש המנחה גדולה, אף על פי שיהיה אז מלכותו נודעת בכל העולם וכמו שאמר הנביא זכריה [י"ד, ט] "והיה השם למלך על כל הארץ" [וזהו פשוטו של מקרא לדעת רש"י בפסוק "שמע ישראל השם אלקינו השם אחד"],

קנז ערך ארחות יושר - הלכות תפילה תפילה

מכל מקום לי ייחוד שמו ביותר, וכדכתיב כי גבר עלינו חסדו, וזהו שאמר שאע"פ שיהללו השם כל גוים שבחוהו כל העמים, וזהו חובת כל היצורים לפניך, אבל לי יש חיוב ביותר וארוממך ואודה שמך, וכל ההודאה זאת בלשון יחיד שישראל מודה להשם יתברך כאיש אחד בלב אחד, על הנסים והנפלאות.

כי עשית פלא - הפלא הגדול הוא מה שלקחתנו מבין הגוים שהיינו נפזרים ביניהם.

עצות מרחוק אמונה אומן - פירש המנחה הגדולה, אף על פי שהיה עצה לזמן רחוק ולעתים רחוקים, מכל מקום אמונה אומן, פירוש שהיה לבי נכון ובטוח שיקיים אמונתו, ואף על פי שיתמהמה אחכה לו בכל יום שיבוא.

ובזכות האמונה גופא נגאלין וכדאיתא במכילתא דרשב"י אין גלויות מתכנסות אלא באמונה, ועוד איתא במדרש, אמר הקדוש ברוך הוא במדת אמונה בראתי את העולם ובמדת אמונה אני מנהיגו, ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו.

עוד כתיב [כ"ה ט] ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו זה השם קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: ואיתא במדרש תהלים פרק מ' "אם אין בישראל אלא הקווי בלבד כדאי הן לגאולה בשכר הקווי" ואיתא בילקוט איכה [רמז תתקצ"ז] בשעת חרבן הבית אמר יצחק לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, שמא אין חזרה לבנים, והשיב הקדוש ברוך הוא, אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי מיד הם נגאלים, שנאמר ויש תקוה לאחריתך נאום השם ושבו בנים לגבולם, וזהו מה שמתנבא הנביא ישיעהו הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו.

והמשך הפסוק, זה השם קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו מובן על פי מה שלמדונו רז"ל, שבמדה שהאדם ציפה לישועתו ומלכותו של השם יתברך בחשכת הגלות, כן יכה לראות בישועתו זהו קוינו לו, נגילה ונשמחה בישועתו.

ואיתא במסכת תענית[דף לא]. אמר רבי אלעזר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר, ואמר ביום ההוא, הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו, זה השם קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, וביאר המהרש"א שהוא על דרך מה שדרשו רבותינו ז"ל בשירת הים, זה קלי ואנוהו, מלמד שראתה שפחה על הים מה שלא ראתה יחזקאל בן בוזי.

ואף כאן משה רבינו ע"ה שעלה למרום וקיבל תורה מסיני, וביקש רחמים מה' יתברך הראני נא את כבודך, ואמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה "כי לא יראני האדם וחי" זהו בעולם הזה דווקא וכדאיתא בילקוט שמעוני, וכע"ז בתנחומא [במדבר י"ז] בעולם הזה מי שרואה פני השכינה מתמעט והולך שנאמר כי לא יראני אדם וחי, אבל לעולם הבא, אני נגלה בכבודי על ישראל והם רואים אותי וחי לעולם, והוא נורא נוראת למתבונן, וכל זה מרומז בתורת משה בפרשת בחוקתי.

ואיתא בזוהר הקדוש [וירא קטו]. אמר רב יהודה לא היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא מיום שנברא העולם כאותה שמחה שעתיד לשמוח עם הצדיקים לעתיד לבא, והוא פלאי פלאים להמתבונן, שאתה הקורא הנעים תזכה להיות בכלל שמחה, שהיא

עֵרֶךְ אֲרָחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה קִנְט

שמחה יותר ממתן תורה ובנין בית ראשון ובית שני, ויהי רצון שבאמת
נזכה שיחזה עינינו בשוב השם לציון ברחמים, ברוך אתה השם
המחזיר שכינתו לציון, אמן.

כו. בין שמונה-עשרה עד אחר תחנון
אסור להפסיק בדבור.

הלכה כו

בין שמו"ע עד אחר תחנון אסור להפסיק בדיבור - בגמרא בבא מציעא [דף נ"ט] איתא המעשה הידוע ששמתו לרבי אליעזר, וקאמר התם "אימא שלום דביתהו דר"א אחתיה דר"ג הואי, מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לרבי אליעזר למיפל על אפיה". וכתב הריטב"א "היה מדקדק רבינו מכאן שאין לדבר בין תפילה לתחינה, והיינו דאמרי' כל יומא לא הוה שבקא ליה למיפל על אפיה, וכי תעלה על דעתך שלא היתה זזה ממנו שעה אחת, אלא שהיתה מפסקת תפילתו להפסיקו בשאר דברים, ושוב אם היה נופל על פניו לא היתה כל כך תפלתו נשמעת, אלמא דאינו בדין להפסיק", והביאו הב"י בסימן קל"א, וכ"כ הב"י בשם המהר"י אבוהב ז"ל בשם ספר צרורות, וכ"כ בארחות חיים בשם הגאונים. וז"ל השו"ע בריש סימן קל"א, "אין לדבר בין תפילה לנפילת אפים" עכ"ל.

והנה המג"א דייק מלשון תלמיד הרשב"א "שהיתה מפסקת תפילתו להפסיקו בשאר דברים" דדוקא כשמפסיק ועוסק לדבר דברים אחרים אסור, אבל שיחה בעלמא לית לן בה, והביא ראיה לזה מלשון השו"ע בסימן נ"א סעיף ב' שכתב "צריך להזהר מלהפסיק בדיבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף שמונה עשרה", ומשמע דדוקא עד סוף שמונ"ע צריך להזהר מלדבר, ולא עד אחרי נפילת אפים.

אבל לשון האורחות חיים בשם הגאונים שהביא הב"י אינו כלשון התלמידי רשב"א, וז"ל, אין לדבר בין תפילה לתחינה דכולה כעין תפילה אריכתא היא, עכ"ל, ומזה משמע דאפילו בדיבור בעלמא

אין להפסיק, כמו שאינו מפסיק באמצע שמונה עשרה, דכולה תפילה אריכתא היא, וכן מבואר ברמב"ם בהלכות תפילה בפרק ה' [נדיוק זה ראיתי בספר חבצלת השרון] שכתב וז"ל "שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן ואם היה דחוק וכו' אינן מעכבין, ואלו הן, עמידה ונוכח המקדש וכו' וההשתחויה", ובהלכה י"ג פירש הרמב"ם "ההשתחויה כיצד, אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית יושב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל תחנונים שירצה". ומבואר מהרמב"ם גם כן דנפילת אפים הוי חלק מדיני תפילת שמונה עשרה, כמו דין עמידה ושאר הדינים שהוא מונה שם.

והנה פשטות לשון השו"ע מורה דמכריע כפשטות דברי הגאונים דאפילו בדיבור בעלמא אין לו להפסיק, ומה שכתב השו"ע לעיל בסימן נ"א דאין להפסיק עד אחר תפילת שמו"ע, י"ל דמילתא דפסיקא נקט, שהרי יש ימים שאין אומרים בהם תחנון, ובהלכות תחנון ביאר יותר. ובאמת המשנה ברורה לעיל בס"ק ט' כתב וז"ל, סוף י"ח, וכשיש נפילת אפים לא ידבר עד אחר נפילת אפים, עכ"ל. ועוד י"ל, דכיון דלהפסיק בפסוקי דזמרה וברכת קר"ש הוא איסור גמור, משא"כ תחנון, שעצם התחנון אינו חוב גמור אלא מנהגא וכמו שהסכימו רוב הפוסקים, לכן לא נקט השו"ע בהלכות תפילה אלא מה שאסור מעיקר הדין, ובהלכות תחנון ביאר יותר דלהיחשב התחנון כחלק מן התפילה צריך להזהר שלא יפסיק ואז ביותר יתקבל תחנונו. אמנם המשנ"ב בהלכות תחנון הביא דברי המג"א לדינא, וצ"ע.

ובהמשך הגמ' ב"מ שם קאמר, "ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחליף לה בין מלא לחסר, איכא דאמרי אתא עניא וקאי

עורך ארחות יושר - הלכות תפילה **תפילה** קסה

אבבא אפיקא ליה ריפתא אשכחתייה דנפל על אנפיה, אמרה ליה קום קטלת לאחי, אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב". הנה במחלוקת קרח על משה ואהרן כתיב [במדבר טז, כב] "ויפלו על פניהם". וכתב רבינו בחיי שם, "ויפלו על פניהם - להתפלל, ומכאן לנפילת אפים בתפילה".

ושם מבאר רבינו בחיי ענין נפילת אפים וז"ל, "ודע, כי ענין נפילת אפים יש בו שלש כוונות, האחת למורא השכינה, והשנית להראות צער והכנעה, והשלישית להראות אסירת חושיו וביטול הרגשותיו.

האחת למורא השכינה - כדי שיתלבש בזה בושת וצניעות, כי כסוי הפנים מדרכי הענוה והבושת, ולפי שכוונת המתפלל ששכינה כנגדו וכענין שכתוב שויתי ד' לנגדי תמיד, לכך תקנו בתכסיסי התפילה כסוי הפנים, והכל ליראת השם יתברך, כענין שכתוב במשה, ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים וכו'.

השנית, להראות צער והכנעה - כי הנופל על פניו מצטער ונכנעה, וההכנעה מעיקרי התשובה, ואז תפילתו מקובלת והקדוש ברוך הוא חושש על צערו וממלא שאילתו, וכן אמרו רז"ל [תענית דף כ"ד] חלש דעתיה ואתא מטרא, אכסיף ואתא מיטרא, ודומה לזה אמרו בב"מ דביתהו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי, מההוא עובדא ואילך לא הוה שבקא ליה לר"א למנפל על אפיה בתחנונא, והענין כדי שלא יצטער, ומתוך הצער וההכנעה והעלבון יענוש את רבן גמליאל אחיה, שהיה ראש ישיבה וברכוהו בעצתו, והא למדת

שלא היתה מתיראת הגברת הזאת שיענישנהו בתפלתו אלא מתוך
נפילת אפים וכו' עכ"ל בקיצור, וע"ש כל דבריו היקרים. יא

יא: והנה עלינו לעמוד לרגע להתבונן בדברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם, דהנה באמת בגודל מעלת התפילה אמרו חז"ל שאין לך גדולה מן התפילה [תנחומא מקץ] ובגמרא ברכות דף לב איתא גדולה תפילה יותר ממעשים טובים, שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו, אע"פ כן לא נענה אלא בתפילה, הרי שאפילו משה רבינו הוצרך לתפילה, עוד אמרו שם גדולה תפילה יותר מן הקרבנות, ובמגילה [דף כז] ס"ל לרבי יוחנן דגדולה תפילה מתורה, ומביא ראיה מאלישע שלא עשה כל הנסים אלא על ידי תפילה ואמרו [שמות רבה פרק ל"ח] לא יצאו ישראל ממצרים אלא על ידי תפילה ואמרו [ויק"ר פ"ל] בדורתנו שאין לנו לא מלך ולא נביא ולא כהן ולא אורים ותומים אלא תפילה בלבד, ואמרו [תנחומא וירא] הוּוּ זְהִירִין בְּתִפִּילָה שֶׁאֵין מֵדָה אַחֲרֵת יִפָּה הַיְמָנָה, וְהִיא גְדוּלָה מִכָּל הַקְּרִבְנוֹת.

ובפרט בתפילה הבאה מקירות לבו של אדם, חשובה היא בעיני ד' יתברך ביותר, וכדכתיב קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, וביותר הוא חביב בעיני ד' יתברך כשהוא יוצא מפה קודש, פה של תורה ויראת שמים, ועל אחת כמה וכמה מפה הקדוש של התנא הקדוש רבי אליעזר הגדול, וגם שהיה אז בודד עם ד' יתברך בצער ועלבון, בודאי אין ערך לגודל מעלת תפילה זו, ואם כל זה כתב רבינו בחיי הא למדת שלא היתה מתיראת הגברת הזאת שיענישהו מתוך תפלתו אלא מתוך נפילת אפים.

וכמה צריך האדם להמתין ולצפות לתפילת תחנון, ויזכה בו ליראת ד' יתברך שהוא תכלית כל המצוות וכל התורה כולה כמ"ש הרמב"ם, ועי"ז הוא נכנע, ואז תפילתו מתקבלת והקב"ה חושש לצערו וממלא משאלתו, וזוכה למדת הבטחון כמ"ש מהמשך רבינו בחיי הנ"ל, ונתקיים בו ברוך הגבר אשר יבטח בד', וזהו כל תקוותינו בגלותינו המרה, וחלילה וחס להיות מהאנשים שמצפים להיפך שיהא חתן בביהמ"ד כדי לאבד מתנה יקרה זו להנצל מכל צרתנו, ולא נהיה כאנשים ששייבת בית הכנסת קשה להם כעקיצת נחש, אלא נמתין ונצפה לקבל פני אבינו שבשמים כבן המתחטא לפני אביו, ואז ימלא ד' כל משאלתנו, ונזכה למשיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

הלכה כז

כז. שֶׁלֶשׁ פְּסִיעוֹת כָּל אַחַת כְּאַרְבֵּי
הַרְגָל לֹא פְחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, וְצָרִיךְ
לְפַסֵּעַ שְׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת בְּכַרְיָעָה אַחַת.
כְּשֵׁאוֹמֵר 'עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו'
מִשְׁתַּחֲוֶה לְשָׁמַאֵל, 'הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם
עָלֵינוּ' מִשְׁתַּחֲוֶה לְיָמִין, וְעַל כָּל
יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנָיו.

הלכה בז

ג' פסיעות - איתא במסכת יומא [דף נג:]: אמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שיפסע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום [פירוש ישתחוה], וממשיכה הגמ' אמר ליה רב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעיא ליה למיקם, [פירש רש"י, במקום שהפסיעות כלות ולא לחזור לאלתר] משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו, וממשיכה הגמ' עוד, תניא נמי הכי המתפלל צריך שיפסע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל, פירש רש"י נראה כמי שלא נטל רשות להיפטר וראוי לו שלא התפלל. יב

יב. ובתשובות הרד"ך [לרבי דוד הכהן מגדולי הפוסקים בזמן הב"י - בית כז] הביא נדון בפירושא דהך שמעתא, אם יש שני דינים כאן, דהיינו שר' יהושע בן לוי אמר דין אחד בדין השלש פסיעות, ורב מרדכי אמר דין אחד שלא לחזור לאלתר, ואח"כ חוזרת הגמ' לדין הראשון ומביאה ברייתא להביא ראיה לדברי ריב"ל, או דילמא כולא חד דינא קאמר, שהמתפלל צריך שיפסע שלש פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום, וביאר רב מרדכי דברי ריב"ל במשל, שלא יחזור לאלתר בלא נתינת שלום כמו בעבד הנפטר מרבו, ומביא ברייתא לראיה.

והרד"ך צידד לדינא כהך פירושא דכל דברי ר' מרדכי אינו לחדש דין אלא לבאר שאם חוזר לאלתר הוי ככלב השב על קיאו, וביאורו הוא כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה, כי הכלב אוכל דברים נמאסים וכאשר יקיאם נמאסים יותר והוא שבו עליהם לאכלם, כן הכסיל הזה שאינו נפטר מאת ה' יתברך בדרך כבוד ברשות, והוכיח סופו על תחילתו שכל תפילתו לא היתה בהכנעה ובריאה כראוי לעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, וזהו מעשה מגונה, וכאשר ישנה באיולתו לילך שלא ברשות הוא מגונה ביותר, ועל זה מביא ברייתא דראוי היה שלא התפלל.

וזהו שיטת הרד"ך דכל הגמ' נקט חד דינא, אבל לדינא פסק השו"ע דר' מרדכי דין אחד קאמר שאפילו לאחר שעשה הג' פסיעות ונתן שלום כראוי צריך לעמוד במקומו וז"ל

ודיין זה הובא להלכה בסימן קכ"ג, ועיין בבית יוסף שכתב הרבה טעמים למספר "שלש" פסיעות, ובעזה"י נזכיר מקצתם:

באורחות חיים – כנגד שלש מילין שנתרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה.

ועוד כתב – כשיצא משה רבינו ע"ה מה' יתברך בהר סיני, יצא מחושך ענן וערפל.

רבינו האי – כיון שתפילה כנגד תמידין תקנום, תקנו שלש פסיעות כמו שעשה הכהן כשירד מהמזבח.

רבינו מנוח – כן הוא ענין המלאכים, ראה בדבריו.

ובמשנה ברורה כתב וז"ל, ועוד כתבו טעם משום דאמרו חז"ל בזכות שלש פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבוד ה' יתברך זכה להחריב בית המקדש, ולכן אנו פוסעים שלש פסיעות ומתפללין שיבנה בית המקדש, עכ"ל.

ואחר שראית שהני שלש פסיעת הוא היסוד של דרך ארץ לעבד הנפטר מרבו והוא דינא דגמ', והוא כנגד ישראל בהר סיני ומשה רבינו בהר ה', וכנגד עבודת הכהנים וכנגד המלאכים, והוא הזכות לכבוד ה' שנזכה לבנין בית המקדש במהרה בימינו, ודאי הדקדוק שידקדק בו לעשות כראוי צריך להיות בתכלית הדקדוק ובכוונה הראויה ולא כמצות אנשים מלומדה, וע"י זה נזכה באמת לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

השו"ע בסימן קכ"ג סעיף ב', במקום שכלו שלש פסיעות יעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח ציבור לקדושה [שיטת הרמב"ם] ולפחות עד שיתחיל שליח ציבור להתפלל בקול רם, וראה מש"כ הפוסקים עוד בזה.

עורך ארחות יושר - הלכות תפילה תפילה קעא

כאורך הרגל לא פחות ולא יותר - כתב השו"ע, כשפוסע, עוקר רגל תחילה, ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא כדי שיתן אגודל בצד עקב, והוא מדברי האורחות חיים שהוא כמו פסיעת הכהנים בשעת עבודה שהיו מהלכין עקב בצד אגודל, וכתב המשנה ברורה וז"ל, וכתב המג"א דבפחות משיעור זה אין עליה שם הליכה כלל, ואין להקל אפילו המקום צר ודחוק, ויש מקילין במקום הדחק, ודוקא אם האדם העומד אחריו אינו מתפלל, אבל כשהוא מתפלל בכל גונו אין לו לפסוע בתוך ארבע אמותיו, עכ"ל.

ומלשון המחבר משמע דפסיעות גסות יותר עדיף, אלא דלכל הפחות בעינן כשיעור עקב בצד אגודל, אבל ברמ"א כתב שלכתחילה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה, וכתב המשנה ברורה שכן פסקו הב"ח ודרך החיים, ולפיכך כתב רבינו זצוק"ל לא פחות ולא יותר.

וצריך לפסוע ג' פסיעות בכריעה אחת - כן כתב השו"ע, וכתב המשנה ברורה שגם הכא שיעור הכריעה הוא כדי שיתפקקו כל חוליות שבשדרה.

כשאומר עושה שלום - לשון השו"ע הוא, "ואחר שפסע שלש פסיעות בעודו כורע קודם שיזקוף כשיאמר עושה שלום במרומיו וכו', עכ"ל, וכתב המשנה ברורה וז"ל, ואחר שפסע, ולא כאותן שאומרים עושה שלום בעוד שפוסעין, דאין נכון לעשות כן, וכן הדין בעושה שלום דקדיש, עכ"ל.

הלכה כח

כח. אָסוּר לְדַבֵּר בְּשַׁעַת חֲזַרְתַּת הַשִּׁי"ץ
 וְאַפְלוּ לֹאמַר תְּחִנּוּנִים אִו לְלַמֵּד (סי' קכ"ד
 סקי"ז). וְהַלּוֹמֵד אִו קוֹרֵא הַפְּרָשָׁה בְּשַׁעַת
 חֲזַרְתַּת הַשִּׁי"ץ וְקָדִישׁ, לֹא דֵי שְׂלֵא יִקְבֹּל
 שְׂכָר, רַק יִקְבֹּל עֲנֹשׁ עַל כָּךְ, וְעַל זֶה
 נֵאמַר "הוּי מוֹשְׁכֵי הָעוֹן בְּחִבְלֵי הַשְּׂוֹא"
 (עי' ברכות כ"ד ב'). וְתוֹרָה כְּזוֹ לֹא תִצְלִיחַ
 כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּמִדְרָשׁ רַבָּה פְּרָשַׁת בְּלָק,
 וְאַפְשָׁר דְּאַפְלוּ דִיעֵבֵד לֹא יֵצֵא יְדֵי שְׁנַיִם
 מִקְרָא' דְּהוּי מִצְוָה הַבָּאָה בְּעֵבְרָה (עי'
 שד"ח אות מ' כּלל ע"ז סקי"ג ד"ה וְאֵהִיא גִי' שְׁבִלֵי
 הַלֵּקֶט וְעִי' ס"ח סי' תשע"ב וּבִהֲגוּת הַרְחִיד"א
 שם), וְגַם אָסוּר לְהַפְסִיק בֵּין שְׂמוֹנָה-
 עֶשְׂרֵה לְתַחֲנוּן כְּמִבְּאֵר בְּשִׁלְחַן עֲרוּךְ.

הלכה כה

אסור לדבר בשעת חזרת הש"ץ - כתב השו"ע בסימן קכ"ד סעיף ד' וז"ל, כששליח ציבור חוזר התפילה הקהל יש להם לשתוק ולכוון לברכות שמברך החזן ולענות אמן, ואם אין תשעה מכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה, לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין תשעה זולתו ויכוין לברכת החזן, עכ"ל.

ובסעיף ז' כתב המחבר וז"ל, לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו, עכ"ל.

וידוע מה שכתב התוספות יום טוב, שגילו לו משמים, שהגזירת הנוראות של שנות ת"ח ות"ט, שר"ל נהרגו ונשחטו אלפי קהלות קדושות באו משום שזלזלו בכבוד בית הכנסת, שדיברו בהם דברים בטלים, ושמעתי בשם המשגיח הרב מתתיהו סאלאמאן שליט"א, שמלבד העבירה הנוראה של זלזול בית הכנסת, עוד נעשה ע"י זלזול התפילה ולא היה כח בתפילתם להצילם מכל צרה, וכבר מצאנו בחז"ל שבכל יום יש אלפים מקטרגים על כלל ישראל ר"ל, ונצולין בזכות עניית אמן יהא שמייה רבה וזועקין בתפילה, ואז בכל מקום אשר מזכירין שמו הגדול הקב"ה אומר ועושה "אבוא אליך וברכתך" אבל אם חלילה נפגם כלי אומנותנו, איך נעמוד במלחמה בלי כלי המלחמה, שאין אומנתינו אלא בפה.

וביאר המשגיח שליט"א בזה הבטוי החרף של השו"ע באו"ח סימן קכ"ד סעיף ז' שהמדבר שיחת חולין באמצע חזרת הש"ץ

'גדול עווננו מנשוא', ולא מצינו שהשו"ע יאמר כן אפילו בהעוונות הגרועות והחמורות ביותר, ולשון זה נלקח ממה שאמר קין ברציחת הבל, והוא מטעם הנ"ל, שר"ל יש הרבה חולים בתוך עמינו ה' ישלח להם רפואה שלימה, והרבה חשוכי בנים ר"ל אשר צרתם עולים עד השמים וזועקין בתפילה "ואם אין מת אנכי", גם אזלה פרוטה מן הכיס והרבה משפחות ועיירות רעבין ללחם ועני חשוב כמת ונדונים באש ובמים, ובאמת בכל יחיד ויחיד יש הרבה והרבה דברים ששופך לבו לפני השם יתברך עליהם מלבד מה שכל הצלחת אדם בעולם הזה ובעולם הבא לנצח נצחים תלוי בתפילה, והקב"ה הוא אב הרחמן וקרוב השם לכל קוראיו, והבטיחנו שבקראנו עליו תושיענו, ואמנם אם עונהו הקב"ה, אם אב אני איה כבודי ואם אדון אני איה מוראי, מה תשובה נשיב על זה, ומי הוא האחראי לכל זה, האם זה פלא שכתב ע"ז השו"ע 'גדול עווננו מנשוא'.

ואפילו לומר תחנונים או ללמוד - כן כתב המשנה ברורה די ש להזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ ואפילו אם מכוונים לענות אמן כראוי שלא תהיה אמן יתומה [כמו שנתבאר בסעיף ח' שאסור לענות אמן אם אינו יודע מה החזן אמר, שזה מקרי אמן יתומה, וחז"ל החמירו מאד בעוון אמן יתומה, ואני העני איני יודע כלל איך שייך לרכז על תחנונים ולימוד תורה וגם לידע אם החזן גמר רפאנו או ברך עלינו] גם כן לא יפה הם עושים, שאם הלומדים יפנו ללימודם, עמי הארץ ילמדו מהן שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בשיחה בטילה ח"ו, נמצאו מחטיאים את הרבים.

והלומד או קורא הפרשה בשעת חזרת הש"ץ וקדיש לא די שלא יקבל שכר רק יקבל עונש על כך ועל זה נאמר "הוי מושכי העון בחבלי השוא" - הכי איתא במסכת ברכות לענין קורא קריאת

עֵרֶךְ אֲרָחוֹת יוֹשֵׁר – הַלְכוּת תְּפִילָּה תְּפִילָּה קַעֲז

שמע במבואות המטונפות, ופירש רש"י, בחבלי השוא בחבלים שאינם חזקים אלא נוחין להנתק הן מושכין העון על עצמם, אף זה על ידי דיבור בעלמא הוא נענש, ומסיימת הגמ', ואם פסק מה שכרו, אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר, "ובדבר הזה תאריכו ימים", פירש רש"י, בשביל דיבור זה שנזהרתם עליו תאריכו ימים.י

ותורה כזו לא תצליח כמ"ש במ"ר פרשת מטות – הכי איתא במדרש, שנו רבותינו, שני חכמים עמדו בעולם אחד מישראל ואחד מאומות העולם ושניהם נאבדו מן העולם כו' למה שלא היתה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפין אותה להם, וכתב רבינו זצוק"ל בספרו טעמא דקרא, וקשה איך אפשר לחטוף חכמה והא כתיב כי השם יתן חכמה וגו' וי"ל שהבטיחו חז"ל, יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, ולכך כל המתייגע בתורה זכותו שידע ויחכם, אבל אם אינו לומד כדרך שהקב"ה רוצה כגון הלומד בתשעה באב או שלומד ומהרהר במקומות האסורים או באמצע תפילה וחזרת הש"ץ, כל זה נקרא שחטפו חכמה לעצמן ולא מהקב"ה, ולכך חכמה כזו לא תצלח, וכעין שאמרו בגמ' שלא ברכו בתורה תחילה.

ואפשר דאפילו דיעבד לא יצא ידי שנים מקרא דהוי מצוה הבאה בעבירה – בספר חסידים [אות תשעב] הביא מעשה באחד שהיה חוטף מחזור מחבירו בראש השנה והתפלל בו, א"ל זקן אחד "ובוצע ברך ניאץ השם", אמר לו א"כ מה אעשה, אמר תבקש ממנו להשאיל לך המחזור, ותתפלל שנית, כי התפילה הראשונה לא עלתה לך, והאחרונים פלפלו להבין דברי הספר חסידים דאמאי לא אמרינן,

יג. ראה בקונטרס 'זוטרין מיליהו' להגאון רבי יהושע אהרן סאקס שליט"א, שהביא כ"ב מקומות שדרשו חז"ל דבר מלשון דיבור.

שהגזל הוא במחזור, והמצוה הוא בפיו ולא שייך בכה"ג מצוה הבא בעבירה, וראה דבריהם באריכות, אבל לענייננו יתכן שהוא חמור יותר שעצם הדיבור אסור.

וראוי להדגיש, שגודל הענין של חזרת הש"ץ הוא לאין ערוך, וכתב האריז"ל שיותר מתקבלת תפילתו בעניית אמן של חזרת הש"ץ מעצם התפילה, וכה"ג סמכו על דברי הגמ' "אם לא נענה בתפילתו יחזור ויתפלל", שהכוונה שיכוין בחזרת הש"ץ, וזכות זו תעמוד לו שיתקבלו תפילותיו, והחכם ישמע ויאזין.

כט. הַגּוֹמֵר שְׂמוֹנָה-עֶשְׂרֵה אָסוּר לוֹ
לְהַחֲזִיר פָּנָיו לְאַבּוֹר עַד שִׁיגְמֹר הַשִּׁי"ץ
(סי' קכ"ג ס"ב).

הלכה כט

הגומר שמונה עשרה אסור לו להחזיר פניו לציבור עד שיגמור הש"ץ - כן כתב השבולי הלקט סימן כ"ה והובא דבריו בבית יוסף וברמ"א סימן קכ"ג, ובטעם האיסור נחלקו האחרונים, המג"א הביא דברי הלבוש דהאיסור הוא שלא יחשדוהו שדילג, והט"ז כתב, כי יגרום ביטול כוונה לאותם המתפללים עדיין על ידי שמסתכל בהם, ובעזה"י נבאר הטעמים חדא חדא.

הנה טעם הלבוש שיחשדוהו שדילג אם גמר תפילתו לפני הש"ץ צריך פירוש, מדוע קבעו זאת בש"ץ דוקא דאפשר שהש"ץ מאריך בתפלתו, והוא מתפלל כרגיל ומהיכי תיתי שיחשדוהו, אבל באמת נראה דלא קשיא מידי, דבודאי השו"ע והפוסקים איירי בש"ץ שמתפלל כהלכה וכדרך שקבעו חז"ל, ואיתא במסכת ברכות דף ל"א, תניא א"ר יהודה כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח הציבור [פירוש רבינו יונה, לא שהיה מקצר מנוסח התפילה אלא שלא היה מאריך הרבה בתחנונים שהיה אומר וגם לא היה מאריך כל כך באמירת המלות מפני טורח הציבור] וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניח בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות.

וכ"כ להלכה בשו"ע סימן נ"ג סעיף י"א וז"ל, כל שמאריך בתפלתו, לא טוב עושה, מפני טורח הציבור, עכ"ל, וכתב במשנה ברורה וז"ל, כתב בים של שלמה סימן נ' אסור לו להאריך שלא ברצון הקהל אפילו בשבת ויום טוב, ואף ברצון הקהל יותר מדאי מגונה, כי אין זה לא מחציו להשם ולא מחציו לכם, עכ"ל, וכן בסימן קכ"ד ס"ק י"ג

למד המשנה ברורה דינא שלא להטריח את הציבור בהמתנה מדברי ר' עקיבא, וכיון שאיירי בחזן המתפלל מילה במלה בלא אריכות והאי גברא כבר סיים תפילתו ומחזיר פניו לאחוריו ודאי יש חשד שדילג [או שהתפלל במרוצה, שהוא תפילה שלא כדין כמ"ש המשנה ברורה הנ"ל, והוא מבואר ג"כ להדיא בשו"ע סימן צ"ח סעיף ג'].

ובטעם הט"ז שלא יגרום ביטול כוונה לאותם המתפללים עדיין, צריכין אנו להדגיש שאין זה גזירת הכתוב שאסור להחזיר פניו דוקא, אלא הוא איסור שאסור לעשות דבר שמפריע לאותם שעומדין באמצע התפילה.

ואזכיר דבר אחד שמצוי באיזה בתי כנסיות, והוא שלפעמים יש מנין גדול והבית כנסת מלא מקצה אל הקצה, וכשגומר הש"ץ תפילתו, מיד דופקים על השלחן ומרימין קולם "ני ניי" כדי שלא יהא ח"ו טירחא דציבורא לרגע כמימרא, ויש שמקדימין אפילו כשהחזן באמצע תפילתו שיזדרז ולא יטריח אלו האנשים שישבת בית המדרש קשה להם כעקיצת נחש, והנה אפילו אם היו צודקים בחושבם שאסור להטריח את הציבור, וכי מפני שהחזן עבר על טרחא דציבורא הותר בשביל זה לבטל כוונת כל המתפללים?! אך באמת הרבה פעמים הן טועין בעיקרא דדינא, דהנה איתא ברמ"א סימן קכ"ד סעיף ג' וז"ל, אם יש יחידים בקהל שמאריכין בתפילתן אין לשליח ציבור להמתין עליהם אפילו היו חשובי העיר, עכ"ל, וכתב המשנה ברורה וז"ל, מפני טורח הציבור, ועכשיו נהגו שהשליח ציבור ממתין עד שיסיים האב בית דין את תפילתו, לפי שרוב האנשים מתפללין במרוצה, והמתפלל מלה במלה לא יוכל לומר קדיש עם הציבור, לכן ממתנינם, כי הם עושים שלא כדין, לפיכך אם אין אב בין דין בעיר הוא הדין דימתינו על המתפלל מילה במלה וכו', עכ"ל, ומבואר דלא שייך כלל דין

קפג ערך ארחות יושר - הלכות תפילה תפילה

טירחא דצבורא אפילו על רוב הקהל כיון שתפילה במרוצה הוא תפילה שלא כדין, וכל הציבור צריך להמתין לאחד המתפלל כדין, וכעין זה מצינו במסכת פאה ריש פרק ד' אפילו תשעים ותשע אומרים לבוז ואחד אמר לחלק לזה שומעין שאומר כהלכה, וכמו כן לעניננו, אפילו תשעים ותשעה ממחרים לצאת ואחד מתפלל מילה במילה, לזה שומעין שאמר כהלכה, והחזן המתחיל מחמת הממחרים לצאת קרוב בעיני לומר, שגונב מהיחידים את הקדושה.

וכל זה אפילו להחזיר את פניו, וכל שכן על אחת כמה וכמה שאסור להתחיל לדבר אז אפילו בדברי תורה, שמלבד שמבזה בזה עבודת הבורא יתברך שמו, הרי הוא גנב מהמתפללים כוונתם, וכל הישועות והצלחות שהיה באים מחמת זה, וכדאי בזיון וקצף.

ל. ב'זהו רחום' יש לעמד.

הלכה ל

והוא רחום - איתא בריש סימן קל"ד, נוהגין להרכות בתחנונים בשני ובחמישי ואומרים "והוא רחום", וכתב המשנה ברורה וז"ל, ותיקון אמירתה היה על ידי מעשה נס גדול כמובא בכל בו ונדפס בסידורים, וצריך לאומרה בכוונה ובמיתון ולא במרוצה עכ"ל.

והנה היות שהרבה סידורים השמיטו מעשה זה, והוא באמת חיזוק גדול לקיים הלכה מפורשת שצריך לאומרה בכוונה ובמיתון, ולא ח"ו לאומרה כעבד שיש עליו עול קשה ומתכוון לגמור מלאכתו במרוצה ולחזור לביתו, ראיתי להעתיק דברי הכל בו כאן בעזה"י, ויהי רצון שבאמת נזכה לרחמי שמים מרובים

והא לך טעם תקנות והוא רחום, עובדא הוה בספינתא דיהודאי דאתא מגלותא דירושלים לאתרא דהוה תמן הגמונא [הגמון הוא כמו מלך], אמר להון מנין עם אתון, אמר ליה מעמא דיהודאי, אמר להון אם מיהודאי אתון בעינא למנסא יתכון כמה דמנסא לחנניה מישאל ועזריה בגו אתין נורא יקידתא [פירוש שיזרוק יהודי לתוך האש ויראה אם ינצל כמו שניצלו חנניה מישאל ועזריה, וכדי שיכנס את הענין בלב הקורא, יזכור שלפני כמה שנים היה מלחמת עולם השניה, ואלו שזכו להינצל באו בספינות לארצות רחוקות, אבודים ממשפחתם שבורי לב ונדכאי רוח עניים מרודים בגוף ובנפש, ויותר מזה אבדו בגלות ירושלים ועכשיו הגיעו בספינה למדינה וההגמון מצוה לזרוק יהודי באש רחמנא לצלן, והיהודים האלו לא התייאשו כמו שמשיך הכל בן] אמרו ליה הב לנא זמן תלתין יומין, יהב להון זמן, יתבו בתעניתא וכל יומא מאן דחזו בחולמיהן הוו משתעי באפי

קהלא, כשהיה קרוב לסוף שלשים יום, היה חד סבא שהיה ירא חטא ולא היה חכם כולי האי דאמר להם ראיתי בחלום שקראו פסוק אחד דהוה כתיב ביה תרי פעמים "כי" ושלש פעמים "לא" ואיני יודע מה הוא, אמר ליה חד סבא חכם, האי קרא ודאי הוא דאהני לך מן שמיא, דכתיב [ישעיה מ"ג ב] כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך כמו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך, אתה וודאי תעלה לתוך האש ותינצל, עבדו ע"פ צוואת ההגמון אש גדולה ועלה ההוא סבא דחלם ההוא חלמא בתוך האש, ונחלק האש לשלשה חלקים וראו שעלו בתוכו שלש צדיקים לקבל פניו של ההוא סבא, והנהו ג' צדיקים שבחו ואמרו והוא רחום, ותקנוהו לאומרו בשני וחמישי שהוא יומא דדינא.

יש לעמוד - כתב השו"ע הנ"ל, ואומרים אותו בקול רם, ואם לא אמרו מעומד, עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר, וכתב הרמ"א, וכן נוהגין לאומרו מעומד אבל אומרים אותו בלחש, וביאר המשנה ברורה דלדעת הרמ"א אומרו בלחש כמו בתפילת שמונה עשרה שאומרים אותה בלחש.

לֹא. בְּתַחֲנוּן יֵשׁ לֵיִשָּׁב עַד 'וְאִנְחָנוּ לֹא
נִדְעַ', וְכִשְׁמָגִיעַ לְמָה נַעֲשֶׂה' יַעֲמֵד.

הלכה לא

בתחנון יש לישיב עד ואנחנו לא נדע - כתב הרמב"ם בהלכות תפילה והובא בטור סימן קל"א, דלאחר שישלים תפילתו יפול על פניו ויטה מעט, הוא וכל הציבור ויתחנון והוא נופל, וישב ויגביה ראשו, וכתב הבית יוסף וז"ל, כתב הריב"ש בתשובה שאין להקפיד בנפילת אפים שתהיה מיושב, ואם רצה לעשותה מעומד הרשות בידו עכ"ל [הריב"ש, העתקנו עוד מדבריו לעיל הלכה כ"א], ולפי דעת חכמי הקבלה נראה שיש להקפיד שתהיה מיושב דוקא, עכ"ל הב"י, וכ"כ השו"ע בסימן קל"א סעיף ב' דנפילת אפים מיושב ולא מעומד.

וכתב המשנה ברורה וז"ל, כתבו האחרונים דבשעת הדחק נוכל לסמוך על הריב"ש, ועל כן אם סיים תפילתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ארבע אמות [וכנ"ל בהלכה כ"ז שאסור להחזיר לאלתר] וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון, יעמוד שם במקומו ויפול על פניו מעומד עם הציבור וכו', עכ"ל, ומבואר מהמשנה ברורה דבר נורא בחשיבות באמירת תחנון יחד עם הציבור, שהרי באמת היה יכול להמתין כמה רגעים ולחזור ולישב ולומר תחנון כדינא דשו"ע וכמו חכמי האמת, אלא דהמתנה זו מקרי מקום הדחק ועדיף להתחיל מיד עם הציבור, וכן נהג המהרי"ל בעצמו כמו שכתב בדרכי משה.

וכשמגיע למה נעשה יעמוד - והוא רמז שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל, בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים, כמו שעשה משה רבינו ע"ה שנאמר "ואשב בהר" "ואנכי עומד בהר" "ואתנפל לפני השם", ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין אחר אנו

תפילה

הלכה לא

ערך

קצב

אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה [כ"ז מבואר במשנה ברורה, וראיתי
מי שכתב שמ"ש שהתפללנו בישיבה היינו לפני שמונה עשרה בברכת
קריאת שמע, ולא זכיתי עדיין למצוא את זה מפורש בפוסקים, דאולי
הכוונה בתחנון גופיה, ה' יאיר עיני].

לֵב. בְּאֲשֶׁרֵי 'וּבֹא לְצִיּוֹן' יֵשׁ לֵיִשְׁב
(חוץ מקדוּשָׁא דְסִדְרָא שְׁמִנְהֶגְיֵנוּ עַל פִּי הַחֲזוֹ"א
לְעֵמֶד) (רמב"ם פ"ט מתפלה ה"ה ע"ש ומ"ב סי'
תפ"ט בה"ל ד"ה ומצוה בשם רי"צ גאות ומש"כ
בתשו' ר"י מיגש סי' קל"א ש"ש לְעֵמֶד לְכַתְּחֻלָּה
הֵינּוּ הַשִּׁי"ץ ע"ש).

הלכה לב

באשרי ובא לציון יש לישוב [חוץ מקדושא דסידרא שמנהגינו על פי החזו"א לעמוד] - כתב הטור בסימן קל"ב לענין אמירת קדושה דובא לציון וז"ל, וצריך להזהר בו מאד בכוונה דאמר רשב"ג משום רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש אין לך יום שאין בו קללה וכו' אלא עלמא אמאי קאי אקדושא דסידרא ואאמן יהא שמיה רבא דאגדתא וכו', עכ"ל, וכתב הבית יוסף בשם רבי עמרם גאון שאסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא, שחייב הוא לומר קדושה דסידרא, דדבר שהעולם מתקיים עליו אי אפשר לזלזולי ביה, עכ"ל.

והנה רבי שלמה מגרמייזא כתב דבר פלא, שהאומר קדושא דסידרא בכוונה ניצל מדינה של גהינם והביא סמך לזה מן המקרא, ואם נתחייב בדינו של גהינם לכל הפחות מצננין לו, וסיים דבריו שכל ימיו תמה מדוע גדול כח של קדושא דסידרא יותר מכל התפילות שניצל בעבורו, והניח בקושיא

ואני העני יראתי לדון אפילו בדרך אפשר ליישב קושיא של אחד מרבותינו הראשונים שהעיד על עצמו שכל ימיו נתקשה בקושיא זו, ובפרט בדבר העומד ברומו של עולם, אך כדרכו של תורה אזכיר מראה מקום אחד, והוא דברי הזוהר הקדוש בפרשת תרומה שכתב דהך קדושא דסידרא ממשיך קדושה על האדם יותר משאר הקדושות, דאילו שאר הקדושות נאמרות יחד עם המלאכי השרת, אבל בקדושא דסידרא נסתלקו המלאכים כבר וכלל ישראל אומר הקדושה עם מלך מלכי המלכים הקב"ה לחוד, ומסיים הזוהר הקדוש דאשריהם

ישראל האומרים זה ועליהם נאמר ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום.

ועל פי דברי הזהר הקדוש אולי נוכל להבין ענין זה שהאומרו בכוונה ניצל מדינה של גהינם כיון שהוא דבוק לאלקים חיים, ונסתלקו ממנו הדינים וזוכה על ידי תפילתו להיות דבוק באלקים חיים לעד ולעולמי עולמים.

וכתב האבודרהם דכל המשך התפילה שאנו מתחננין הוא יפתח לבנו בתורתו, והכך לבבנו לעבודת השם וכו' הוא שאנו אומרים שבזכות זה שאמרנו קדושא דסידרא נזכה לכל ההצלחות וישועות להיות בגדר אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

הן הראנו קצת מדברי רבותינו ז"ל בגדולות ונפלאות של קדושא דסדרא, ובזה נבוא אל הביאור למנהגו של מרן החזו"א זצוק"ל שהביא מורינו זצוק"ל לעמוד בקדושא דסידרא, שבאמת רבים דנו ופלפלו בזה היכן מוזכר ענין זה, ומורינו זצוק"ל השיב ע"ז בכתב שהוא מהגר"א במגילת אסתר [ריש פרק ח' שכתב ותקם אסתר ותעמוד הוא רמז לקדושא דסדרא, ראה בדבריו]. ובמגילה עם פירוש הגר"א השלם והמבואר הביא ששאלו בחזו"א על זה, והשיב שוודאי מן הדין אין צריך לעמוד בקדושא דסידרא, אבל הוא אינו יכול לישוב... ואזכור, שבחסד ה' זכיתי להתפלל עם מורינו זצוק"ל, והרב היה חלוש מאד ולכן עשו מנין בביתו, ולא היה הרב מסוגל לעמוד לקדיש, אבל לקדושא דסידרא עמדו לימינו ולשמאלו והגביהו את הרב זצוק"ל...

והנה באמת יש מנהגים שונים בזה וכמו שכתב השבט הלוי [חלק ו' סימן י"ג] ולא שייך להכריע בדבר זה, אך מ"מ כל הראשונים

קצו ערך ארצות יושר - הלכות תפילה תפילה

וכל הפוסקים שוין בדבר זה, שצריך לאומרו בכוונה ובזהירות יתירה, שזהו עמוד העולם שמגן מן הקללות ומדינה של גהינם, ומזכה אותנו להיות דבוקים עם ה' יתברך, ובו תלוי כל הצלחתינו, וחלילה וחלילה לאומרה במהירות ולזלזל בו.

הלכה לג

ל'ג. בְּעֵלְיֵנוּ יֵשׁ לְעִמּוּד.

הלכה לג

בעלינו יש לעמוד - כל ישראל עומדים ומתפללים בכל יום התפילה הנוראה של עלינו לשבת, כמו שנפסק באו"ח סימן קל"ב ברמ"א, ואומרים אחר סיום התפילה עלינו לשבת מעומד ויזהר לאומרו בכוונה, וכתב המשנה ברורה על זה וז"ל, ויש לומר עלינו באימה וביראה כי כל צבא השמים שומעים והקדוש ברוך הוא עומד עם פמליא של מעלה וכולם עונים ואומרים, אשרי העם שככה לו אשרי העם כו' [מטה משה] עכ"ל.

ובעת המעמד הנורא זאת אנו מסיימים "על כן נקוה לך השם אלקינו לראות מהרה בתפארת עזך", וכתב היסוד ושורש העבודה, "בתפילת ועל כן חוזר למה שאמר למעלה שלא שם חלקנו כהם כו' - כלומר לפי שהשם קרבנו לעבודתו ובחר בנו יותר מכל האומות, על כן אנו מקוים לישועתו ולראות בתפארת בית המקדש. וכשיאמר התיבות ועל כן נקוה לך השם אלקינו לראות מהרה בתפארת עוזך, ראוי להכניס בלבו שמחה עצומה עד מאד על זה הקווי ממש, כאלו שומע בעת הזאת הבשורה מפי אליהו ז"ל שיבשר שביום הזה תצא השכינה מהגלות ונזכה לראותה, ויכניס בלבו האמונה אמיתית שבודאי יבא העת והזמן שתצא מהגלות, ואף אם יתמהמה יחכה לו".

וממשיך היסוד ושורש העבודה, "להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון - שיכנס גם כן האדם שמחה עצומה בלבו על זה, כיון שתכרות הטומאה מן העולם יתקן העולם

במלכות ש-די, ואז יהיה העולם מתוקן, וכל בני בשר יקראו בשמו הגדול, וכשאומר תפילה זה, יכניס בלבו שמחה עצומה עד מאד שכמעט לא יעצור כח מרוב החדוה ושמחה שיעבור בלבו על הקווי זה של עתיד, שאז יקדש שמו הגדול לעיני כל חי בכל העולם, וביחוד הפסוק והיה השם למלך על כל הארץ יאמר בשמחה עצומה עד מאד, והאר"י ז"ל מזהיר על פסוק זה לאומרו בכוונה גדולה, "ע"כ דברי היסוד ושורש עבודה בקיצור ממש.

ואחרי שראית טפה מן הים בהגדולות ונוראות של תפילה זו, היקרה מצד עצמה, ונוראה הוא עד מאד באומרו לפני כל צבא השמים והקדוש ברוך הוא עמהם, וכמה כבוד שמים נתגדל כשהקב"ה עומד עם מפליא של מעלה וכולם עונים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שהשם אלקיו וכמה חיזוק וישועות והצלחות יקבל באותו שעה ממש ממרום, בודאי מובן מאליו שלא יהא ח"ו בכלל החוטאים בנפשם לבזות את המקדש מעט באותו שעה ממש באלו שמאחרין לבוא וממהרין לצאת ותפילת עלינו הגדול והנוראה נעשה לתפילת הדרך רחמנא לצלן.

והמסילת ישרים בפרק י"ט הביא מדברי התנא דבי אליהו ז"ל, שכל חכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקדוש ברוך הוא ועל כבודן של ישראל כל ימיו, ומתאוה ומצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישועה שתצמח בקרוב ולכינוס גלויות - זוכה לרוח הקדוש בדבריו וכו'.

וידי רצון מלפני אבינו שבשמים שבאמת נתקרב לידיד נפשנו אבינו ומלכנו, ונזכה במהרה שיגאלנו ויבנה בית תפארתנו, בבשורת

עֵרֶךְ אֲרֻחוֹת יוֹשֵׁר – הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה רַג

מְשִׁיחַ צְדָקָנוּ, וְנִזְכָּה לְרֵאוֹת בְּעֵינֵינוּ כְבוֹד מַלְכוּת יִקְרָנוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ
אִמֵּן כֵּן יִהְיֶה רְצוֹן.

הַלְכוֹת לֵד

לַד. אֵלֹו צְרִיכִין עֲמִידָה: בְּרוּךְ שְׁאָמַר,
 וַיְבָרֶךְ דָּוִד עַד שִׁיאָמַר אֶתָּה הוּא ה' **ה'**
הַאֱלֹקִים, יִשְׁתַּבַּח, שְׁמוֹנָה-עֶשְׂרֵה
מִתְהַלֹּוֹת כּו', קִדְשָׁה, בְּרַבַּת פְּהַנִּים (בֵּין
הַפְּהַנִּים בֵּין הַשּׁוֹמְעִים), עָלֵינוּ, כְּשִׁמוֹצִיאִין
וּמְכַנִּיסִים הַסֶּפֶר תּוֹרָה עַד שֶׁתְּהִיָּה
בְּמִקּוֹמָה, וְהוּא רַחוּם, תַּחֲנוּן מ'מָה
נַעֲשֶׂה, הַלֵּל, אֵל אֵרֶךְ אַפִּים, בְּרַבַּת מָגֵן
אָבוֹת, וַיִּכְלוּ, כְּשִׁמְבָרְכִין הַחֲדָשׁ, וְהוּי,
קִדְוֶשׁ לְבָנָה, פְּסוּק 'וַיְהִי נָעַם' בְּמוֹצָאֵי
שַׁבָּת, (כ"ז מְבוֹאֵר בַּמ"ב) וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים
שְׁסִמִּיכָה דִינָה פִישִׁיבָה בְּכֹל הַדְּבָרִים.
פְּתַב הַרְמ"א: בְּשַׁעַת קִדְוֶשׁ יֵשׁ לְעַמּוֹד
וְכֹל שְׁפֵן בְּבָרְכוֹ וְקִדְשָׁה. כְּשִׁאֲרוֹן הַקִּדְוֶשׁ
פְּתוּחַ נוֹהֲגִין לְעַמּוֹד (מ"ב).

הלכה לד

אלו צריכין עמידה – אמרו חז"ל (מדרש רבה רות א, ט) על עגלון מלך מואב, כשאמר לו אהוד (שופטים ג, כ) "דבר אלקים לי אליך" כתיב ויקם מעל הכסא, י' שבזכות זה יצא ממנו רות המואביה, ואמר לו הקב"ה חלקת לי כבוד ועמדת מעל הכסא, אני מעמיד מבתך בן שישב על כסאי, ואיזו זו רות המואביה שנתגירה ולקחה בועז לאשה, ומהם מלכות בית דוד, וכיון שעמד שלמה ומלך נתקיים ההבטחה, כמו שכתוב וישב שלמה על כסא השם למלך תחת דוד אביו.

וגם נבוכדנצר הרשע שבזכות שרץ איזה פסיעות לכבוד השם יתברך בעת שהיה סופר אצל סנחריב זכה אחר כך לכל הכבוד כדאיתא

יד. כתיב בשופטים [פרק ג'] ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ד' ויחזק ד' את עגלון מלך מואב על ישראל כי עשו את הרע בעיני ד': וכששבו ישראל לד' יתברך הקים להם מושיע את אהוד בן גרא משבט בנימין ובתחבולות עשה לו מלחמה, וכתיב ואהוד בא אליו והוא ישב בעלית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלקים לי אליך ויקם מעל הכסא: וישלח אהוד את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבטנו, פירוש בעת היותו קם מעל הכסא, שלח אהוד את יד שמאלו ולקח החרב מעל ירך ימינו ותקע החרב בבטן עגלון, והוא לא הרגיש בזה הענין כלל, כי בהיותו טרוד לקום עשה זאת.

והנה מלבד הלימוד הפשוט עד כמה מחויב אדם לכבד את דבר ד', שהרי עגלון מלך עכו"ם המכה את ישראל היה ושעבדם שמונה עשרה שנה, ואע"פ כן היה פשוט לאהוד, שבוודאי יעמוד מעל כסאו מיד שיאמר לו דבר אלקים לי, וכ"ש שאנחנו עמו בני בריתו אשר בחר בנו ד' נעמוד לכבד את דבר השם.

וכל זה אפילו בגוי דעלמא, וכל שכן בישראל שקרא הקב"ה עליהם בני בכורי ישראל, וחיבה יתירה שנודעת להן שנקראו בנים למקום, והקב"ה נתן כל התורה לטוב לנו כדמפורש בקרא [דברים י, יב-יג, ראה ברמב"ן], ומצפה ליתן שכר טוב ליראיו אם נחזיק בכבוד ד' יתברך, כמה שכר טוב צפון לנו.

בסנהדרין צו, ומיד לאחר ארבע פסיעותיו הראשונות בא המלאך גבריאל ועיכבו שלא ירבה בהילוך ויגדל שכרו של אותו רשע.

ועל אחת כמה וכמה ק"ו בן בנו של קל וחומר, כמה שכר ואושר לנצח נצחים יקבל עמו בני בריתו אשר קרבנו המקום לעבודתו ואנו באים שלש פעמים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לכבד את השם, ואת בית השם נהלך ברגש, לומר לפניך יתברך, בריותך אנחנו, ומתקיים בנו בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך, ועל ידי זה נתקיים כל העולם כולו, כמה שכר טוב צפון לנו.

ברוך שאמר וכו' ברכת כהנים [בין הכהנים בין השומעים] – כתב המשנה ברורה סימן קכ"ח ס"ק נ"א וז"ל, ובעמידה היינו שיהא הכהנים בעמידה, אבל הציבור רשאים לישיב רק שהיו פנים כנגד פנים [מג"א] והמנהג שהכל עומדין, וכן משמע במאירי סוטה פרק ז' ובמגילה פרק ג' וכן משמע באשכול הלכות ברכת כהנים דכתב שהכל צריכין לעמוד לפנייהם באימה ובכבוד ראש, עכ"ל.

וכדאי להזכיר כאן ההוכחה שהמשנה ברורה מביא מדברי המאירי, והוא על הדין שבזמן שאין כהנים שיכולין לברך ברכת כהנים החזן אומר או"א ברכנו וכו' וכתב המאירי וז"ל, ואין אומרים ברכה זו אלא בתפילה הראויה לנשיאות כפים על דרך שביארנו שהרי אינה אלא במקום נשיאות כפים, ומכאן נהגו ברוב מקומות להיות הכל עומדין בשעה זו, שהרי במקום נשיאות כפים היא וכו', עכ"ל, ומבואר מזה דבנשיאות כפים גופיה ודאי עומדין.

ולענין הציבור בחו"ל, אם הם צריכים לעמוד כשהש"ץ אומר או"א כדברי המאירי או כיון שהמשנה ברורה לא הביאו אלא לענין נשיאות כפים ממש, לא דייקנן בזה, דנו האחרונים.

ברכו - כדאי להביא כאן נקודה חשובה בזה, והוא דבסימן קמ"ו סעיף ד' כתב השו"ע דאין צריך לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה, וכתב הרמ"א ויש מחמירין ועומדין, וכן עשה מהר"ם, וכתב המשנה ברורה וז"ל, כתב הפרי חדש והגר"א דהעיקר כסברא הראשונה וכן נהגו, והב"ח בסימן קמ"א כתב דגם המהר"ם מודה דמדינא שרי, עכ"ל.

וברוך ה' שיש הרבה מדקדקין בכלל ישראל שרוצין להדר במצוות ועומדין לקיים דעת הרמ"א, ורק בין גברא לגברא הו' יושבין, כמו שכתב המשנה ברורה דבין גברא לגברא לכולי עלמא שרי לישב, ובודאי יקבלו שכר גדול על הכבוד שהם נותנים לתורה הקדושה. אך לפעמים הישיבה בין גברא לגברא ממשיך עד עצם קריאת התורה, ונמצא שלא עמדו בשעת ברכו, וכבר הזהיר המשנה ברורה על זה במה שכתב השו"ע דמותר לישב בשעת קריאת התורה וז"ל, ובשעת אמירת ברכו וענית ברוך ה' המבורך לעולם ועד, לכולי עלמא צריכין לעמוד שהוא דבר שבקדושה, עכ"ל, וצריכין ליזהר שלא להפוך היוצרות, את החומרא לדינא ואת הדינא לחומרא.

הלל - כתב השו"ע בסימן תכ"ב סעיף ז' "מצות קריאת הלל מעומד". וביאר המשנה ברורה [ס"ק כח] "לפי שההלל עדות שבחו של מקום ונפלאותיו ונסים שנעשה לנו, ומצות עדות בעמידה, וכן כתוב בהלל הללו עבדי השם שעומדים כו".

לָהּ. כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים (ביאור הלכה סי'
קכ"ה סכ"ד) דְּמֵי שְׂאִין נִכְנָס לְבֵית
הַקְּנֶסֶת לְשִׁמְעַע בְּרַפַּת פְּהַנִּים אֵינּוּ בְּכֹל
בְּרָכָה, (וְלֹא דְמֵי לָעַם שֶׁבְּשָׂדוֹת דְּאֲנִיסִי) כִּיּוֹן
שְׂאִין הַבְּרָכָה הַשּׁוֹבָה בְּעֵינָיו לְבֹא
וְלְשִׁמְעַע, וְכֹל שֶׁכֵּן הַבּוֹרַח מִבֵּית הַקְּנֶסֶת
לְפָנֵי בְּרַפַּת פְּהַנִּים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "וְלֹא
חָפֵץ בַּבְּרָכָה וְתִרְחַק מִמֶּנּוּ".

הלכה לה

כתבו הפוסקים דמי שאינו נכנס וכו' - וכתב המשנה ברורה דאפילו עומד בבית הכנסת אלא שעומד אחרי הכהנים אינו בכלל ברכת כהנים, כיון שמראה בעצמו שאינו חביב עליו.

והנה ידוע שמרן הגרי"ז זצוק"ל טרח טירחות מרובה לילך לקבל ברכת כהנים וביאר הנהגתו שבוודאי היה אדם הולך כמה פרסאות לילך לקבל ברכת הגר"א מווילנא זצוק"ל או מרש"י או מהרמב"ם וכל שכן מרב אשי או אביי או רבא ועל אחת כמה וכמה לקבל ברכת משה רבינו עליו השלום, א"כ כ"ש באלף אלפי ק"ו כמה וכמה שצריך אדם להשתדל לקבל ברכת השם יתברך האמורה בתורה כדכתיב "ואני אברכם".

ובאמת לכמה דעות הוא מצות עשה ממש לישראל להתברך מפי הכהנים, וכן משמע שהוא דעת הביאור הלכה למעשה כמו שכתב בריש סימן קכ"ח וז"ל, כתב בספר חרדים מ"ע לברך כהן את ישראל שנאמר כה תברכו את בני ישראל וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה' הם נמי בכלל המצוה עכ"ל והביאוהו האחרונים.

לו. כָּל הַפְּסוּקִים שְׂאוּמְרִים בְּשַׁעַת
הוֹצֵאת סֵפֶר תּוֹרָה וְהַכְּנָסָתָהּ וְהַגְּבָהָתָהּ
יֵשׁ לוֹ יְסוּד בְּשֵׁ"ס וּפְּסוּקִים (ועי' מס'
סופרים פי"ד) וְחָס וְשָׁלוֹם לְזַלְזֵל בָּזָה.

הַלְכָה לִז

כָּל הַפְּסוּקִים שְׂאוֹמְרִים בְּשַׁעַת הוֹצֵאת סֵפֶר תּוֹרָה, הַכְּנַסְתּוֹ וְהַגְּבַהְתּוֹ יֵשׁ לְזֶה יִסּוּד בְּשׁ"ס וּפּוֹסְקִים וּח"ו לְזַלְזֹל בּוֹזֵה - הֵנָּה כָּלֵל יִשְׂרָאֵל נְעוּרִים כָּל הַלֵּילָה בְּכָל שָׁנָה וּשְׁנָה בְּיו"ט דְּשַׁבּוּעוֹת כַּדִּי לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנּוּ בַעַת מַעֲמַד הַר סִינַי, וְע"כ אֲנוּ מֵרְאִים שְׂאוֹנוּ מִמַּתִּינִים וּמִצְפִּים לְקַבֵּל תּוֹרַת הַשֵּׁם בְּיוֹם טוֹב הַנּוֹרָא הַזֶּה, וְרֵאִיתִי לְהַזְכִּיר נְקוּדָה חֲשׁוּבָה לְעַנ"ד בּוֹזֵה, דֵּהֵנָּה כְּתַב הַמִּשְׁנָה בְּרֻרָה בְּהַלְכוֹת קְרִיאַת הַתּוֹרָה [סִימָן קַמ"א ס"ק ט"ז] דְּבַשַּׁעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה עוֹשִׂים כְּדוֹגְמַת מַעֲמַד הַר סִינַי [רְאֵה דְּבִרְיוֹ בְּהַרְחֻבָּה] וּבְמִדְרַשׁ אֵיתָא "וּגְלַלּוּ אֶת הָאֲבָן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר" הָאֲבָן, זֶה יֵצֵר הָרַע וְנִגְלַל מֵעֲלֵינוּ בְּשַׁעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה, וּבְזוּהַר הַקְּדוֹשׁ פִּרְשַׁת וִיקָהֵל [דָּף ר"ו] דִּימָה הַרְבֵּה דְּבָרִים מִקְרִיאַת הַתּוֹרָה לְמַעֲמַד הַר סִינַי, וְאָמַר שְׂצָרִיכִים כָּל הָעָם לְסֹדֵר וּלְהַכִּיֵּן אֶת עֲצָמָם בְּאִימָה וּבִירְאָה בְּרַתַּת וּבִזְיוֹעַ, כַּמ"ש וַיַּחֲרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה, וְצָרִיכִים לְכוּיֵן אֶת לְבָבָם אֶל הַתּוֹרָה כְּמוֹ שַׁעֲתָהּ הֵם עוֹמְדִים עַל הַר סִינַי לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, וְאֵינָן לָהֶם רִשׁוּת לְפַתּוּחַ אֶת פִּיהֶם אֶפִּילוֹ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְכָל שֶׁכֵּן בְּדִבְרֵים אַחֲרָיִם, וְכֵהֵנָּה וְכֵהֵנָּה הַרְבֵּה דְּבָרִים שְׁחֻזִּינָן דְּקְרִיאַת תּוֹרָה הוּא כְּדוֹגְמַת מַעֲמַד הַר סִינַי, וְלִכֵּן לֹלָא דְּמַסְתַּפִּינָא אֲמִינָא שְׂגָם בּוֹזֵה שְׂאוֹמֵר הַפְּסוּקִים כַּדָּת וְכַדִּיֵּן, וּמַכִּיֵּן עֲצָמוֹ כְּרָאוּי לְשִׁמִּיעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה, ג"כ הוּא בְּכָלֵל הַתִּיקוֹן לְהִרְאוֹת שְׁחֻבִיבָה עֲלֵינוּ קְבַלְתָּ הַתּוֹרָה וְאֵינָן אֲנוּ נִכְנַסִּין פְּתָאוּם לְקְרִיאַתוֹ, אֲלֵא אֲנוּ מַכִּינִין עֲצָמָנוּ כְּדָרְךָ שְׁהוֹרוּ לָנוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּאִמִּירַת פְּסוּקִים לְשִׁמוּעַ תּוֹרַת אֱלֹקִים חַיִּים בְּמַעֲמַד הַגְּדוֹל שֶׁל קְרִיאַת הַתּוֹרָה וְאֵיתָא עוֹד בְּזוּהַר הַקְּדוֹשׁ, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן כְּשִׁמוּצִיאִין אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה מֵאֲרוֹן הַקְּדוֹשׁ לְקְרוֹא בּוֹ בְּצִיבּוֹר, נִפְתַּחִים שְׁעָרֵי הַרְחָמִים שְׁבַשְׁמִים, וּמַעוֹרְרִים אֶת הָאֵהָבָה לְמַעֲלָה בֵּין הַקַּב"ה

לכלל ישראל, וצריך האדם לומר כך [נממשיך הזוהר בתפילת בריך שמיה].

ותפילה זו היא תפילה קצרה מאד שכלול בה שבחים הרבה ותפילות רבות וקבלת עול מלכות שמים, תפילת הפרט ותפילת הכלל, ופשוט שצריך לאומרה במיתון ובכוונה, ואיני יודע למה נגרעה תפילה זו, שיש חזנים שמאריכים הרבה בניגונים ובאריכות התיבות בחזרת הש"ץ, ומכבדים את השם מהונם ומגרונם, ופתאום כשמגיע לברוך שמיה הם מתפללין במהירות גדולה, ואיך נקצר בקבלת עול מלכות שמים ושבחי המקום, ותפילת הגאולה ותפילה להצלחתנו בבנים יראי השם עוסקים בתורה ופרנסת כלל ישראל וכל משאלות לבנו לטובה.

לז. אין לחלץ התפלין עד אחר
 הקדיש של עלינו (סי' כ"ה סי"ג ובמ"ב
 שם), ויותר טוב שלא לחלץ עד
 שיוצאין מבית הפנסת. ואסור לחלץ
 התפלין בשעת הקדיש, שאסור
 לעשות אפלו מלאכה קלה בשעת
 הקדיש (שם מ"ב סקנ"ו) ובסדור הגר"א
 כתב שאסור לחלץ התפלין בבית
 הפנסת בפני הארון קדש דלא גרע
 מחולץ לפני רבו דאסור, ולכן יצא
 מבית הפנסת עם התפלין.

הלכה לו

אין לחלוץ התפילין עד אחר הקדיש של עלינו - באמת מצות תפילין הוא מצות עשה כל רגע ורגע שמניחן והלואי שהיינו זוכין ללבוש חותמו של המלך כל היום, והגם שלמעשה אין אנו זוכין לכך ובדרך כלל אנו צריכין להסירן מיד אחר פגישתנו עם המלך בתפילת שחרית, אבל לכל הפחות יבין כל בר דעת שאין אנו ממהרין להסירן, שמלבד עצם הזלזול לחותמו ומצוותו של מלך, עוד אבד בזה כמה רגעים של מצוה היקרה הזה והשמירה העליונה שנכלל עמו בזה ובבא, ולבסוף ימיו כשיבא לדין וחשבון ישוב ויראה בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, שאינו דומה מי שהניחן למאה רגעים למי שהניחן מאה ואחת, ואם הוא באמת מכלל אלו שזכו להאריך בלבישתן כמה יתפאר על זה לנצח, ואם חלילה היה ממהרין לסלק ממנו הבגדי מלכות כמה יצטער ע"ז לנצח במקום שאינו יכול לתקן עוד, על כן החכם עיניו בראשו, והחי יתן אל לבו להיות שש ושמח במצות הבורא יתברך שמו, וכמו שמצינו בגמ' בר' ירמיה דהוי בדחי טובא, ואמר אנא תפילין מנחנא, פירש רש"י, והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי, ולכן כדי להתבונן בזה שיכנס השמחה בלבנו בעשיית מצות תפילין ראיתי להעתיק כמה מאמרים מדברי חז"ל בגודל מצות תפילין בעזה"י.

ונתחיל בדבריו הקדושים של החפץ חיים זצוק"ל בספרו מחנה ישראל פרק ד' וז"ל, ועתה נדבר קצת מענין מצות תפילין בגודל מעלתה וחיובה ושהיא מגינה על האדם, כמה גדולה היא מצות תפילין שיש בה ד' פרשיות בין בשל יד בין בשל ראש, ועל כל פרשה

יש בה צווי בפני עצמו, ולכן אמרינן במנחות דכל מי שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשין [ולהיפך על כל רגע שמניח תפילין מקיים ח' מצות עשה] וגם היא לאות שאנחנו עבדי השם אלקי השמים כי שם ש-ד-י שהוא שמו יתברך חקוק בתפילין, כי שי"ן חקוק בשל ראש והדל"ת בקשר של ראש, והיו"ד בשל יד, וגם נקראת פאר כמו שנאמר פארך חבוש עליך כי היא לאות ותפארת עלינו [וראה בספר נדחי ישראל פרק י"ב מש"כ החפץ חיים בדרך דמיון למלך שנתן לעבדו לשום על לבו אות הכבוד, והוא גם של אבן טובה ששונה כמה אלפי זהובים, שבוודאי צריך לכבדה ביותר, ובאמת התפילין הוא האות הכבוד שנתן ה' לנו ושונה יותר מכל הון שבעולם, ועל אחת כמה וכמה שצריכים אנו לכבדו בתכלית הכבוד וללכשו ברוב פאר] ואין לך גדול בכל מצוות שבתורה יותר ממנה שהרי כל התורה כולה הוקשה לתפילין כמו שנאמר למען תהיה תורת השם בפיך, ואמרינן בגמרא שכל המניחן מאריך ימים שנאמר והשם עליהם יחיו, [כלומר אותן שנושאים עליהם שם השם יחיו, רש"י, וצריך האדם לדעת בעצמו אם הוא מתנהג כראוי לנושאי שם השם, וזיכרו שבנושאי ארון ברית השם היו כאלו שזכו להיות בכלל ארון נושא את נושאו והיו כאלו שנאבדו ר"ל] ואיתא בשימושא רבה, כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא קריאת שמע ומתפלל מובטח לו שהוא בן עולם הבא, וגם אמר שם שבזכות תפילין אין גהינם שולט בו וכל עוונותיו נמחלין לו, ואיתא בתיקוני זוהר דכל מאן דאנח תפילין על ראשיה ועל דרועיה [על הראש ועל היד] קלא סליק בכל יומא לכל חיות ומרכבות ואופנים ושרפים ומלאכים דממנין על צלותין, הבו יקר לדיוקנא דמלכא דאיהו מאן דמנח תפילין [עכ"ל החפץ חיים], וצאו וראו כמה גדול הכבוד הזה, דאילו אדם אמר לחבירו איזה שבח עליו, כמה שמח חבירו מזה שחבירו מחשיב אותו, ואפילו אם הוא יודע בעצמו שאינו כ"כ אמת,

אעפ"כ הוא נשאר עם הרגשה טובה שחבירו מחזיק אותו לאיש טוב, וכל זה אפילו אם שבחו ביחיד, ועל אחת כמה וכמה אם שבחו לפני כמה אנשים וכל שכך אם היה לפני קהל גדול, ואם היה האיש המשבח אדם גדול על אחת כמה וכמה שהיה כולו מרוגש מחמת שמחת לבו, וכל זה בעולם הזה ההבל שכל הכבוד המדומה לא יועיל מאומה, לא בעולם הזה ובוודאי לא בעולם הבא, וגם שהוא נשכח אחר זמן כי כן טבע בני אדם, והכבוד ההוא נעלם כעוף הפורח ונשאר ההוא גברא כמות שהוא, והלואי שלא יפחת ערכו במחשבות גאווה וכו', ולא כן הכבוד האמיתי שהקב"ה בכבודו ובעצמו שכל דבריו אמת וקיים לעד ולנצח נצחים מכריז לפני כל החיות ומרכבות ואופנים ושרפים ומלאכים הממונים על התפילה, שיתנו כבוד לאותו איש, שהוא כבוד שאין לשער ואין לתאר, ואף שאינו מרגיש בעולם הגשמי כל הכבוד הזה, אבל לעתיד לבא כשיבוא למרום בוודאי ימתינו כל אותן המלאכים לקבלו בשמחה ולכבדו כמו שצויה ה' יתברך, ושמחת עולם יהיה על ראשו בכבוד ובתפארת לעד ולנצח נצחים, וגם בעולם הזה יזכה להצלחות וישועות שכל זה בכלל ציווי השם יתברך לכבוד ההוא דיוקנא, ועל כן בוודאי החי יתן אל לבו שלא ישאר ריק מכל הכבוד הזה ולהמירו בעונשי הגהינם להמבזה חותמו של מלך הכבוד].

עֶרֶךְ אֲרָחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה רַכָּה

לח. הא דהתירו לציאת אחר קדשה
דסדרא וקדיש של עלינו הוא דוקא
בהולך באקראי ולא יזה צרך נחויץ,
אבל ההולך בקביעות לפני גמר
התפלה - כמעט נאמר עליו "ועוזבי
ה' יכלו" (כמש"כ הרשב"ץ מובא בביאור
הלכה סי' קמ"ז ד"ה אבל).

הַלְכָה לַח

הָא דְהִתִּירוּ לְצִאת וְכוּ' וְעוֹזְבֵי הַשֵּׁם יִכְלוּ – הָאֵי קְרָא בִישְׁעֵיהּ כְּתִיב, דְּהִנְבִּיא מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר "וְשֹׁבֵר פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדּוּ וְעוֹזְבֵי הַשֵּׁם יִכְלוּ", פִּירוּשׁ שֶׁהַפּוֹשְׁעִים וְהַחַטָּאִים יִשְׁבְּרוּ אֶךְ יִהְיֶה לָהֶם שְׂאֵרִית כְּמוֹ שֶׁבְּרֵי כְּלֵי, אֲבָל עוֹזְבֵי הַשֵּׁם יִכְלוּ לִגְמְרֵי וְלֹא יִשְׁאַר מֵהֶם שְׂאֵרִית.

וְהִנֵּה עֵיקַר הֵךְ קְרָא קֵאֵי בְּעוֹזְבֵי ה' לִגְמְרֵי ח"ו וְהוֹלְכִים לְעִבּוֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, שֶׁהֵם יִכְלוּ מְכַל וְכָל, אֲבָל מְצִינּוּ בְּגַמ' בְּרֻכּוֹת [דף ח'] אִמֵּר רַב אִמֵּר רַב הוֹנָא בְּרַי יְהוּדָה אִמֵּר רַבִּי מְנַחֵם אִמֵּר ר' אִמֵּי מֵאֵי דְכְּתִיב 'וְעוֹזְבֵי ה' יִכְלוּ', זֶה הַמְּנִיחַ ס"ת וְיוֹצֵא, הֵרִי דְחַז"ל סִמְכוּ מֵהֵךְ קְרָא פּוֹרְעֵנוֹת נוֹרָאָה ח"ו לְמִי שֶׁעוֹזֵב אֶת ה' בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְיוֹצֵא. וּבְבִיאוֹר הַלְכָה כְּתִב בְּשֵׁם הַרְשָׁב"ץ, דֹּאֲפִילוּ הִיכָא דְמוֹתֵר לְצִאתָ, דּוֹקָא כְּשֶׁאִירַע הַדְּבַר בְּאִקְרָאֵי בְּעַלְמָא, אֲבָל כְּשֶׁעוֹשִׂין דְּבַר זֶה תְּדִיר נִרְאָה כְּפּוֹרֵק עוֹל תּוֹרָה מְעַלְיוֹ, וְכַמְעַט שְׂאֵנִי אֹמֵר עֲלֵיהֶם וְעוֹזְבֵי ה' יִכְלוּ, ע"כ. וְזֶהוּ מָה שֶׁמְדַמָּה רַבִּינוּ זְצוּק"ל כֹּאֵן לְעֵנִין הַיּוֹצֵא בְּתִדְרֵירוֹת לְפָנֵי סוֹף הַתְּפִילָּה.

וְרָאָה בְּבִיאוֹר הַלְכָה [סִימָן קִמּוֹ] שֶׁכְּתִב תּוֹכַחַת מְגוּלָה לְאוֹתָן הָאֲנָשִׁים הַמְּפַקְרִין אֶת נַפְשׁוֹתָם וּמְסַפְרִין בְּשִׁיחָה בְּטִלְהָ בַעַת הַקְּרִיאָה, וְהוּא ק"ו, אִם בֵּין גְּבֵרָא לְגְּבֵרָא שֶׁהִסְפֵּר סְתוּם אֲסוּר לְסַפֵּר עִם חֲבִירוֹ [וְלִכְמָה פּוֹסְקִים אֲסוּר אֲפִילוּ בְּדַבְרֵי תּוֹרָה], כְּמָה יִגְדֵל הַאיִסוּר בַּעַת שֶׁהִסְפֵּר פְּתוּחַ, שֶׁבְּזִיּוֹן הוּא כְּשֶׁמְסִיר אֲזַנּוֹ מִלְּשִׁמוֹעַ דְּבַר ה' וְגִדּוּל עוֹנּוֹ מִנְּשׂוּא, שֶׁאֲפִילוּ מִי שֶׁיּוֹצֵא בְּאִמְצַע הַקְּרִיאָה נֹאמֵר עֲלֵיו וְעוֹזְבֵי ה' יִכְלוּ, כֹּל שֶׁכֵּן בְּזֶה שֶׁעוֹמֵד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאִינוּ רּוֹצֵה לְהַטּוֹת אֲזַנּוֹ

לתורה, ולבד זה מצוי כמה פעמים חילול השם עי"ז ברבים, וגם כמה פעמים המעשיות שלו מעורבין בלשון הרע ורכילות, ולבד זה עובר על האיסור של שיחה בטלה בבית הכנסת, וגם תפלתו מתועבת בעבור זה, ואשרי מי שנותן כבוד לתורה וכמו שנאמר כי מכבדי אכבד, ע"כ. וא"כ מהאי טעמא יש ליזהר ביותר לענין דיבור בסוף התפילה, להיות בכלל מכבדי אכבד, ולא להיות בכלל המשך הפסוק ח"ו.

וצריך שתדע ותזכור שכל הבריאה כולה נבראה לכבודו של הקב"ה, והאדם הבא לבית הכנסת וביראת הכבוד אומר לפני השם יתברך בריותך אנחנו מודה ומשבח לשמו הגדול, זוכה ומקיים תכלית כל הבריאה כולה, אבל הרומס חצר השם ובכית המלך נוהג מנהג בזיון, הוא מבטל בידים תכלית הבריאה, ויהי רצון שבאמת נזכה שה' יעזרנו על דבר כבוד שמו, אמן.

לֹט. בְּטוֹם הַקְטָרֶת אֵין לֹמַר בְּעַל פֶּה
רַק מִתּוֹךְ הַסְדֵּדוֹר.

הלכה לט

פטום הקטורת אין לומר בעל פה רק מתוך סידור - כתב הרמ"א בסימן קל"ב וז"ל, ויש שכתבו להזהר לומר פיטום הקטורת מתוך הכתב ולא בעל פה משום שהאמירה במקום הקטרה וחיישינן שמא ידלג אחד מהסממנים, ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חיסר אחת מסממניה ולכן נהגו שלא לאומרו בחול, שממהרין למלאכתן וחיישינן שמא ידלג, עכ"ל.

וכתב המשנה ברורה וז"ל, ובבית יוסף מפקפק בזה דהלא אין מיתה אלא בהקטרה ולא באמירה,^{טו} ועוד דאין מיתה אלא במזיד, לכן המדקדקים נוהגים לאומרו בכל יום [מגן אברהם] ויש שכתבו באותן שאין אומרים רק בשבת ואין מרגלא בפומייהו כל כך, יאמרו מתוך הסידור, עכ"ל.

והנה, אם לנהוג כמו המדקדקין לאומרו בכל יום או לנהוג כמו שכתב הרמ"א שאין אומרין אותו בחול, נהרא נהרא ופשטיה,

טו. והבן איש חי בספרו עוד יוסף חי [פרשת מקץ] כתב דבר נפלא בזה והוא, שאנו אומרים לפני פיטום הקטורת "אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת הסמים" ורבים שאלו וחקרו לפשר נוסח זה, ולמה לא אמרינן ביה יהי רצון שיהא אמירתו כאילו הקרבנו כמו שאומרים בפרשת התמיד ושאר הקרבנות, וביאר שאנו אומרים כן מחשש שמא ידלג אחד מהסממנים, ולכן אנו מחשיבין את זה כקריאה בתורה בלבד ולא כהקרבה ממש, אך כתב הבן איש חי דכל זה כלפי המלאכים שלא יקטרו עלינו אם חלילה ידלג איזה תיבה, אבל במחשבתינו אנו מחשיבין שבאמת יהא כהקרבה ממש, שהרי המחשבות גלויות אך ורק לבורא יתברך שמו, ולפני הקב"ה ליכא חשש שמא ידלג איזה תיבה, שהרי הקב"ה כבר גילה לנו "ודגלו עלי אהבה" שאפילו אם נדלג בתפילתנו בשוגג אהבתו עלינו.

אך יש להדגיש דבר אחד דליכא פלוגתא בזה כלל והוא מה שסיים הרמ"א בעצמו הלכה זו וז"ל, וכשיוצא מבית הכנסת אומר ה' נחני וגו' [תהלים ה, ט] ומשתחוה ויוצא, עכ"ל, ופירש המשנה ברורה, ומשתחוה ויוצא, דבמקדש נמי כשגמרו העבודה היו משתחוים ויוצאים, ומבואר מזה שמדינא צריך שסיום תפילתו ויציאתו מבית הכנסת, תהא כדרך שיוצאין מעבודת בית המקדש, ביראת הכבוד ומפחד גאון עוזו, וכתבתי זאת לעורר לאלו הנוהגים כהרמ"א שאין אומרים פיטום הקטורת בחול, ולפעמים מתפללים בבית כנסת שנוהגים לאומרו, ואז במקום להיות מהמדקדקים לאומרו כמנהג המקום, הוא מקפיד להיות מהמדקדקים למהר לצאת למלאכתו, ומתחיל כבר לקפל טלית ותפילין כאילו כבר נגמר התפילה, ומצד זה לחוד כבר כדאי בזיון וקצף, אבל עבירה גוררת עבירת שמלבד שמבזים את עבודת המקום, ממשיכים לקפל באמצע קדיש שהוא איסור גמור כנ"ל, ויש שמוסיפים רע על חטאתם שמדברים דברים בטלים ושיחה בטילה ומפריעים לאחרים המתפללים, ובאמת לפי טעם הרמ"א שאין אומרים פיטום הקטורת בכל יום כדי שלא יחסר אחד מסממניה, היה ראוי להיות בשקט מוחלט כשהוא בקהילה שאומרים אותו, כדי שלא יפריע כוונת המתפללים שלא יחסרו ח"ו אפילו תיבה אחת, ויש שהיצר הרע מתלבש בדמות צדיק ומראה להם שצריך לומר תפילת עלינו כשהתפילין מונח על ראשו, ולכן הם ממהרין לחטוף תפילת עלינו ג"כ לפני הציבור, ואחר כך בשעה שהציבור אומרים עלינו מדמה הוא בדעתו שכבר יצא ידי חובתו, ובאמת על פי הלכה הוא מחוייב לומר עלינו כשהציבור אומרים אותו כדי שלא יהא נראה ככופר ח"ו, ועוד הרבה איסורים יש בהנהגה הרעה הזאת בבזיון בית הכנסת ובזיון התפילה, ועל הכל הוא מצדיק עצמו שמנהגו לעשות כדעת הרמ"א, אך כבר הקדימו הרמ"א להורות

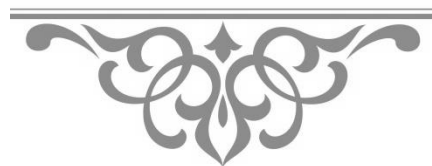
עֵרֶךְ אֲרֻחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה רִלֵג

כמה כבוד והדר צריך לתת לכבוד ה' יתברך ביציאה מבית הכנסת בשבח והודאה שזיכנו ה' יתברך לעמוד לפניו בתפילה וברנה, בהשתחויה ובהכנעה. ויהי רצון שבאמת יעזרנו השם אלקינו על דבר כבוד שמו.

הלכה מ

מ. יש להתעטף בטלית על ראשו כל
זמן התפלה [והוא סגולה ליראת
שמים].

הַלְכָה מ

יש להתעטף בטלית על ראשו כל זמן התפלה והוא סגולה ליראת שמים – אשרי מי שזוכה ליראת שמים כדכתיב 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה' וגו', והאמוראים הקדושים עשו מצוות על מנת שיקבלו פרס של יראת שמים, כמו שמצינו במסכת ברכות דף כח, רבי זירא כי הוה חלש מגירסי', הוה אזיל ויתיב אפיתחא דבי רב נתן בר טובי, אמר כי חלפי רבנן, אז איקים מקמייהו ואקבל אגרא.

ובספר הקדוש בני יששכר [חודש סיון מאמר הי"ד] כתב, הנה מה שהשתדל ר' זירא שלא להתבטל כרגע מן התורה ומצוה על כן כד הוה חליש מגירסא רצה על כל פנים לקיים מצות הידור וקימה זה ניחא, אבל מה שסיים ואקבל אגרא זה מן התימה, הרי הוא על מנת לקבל פרס.

ותירץ הבני יששכר על פי פי' בדברי הזהר על הא דכתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך, וביאר בזה הרד"ק מפני שיבה תקום והדרת כו' אזי יתקיים בכך ויראת מאלקיך, והיינו ששכר מצוה זו הוא שתכנס יראת שמים בלבך, וכן הביא החיד"א זללה"ה [דבש לפי, מערכת ק' מ"ט], וכ"כ בספר חרדים [מצות עשה פרק ו] אשר שכר המצוה הזאת הוא יראת שמים, והנה שכר ופרס כזה מחויב ומוטל עלינו להשתדל להשיגה, וזהו שיש לפרש בדברי המשנה, אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם, פירוש דבמצוה ששכרו יראת שמים מחויב להשתדל להשיגו

ע"מ לקבל אגרא זו של יראת שמים על פניכם, וכבר כתבתי דברי הרמב"ם שכתוב דתכלית כל התורה וכל המצות הוא שיראו ממנו יתברך שמו, [ובכל דיבור של כבוד ת"ח מקיים מצוות עשה זו כמ"ש רש"י בקידושין דף לג שהדור הוא כיבוד דברים, והיינו לדבר לו בדרך כבוד ואדנות כמ"ש בחרדים, הובא בח"ח עשה ח'].

ובספר בניהו בן יהוידע תירץ על פי מה שגילה האר"י ז"ל למורינו רח"ו ז"ל, שאם יכוין לכונה זו שכתבנו [איני יודע בדיוק הכוונה] בהיותו קם בפני ת"ח או זקן, שיועיל לו מאד להתחכם בתורה וזהו כעין תירוץ הנ"ל.

מא. אָסוּר לִישֵׁב בְּצַד הַמִּתְפַּלְלִין
 אַרְבַּע אַמּוֹת מִכָּל סְבִיבָם אֶפְלוּ
 מֵאַחֲזֵרֵיהֶם (שו"ע סי' ק"ב ס"א). וּבְהִלְכוֹת
 גְּדוּלוֹת מוֹבָא בְּרִיתָא: הַיּוֹשֵׁב בְּצַד
 הַמִּתְפַּלְלִין סִימָן רַע לוֹ (וְהוּא אָסוּר גְּמוּר
 וְלִידָה בְּגִמְרָא מִקְרָאי).

מב. אָסוּר לְעֵבֵר בְּצַד הַמִּתְפַּלְלִין
 בְּצַדְדֵין שְׁלִפְנָיו, וְלֹא לִפְסַע שְׁלֵשׁ
 פְּסִיעוֹת אִם יִכְנֵס לְצַדְדֵין שְׁלִפְנָיו וְזֶה
 דִּינָא דְגִמְרָא וּמְבָאֵר בַּפּוֹסְקִים (שו"ע סי'
 ק"ב).

הלכה מא - מב

אסור לישב בצד המתפללין ד' אמות וכו' - דינים אלו נתבאר באו"ח סימן ק"ב ובאריכות בספר היקר הנקרא ארבע אמות של תפילה להרב מרדכי פוטאש שליט"א. וכתב באגרות הסטייפלער זצוק"ל [קריינא דאיגרתא קל"ג] שהטעם שהרבה אנשים אין מדקדקים בזה אף שהוא דינא דגמרא והלכה מפורשת בשו"ע הוא משום דמבואר בשו"ע עצמו צדדין שיש בהם להקל, והציבור מחמת מיעוט ידיעה מוסיף להקל, ולכן בודאי ראוי ללמוד סימן זה עם הפוסקים, [ולכל הפחות ללמוד את השונה הלכות בסימן זה ומזה ידע עיקרי הלכות הללו], ורק לבאר ולהשריש נחיצות הענין נעתיק איזה פנינים יקרים שראיתי בספר הנ"ל.

כתב הגאון ר' חיים פלאגי זצ"ל בספרו רוח חיים [או"ח סימן קב] וז"ל, אסור לעבור כנגד המתפללים, כמו צער בנפשי דלא זהירי בה אינשי, ואפילו נבונים שיודעים דין זה, לאו אדעתיהו וכו' ולא ידעתי מי פטרם להקל בדינים אלו שהוא משום יראת השכינה, עכ"ל.

ובספר שו"ת שלמת חיים [סימן פז] כתב הגאון הקדוש רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל וז"ל, על דבר שנעשה לאיזה אנשים כהיתר לעבור לפני המתפלל בבית הכנסת, תשובה, פשיטא שאין בו היתר, עכ"ל.

ובספר 'רבותינו' הביא מעשה שפעם עמד ילד תשב"ר ליד הדלת והתפלל תפילת שמונה עשרה באיטיות כדרכו של ילד,

והחזו"א הגיע וחיכה כרבע שעה עד שגמר תפילתו, כי האיסור לעבור לפני המתפלל נוהג גם כלפי תינוק.

ובהספד על מרן הגאון רבי משה פיינשטיין כתוב, שהתורה היתה עבורו מחיצות מוחשיות, לפני שנים נתקבלה קריאת טלפון בהולה מארץ הקודש ובאותן שנים לא צלצלו מארץ ישראל לחו"ל כ"כ בתדירות וכל דקה עלה הרבה כסף, הקריאה נתקבלה בבית המדרש, ובין ראש הישיבה והטלפון עמד בחור והתפלל שמו"ע, עצר ראש הישיבה והמתין "אבל הטלפון" אמרו, "כל דקה עולה הון, והענין חשוב" ענה הגאון ר' משה זצוק"ל "מה ביכולתי לעשות יש כאן קיר"

וכעין עובדא זו היה כשפעם אחת פילס ר' משה דרכו לפגישה עם כמה רבנים, כשלפתע נעצר, לפניו עמד אדם שקוע בשמונה עשרה, לא היתה דרך אחרת להגיע אל הפתח רק בדרך זו העוברת לפני המתפלל, עברה שעה קלה והאיש עדיין מתפלל, מלווהו לחש לו שהשעה כבר מאוחרת, ענה הגאון, "קיר ניצב מולי".

ופעם אחת עלה ר' אלעזר מנחם מן שך זצוק"ל במדרגות העולות לאולם הישיבה, וכשהגיע מרן ראש הישיבה זצוק"ל קרוב לדלתות בית המדרש ראה שם ילד קטן שעומד בתפילה על יד הדלת, ולא היה יכול להכנס לבית המדרש בלי לעבור כנגדו, אז פנה מרן זצ"ל ויצא לו לעבור דרך המרפסת הגדולה שמאחורי אולם הישיבה עד שהגיע לדלת השניה של הבית המדרש, אף שהיה בזה אריכות הדרך וטורח רב, ולא השגיח על חולשת כחו כלל.

ופעם אחת היה הגאון הצדיק ר' דוד בהרן זצ"ל מתפלל בבית הכנסת של בתי ברוידא, והיה מוצאי שבת קודש חנוכה,

ערך ארחות יושר - הלכות תפילה תפילה רמג

וכדרכו בקודש היה מזדרז מאד לשוב לביתו כדי להדליק נר חנוכה, אולם מסביביו היו אנשים שהיו עדיין מאריכים בתפילת ערבית, לכן קפץ הגאון הצדיק ר' דוד ויצא מבית הכנסת דרך החלון ויצאו בזריזות הביתה, וכהנה וכהנה מעשיות רבים יש בזה איך רבותינו זצוק"ל הקפידו כל כך בזה עם מסירות נפש ממש למרות רוב חולשתם ונחיצות זמנם, כדרך שצריך להקפיד על כל דקדוק הדין שלמדונו חז"ל, והעתקתי מעשים אחדים להלהיב עיני הקורא בזהירות היתירה שצריך להזהר בזה, ולא יזלזלו בני אדם בזה ח"ו.

ושמעתי מהאי גברא יקרא פה מפיק מרגליות ר' דוד קלצקין שליט"א, שעל ידי 'עמידתו' לקיים ההלכה, אפילו כשהיצר מנסה לפתותו בכל מיני אמתלאות לעבור כנגד המתפללים או לישב בצידם, הוא זוכה 'לעמוד' בנסיון ממש, ושכרו הרבה מאד כמ"ש לעיל "ואם המתין מה שכרו" וכו'.

ודבר נפלא מצינו במהרש"א ברכות דף ו' על דברי הגמ' אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר "אלקים נצב בעדת קל" ופירש המהרש"א וז"ל, והביאור גבי עשרה המתפללין אמר אלקים נצב, כביכול שהוא עומד שם עם המתפללין דאסור לישב תוך ד' אמות של המתפלל, עכ"ל.

והנה כתב המשנה ברורה בהלכות תפילין [סימן לז, ס"ק ד], ויען כי גדול כח המצוה כל כך ולהיפך העונש רחמנא לצלן, לכן יזהר כל אדם לקנות תפילין מסופר מומחה וירא שמים ובעל תורה, וכן רצועות יקנה מאיש נאמן, ובעוונתינו הרבים רבה המכשלה במה שקונים תפילין ורצועות ממאן שהוא לפי שמוכרים בזול, וכל ירא שמים יתן אל לבו אם על מלבושיו וכליו הוא מהדר שיהיו כתיקונם

מכל שכן בחפצי שמים שלא יצמצם ויחוס על הכסף, אלא יהדר לקנות אתן שהם בודאי כשרים אף שמחירים רב, וכתב הדרכי משה בשם המרדכי, יש לאדם להדר אחר תפילין נאים שנאמר "זה אלי ואנוהו" דהיינו שכתבן לבלר אומן בכתב נאה ובדיו נאה ובקולמוס נאה וקלפים נאים, עכ"ל.

ואחר שאנו רואים כמה ירא וחרד היה המשנה ברורה בעשיית התפילין כראוי, יש לכל אחד מאתנו להבין ולהשכיל מזה לגודל הזהירות הנצרכת בהנחת התפילין שיהא כראוי, שהרי לא עשיית התפילין הוא העיקר אלא הנחתן, וא"כ אם כ"כ הזהיר שיתנאה במצות עשייתן כראוי, על אחת כמה וכמה צריך שיזהר בלבישתן שיהא במקום הנכון ובכבוד הנכון להתנאה בפני השם יתברך במצוה יקרה זו.

מג. גם מנחה ומעריב חיבין בתפלה
בצבור, ובברכות ו' ב' מבאר דמנחה
ומעריב חשובין יותר משחרית.

הלכה מג

גם מנחה ומעריב חייבין בתפילה בציבור - כתב החפץ חיים בחתימת הספר שמירת הלשון, שהיצר הרע מתחיל קודם כל לפתות שמפני טרדותיו של אדם לא ילך לבית המדרש להתפלל מנחה ומעריב בקביעות, רק לפרקים, ובמשך הזמן נעשה הדבר אצלו כהיתר וממילא אפילו כשהוא פנוי לגמרי בביתו, מתעצל לילך לבית המדרש, ועל ידי זה מתבטל אצלו גם שיעורי התורה, ואח"כ מתחיל לפתותו לבטל לפרקים גם תפילת שחרית עד שבסוף מתחזק היצר עוד ועוד ליטול מעם ישראל כל הודו והדרו שהוא טכסיסי התפילה בקרבתם לפני ה' יתברך, וכל המצוות הנלוות עם זה.

וכתב החפץ חיים, שמלבד עצם הדבר שמחויב כל אדם להתפלל בציבור, נבוא לחשוב בפרטות את החילוק שיש בין המתפלל ביחידי בביתו למתפלל בבית במדרש, ומונה כמה דברים, כגון השכר על עצם ההליכה לבית המדרש, שכל שיתרבו הפסיעות יתרבה השכר כדאיתא בסוטה [עד כדי כך, שלהלכה כתב המשנה ברורה סימן צ' ס"ק ל"ז שאם יש שתי בתי כנסיות בעיר עדיף טוב לילך לביהכ"נ הרחוק], וגם שמצוי שע"י שבא לבית המדרש הוא לומד ג"כ פרק משניות או הלכה או אגדה, וכבר אמרו חז"ל, שהיוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש זוכה ומקבל פני השכינה, וגם אנשים ילמדו ממנו ויקבל שכר עבורם גם כן, וכל מצוה שעושה אז בבית המדרש משתכר ממנו בכפלי כפלים, כמו שאמרו חז"ל אינו דומה מועטין בעוסקין במצוה למרובה העוסקין, ולכן מלבד ממצות תפילה, גם מצות תפילין, וקריאת שמע, ומצות זכירת יציאת מצרים, נתעלו בקדושה

יתירה מאד, והוא מהדברים שאוכלים פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, וגורם לאריכות ימים, וגם הוא עת רצון שתקבל תפילתו, וזוכה לענות אמן ואמן יהא שמיה רבה ונפתחין שערי גן עדן עבדו, ואין מספר לריבוי הזכויות שמתרבה לאדם על ידי רגילותו להתפלל בציבור.

מד. בְּמִנְחָה צְרִיךְ לִזְמַר "מוֹדָה אֲנִי
 לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי שְׂשׂוּם
 שְׂזַכִּיתַנִּי לְרֹאוֹת כְּשֶׁתַּחֲמֶה בְּמִזְרַח כָּךְ
 זְכִיתַנִּי לְרֹאוֹתָהּ בְּמַעְרָב".

מה. בְּעֵרֶב־יָת יֵשׁ לִזְמַר: "יְהִי רָצוֹן
 מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי שְׂשׂוּם
 שְׂהִיִּיתִי בְּאֶפְלָה וְהוֹצֵאתַנִּי לְאוֹרֵה כָּךְ
 תּוֹצִיאַנִי מֵאֶפְלָה לְאוֹרֵה".

הלכה מד - מה

נתבאר לעיל הלכה ח', עיין שם.

מו. בברכות ח' א' קדימו וְחָשִׁיכוּ לְבִי
פְּנִישְׁתָּא כִּי הֵיכִי דְתוֹרְכוּ חַיִּי. וְקָדִימוּ
הִינוּ לְבֵא לְפָנֵי הַתְּפִלָּה, וְחָשִׁיכוּ הִינוּ
שְׂלֵא לְצֵאת עַד סוּף הַתְּפִלָּה, וְזֶה גִזְרָם
לְאַרְיֵכוֹת יָמִים וְשָׁנִים.

הַלְכָה מִזוֹ

וְזֶה גּוֹרֵם לְאַרְיֵכוֹת יָמִים וְשָׁנִים - הַכִּי אֵיתָא בְּגַמ', אִמְרוּ לִיה לְרַבִּי יוֹחָנָן, אֵיכָא סְבִי בְּבַבְלַי, תְּמָה וְאָמַר, "לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְּנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה" כְּתִיב, כִּיּוֹן דָּאִמְרוּ לִיה שְׁמַקְדִּימִים וּמַחְשִׁיכִים לְבְנֵי כְּנִישְׁתָּא, אִמְרֵי הֵינּוּ דָּאֵהֲנִיה לְהוּ.

וְהֵנָּה אִמְרוּ חַז"ל יְפֵה שְׁעָה אַחַת בְּתַשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה יוֹתֵר מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְסִיפֵר הַגְּאוּן רַבִּי שְׁלוֹם שְׁבַדְרוֹן עַל הַמְּשָׁגִיחַ רַבִּי לֵיב חֶסְמֵן זְצוּק"ל, שְׁבִיּוֹם הַכִּיפּוּרִים הָאַחֲרוֹן לְחַיֵּי הוּא הִיא חוֹלָה מְאֹד, וְהַתְּפִלָּה בְּבֵיתוֹ. אֵת תְּפִילַת הַנְּעִילָה סִימּוֹ לְפָנֵי הַזְּמָן, וְנוֹתֵר מֵעֵט זְמָן עַד לְתְּפִילַת עֶרְבִית, וְהַבְּחוּרִים שְׁהִיוּ שֵׁם הַתְּחִילוֹ לְשׁוֹחַח בִּינֵיהֶם. אִמְרֵי לְהֵם רַבִּי לֵיב, רַק כַּעַת בְּמַנְחָה קְרָאֵנוּ בְּמַפְטִיר יוֹנָה, שִׁיּוֹנָה הַנְּבִיא אִמְרֵי "שְׂאוּנִי וְהַטְּלוּנִי אֶל הַיָּם" וְקָשָׁה, לְמָה הוּא אֹמֵר "שְׂאוּנִי" וְכִי הֵם לֹא יוֹדְעִים אֵיךְ לְזָרוּק לִים, אִלָּא הַתִּירוּץ הוּא שִׁידַע שְׁבַשְׁבִּילֵי הַסַּעַר הַגְּדוֹל הַזֶּה וְצָרִיךְ שִׁימוֹת, אִלָּא שְׁהוּא בִּיקָשׁ מֵהֶם שִׁיעֲשֵׂה חֶסֶד עִמּוֹ וְלֹא יִשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ לִים מִיד, אִלָּא יִשְׂאוּ אוֹתוֹ וְכֵן יִתְּנוּ לוֹ עוֹד כְּמָה רְגַעִים שֶׁל חַיִּים, וְיִזְכֶּה בְּזֶה יוֹתֵר מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא.

וּבְעֵזָה"י רְאִיתִי לְהַעֲתִיק כֹּאן מֵאִמְרֵי נַכְבֵּד בְּחַשְׁבֵיבוֹת הַזְּמָן וּבְפֶרֶט מָה שְׁהוּא נוֹגֵעַ לְעִנֵּין הַתְּפִילָּה, וְהוּא מִיּוֹסֵד עַל דְּבָרֵי הַחֲפִץ חַיִּים בְּסִפְרוֹ חוֹמַת הַדֵּת [פֶּרֶק יוֹ] עַל הַפְּסוּק דְּרִשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ, וְאִלּוֹ דְּבָרֵי בְּקִיצוֹר:

הכתוב מעורר לנו רעיון נשגב בזה, והוא שיתבונן האדם תמיד בהיותו בעולם הזה לדרוש את השם, כי בעולם הזה יכול למצוא אותו ולדבר אתו בתורה וכמ"ש הספרים הקדושים כי בעת שאדם לומד תורת השם הוא מדבר עמו ממש כביכול, וכ"כ בתנא דבי אליהו רבה [יח, ב] כל תלמיד חכם שיושב בינו לבין עצמו וקורא ושונה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא עמו, וכן איתא בזוהר הקדוש, פתח רבי אליעזר ואמר, וְאָשֶׁם דְּבִרֵי בְּפִיךָ וּבְצֵל יְדֵי כְּסִיתִיךָ וּגּוֹ' למדנו כל אדם המשתדל בתורה ושפתותיו דובכות בתורה, הקדוש ברוך הוא חופף עליו, והשכינה פורשת עליו כנפיה וכו' ולא עוד, אלא שהוא מקיים העולם, והקב"ה שמח עמו כאילו ביום ההוא נטע שמים וארץ.

וכמו כן לקיים מצוותיו ולתת הודאה לשמו בברכה עליהם ובלשון נוכח כאשר ידבר איש אל רעהו, וכמו שאנו אומרים ברוך אתה ד' וכתב הרוקח וז"ל, קרוב לכל אשר יקראו לפניו זהו כבודו כי הוא בכל מלא כל הארץ כבודו, לכך תקנו לומר ברוך אתה השם כמדבר אליו פה אל פה, עכ"ל.

וכן לבקש מלפניו על נפשו, הן שימחול לו על מה שעבר לו מן העונות והן שיזכהו להשלים נשמתו בתורה ובמצוות ולהעלות את עצמו במדרגה היותר גבוה שבגבוהות, כלל הדברים בעודו בעולם הזה יכול להמשיך כבוד השם יתברך אצלו וכמו שאמר הכתוב [שמות כ כ] בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, [ופירש רש"י [ברכות ו'] אשר יזכיר שמי על מצותי ודברתי], ובספר מגיד מישרים גילה רז נורא למרן הב"י וז"ל, אשר אזכיר את שמי - כלומר כשאתה תזכיר את שמי אני אהיה המזכיר, כי תהיה מחנה שכינה, והשכינה תדבר בפיו, עכ"ל.

מה שאין כן בכל זה כשיבוא לעולם העליון – שם אין לו רשות לעולם לכל זה – לא למצות עשה של לימוד תורה, וגם אינו משיג אלא ענינים שלמד כבר בעולם הזה, ולא לקיום המצוות, ולא לדבר עם השם ולבקש מלפניו על נפשו, וכמו שאמר חז"ל [שבת ל] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות, ואין להקב"ה שבח בו, ועוד אמרו [מסכת ע"ז דף ג] שהעולם הזה דומה לערב שבת והעולם הבא לשבת, וצריך להכין הכל מערב שבת, כי בשבת לא יוכל לתקן שום דבר.

ולכן בעודו בעולם הזה ישוב ויבקש על נפשו ולא יתעצל בזה יום יום עד שיפטור ויבוא לידי חשבון, ושם ימצא פנקס פתוח וכל עניניו נכתבין ונחתמין, ומאליו יקרא וחותם יד כל אדם בו, ונפשו ורוחו ונשמתו הם הכל בסכנה גדולה, כי צריך להשיב על הכל תשובה נכונה, ואם אין לו להשיב צועק יצעק, אוי לי, וי לי, כשהייתי בעולם התחתון היה הקב"ה מצוי אצלי תמיד, והיה ביכלתי לבוא ולהשתטח לפניו ולבכות, והיה מוחל לי על הכל, וגם היה מסייעני לידיעת תורתו ולקיים מצוותיו, וכמו שאמר חז"ל [שבת קד] הבא לטהר מסייעין אותך, והבוחר בטוב השם יתברך מלמדו ללכת בדרך שבחר, אבל כעת, מלבד שמחנה מקטרגים שנבראו מעוונתי סובבים אותי מכל צד, ובשתי וגם נכלמתי להרים פני אליו, וגם כמי אלפים ריבבות מלאכי השרת עומדים לפני כבודו, ולא יניחוני לדבר אתו ולהזכיר שמו הגדול, הלא גדרי התשובה ננעלו בפני כעת, ולא בדברים אתקן עוד מה שעויתי, כי אם בייסורים קשים ומרים.

וכל זה גילה לנו הכתוב במשלי [ה' יא – יב] ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך, 'ואמרת איך שנאתי מוסר', וכמו כן ביאר הגר"א

בדרך רמז את מגילת איכה, על הנפש המקוננת ואומרת, איכה ישבה בדד וגו' בכה תבכה בלילה וגו' אין לה מנחם מכל אהביה עיי"ש.

ועל כן כמה צריך להיות חביב לאדם כל יום מימי חייו בעולם הזה שבהם הוא זוכה לדבר עם מלך הכבוד, שהוא אלקי השמים והארץ ולעסוק בתורתו ולהוסיף בה יום יום, שאין חקר לקדושתה, ויתאשר בה בזה ובבא לנצח נצחים, ומה מאד צריך לשמוח האדם בשעה שעושה איזה מצוה ממצות השם יתברך, ובודאי יקיים השם יתברך מה שאמר בתורתו בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך. ואם כן הוא עומד ממש נגד השם ועושה רצונו, וכמה שמח האדם כשזוכה להיות מן הנבררים לעמוד לפני מלך למלא את רצונו, והמלך קבל עבודתו והפיק רצונו ממנו, על אחת כמה וכמה בעינין זה כשיתבונן אז לפני מי הוא עומד, לפני אלקי השמים והארץ, אדון כל צבאות מעלה ומטה, וזאת היא השמחה האמיתית שיהא לבו של אדם עלו על שהוא זוכה לעבוד לפני אדון יתברך שאין כמוהו, ולעסוק ובתורתו ובמצותיו שהם השלימות האמיתי והיקר הנצחי, ואמר שלמה המלך ע"ה, הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך, כי כל מה שזוכה האדם ליכנס יותר לפניו בחדרי ידיעת גדולתו יתברך, יותר תגדל בו השמחה, ויהיה לבו שש בקרבו, ואשרי הגבר ששם לבו לכל זה, ואז בודאי יעבוד את השם בשמחה ובטוב לבב.

ועל זה נראה לבאר בדרך רמז, מה שאמרו חז"ל חייב אדם למשמש בבגדיו בערב שבת עם חשיכה שמא ישכח ויצא אמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבתא, והיינו על פי הגמ' בעירובין דף יג: נוח לו לאדם שלא נברא יתר משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואיכא דאמרי ימשמש במעשיו, וביאר המסילת ישרים [פרק ג'] שפשוש במעשיו הוא לחקור על כלל המעשים ולהתבונן בו, הנמצא בהם

מעשים אשר לא יעשו אשר אינם הולכים על פי מצות השם וחקיו כי כל אשר ימצא מאלה, יבערם מן העולם, אך המשמוש הוא החקירה אפילו במעשים טובים עצמם, לחקור ולראות היש בענינים איזה פניה אשר לא טובה, או איזה חלק אשר לא טובה שיצטרך להסירו ולבערו, והרי זה כמשמש בכגד לבחון הטוב וחזק הוא או חלש ובלוי, כן ימשמש במעשיו לבחון תכונתם בתכלית ההבחנה עד שישאר זך ונקי.

וידוע שהבגדים שילבשו לנצח נצחים אינן אותן בגדים שילבשו בעולם הזה, אלא הן בגדים שנעשו ממעשיו בעולם הזה, וכך ישאר לנצח בעמדו בעולם העליון, וכמו שביאר החפץ חיים במתק לשונו בפרק י"ט מספר שם עולם משל נפלא על זה וז"ל, כי באמת האדם אף שנשמתו מתלבשת בחומר אשר לוקח מן האדמה, נברא גם כן לעבודת השם כמו המלאך אשר בשמי השמים, והענין הוא דמלכותא דרקייעא הוא כעין מלכותא דארעא, יש שעבודתם בעיר המלוכה גופא, ויש שנשלחו מעיר המלוכה למדינה רחוקה בקצה העולם כמו אצל ים הקרח וכדומה שיכבשו שם המדינות ויכנסוה תחת רשות המלך, ומחמת זה מוכרחים להתלבש שם המלבושים חמים ועבים הנאותים לאותו מקום, ואחר שישלמו פעולתם כפי רצון המלך בשלימות חוזרים ונוסעים לעיר המלוכה בשמחה, ופושטים מעלהם המלבושים הגסים שנתלבשו לצורך אותו המקום, והמלך מלביש אותם במלבושי כבוד כל אחד לפי מעלתו.

וכן הוא בעניננו בין המלאכים ובין נשמת האדם כולם הם ברואים רוחנים שבראם השם יתברך לכבודו ולעבודתו, אלא שהמלאכים מקום עבודתם בשמים אשר שם הוא מעון קדשו, והנשמות מקום עבודתו בעולם הגשמי שהוא בארץ, וממילא מוכרחים להתלבש על אותה העם גם כן בלבוש גשמי השייך לאותו המקום, ואחר שהשתלם

פעולתו וחוזר לאותו המקום שלוקח משם פושט המלבושים הגסים מעליו שהוא החומר, ומתלבש במלבושי הוד והדר הנעשים מהמצות [וכל זה מפורש בזכריה פרק ג' כמו שהביא החפץ חיים וקיצרתי], עכ"ל.

ואמרו חז"ל שעולם הזה דומה לערב שבת ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ומי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת, כי בשבת כבר לא יוכל לתקן שום דבר, על כן אמרו חז"ל חייב אדם למשמש בגדיו [דהיינו מעשיו שע"י נעשו בגדיו האמתיים שיתלבש לפני השם יתברך לנצח נצחים] ערב שבת עם חשיכה שמא ישכח ויצא.

וראה בשו"ת הרשב"א חלק ה' [תשובה א'] שנשאל להרשב"א על מה שאנו נוהגין לומר פסוק ואני תפלתי לך ה' עת רצון וכו' בשבת במנחה, ואם שעת המנחה הוא עת רצון למה אין אנו אומרים אותו ביום טוב.

והשיב הרשב"א, דע כי שעת מנחה עת מרוצה בימים, וכמו שיש עתים מרוצים בשנה בעשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכפורים, ואמנם מה שנהגו לומר בשבת ומה שנהגו שלא לאומרו בשאר ימים טובים, לדעתי הוא לשתי כוונות, האחת כי יום השבת מן הראוי להיות בו הרצון יותר משאר הימים, לפי שבו נגמרה כל מלאכת מעשה בראשית, והוא חמדת הימים, ועל כן הברכה בו יותר וכאמרו על כן ברך השם את יום השבת.

מצורף לזה עוד, כי יום השבת הוא יום מנוחה מכל מלאכה ואפילו ממלאכת אוכל נפש, ועתת המנוחה מוכנים לבטלה, וירבו השותים במזרקי היין ומשיחין בדברי הבאי ונגינות שותי שכר, וכל

עֵרֶךְ אֲרָחוֹת יוֹשֵׁר - הַלְכוֹת תְּפִילָּה תְּפִילָּה רַסֵּא

שאחרים משיחין בדברי הבאי ובטלה, ובתוכם יפרוש מי שיפרוש להיות נעצר לפני השם ולעסוק במצוה, יותר ראוי להתקבל תפלתו, וזה מבואר להם בכמה מקומות במדרש ובהגדה וכו', ע"כ תוכן דברי הרשב"א [בטעמו הראשון].

